

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

2226
79.15

226.75.15

Harvard College
Library

FROM THE BEQUEST OF
SUSAN GREENE DEXTER

ABUSKA.
CSAGATAJTÓRÓK SZÖGYILTEMÉNY.

TÖRÖK KÉRDÉSTŐL

VALÓDINÁR

VÁMBERY ARMIN.

ELŐSZÓVAL ÉS JEGYZETTEL

ÁRÁDOTT

BUDAPESTI JÓZSEF

I. M. BUDAPESTI KÖNYVTÁRSZÁLLÁS

PESTEN.

Eggenberger Ferdinand,
m. u. d. könyvtáros.

ABUSKA.

CSAGATAJTÖRÖK SZÓGYŰJTEMÉNY.

TÖRÖK KÉZIRATBÓL

FORDÍTOTTA

VÁMBÉRY ÁRMIN.

ELŐBESZÉDDEL ÉS JEGYZETEKKE

KISÉRTÉ

BUDENZ JÓZSEF.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KIADÁSA.

PEST,
EMICH GUSZTÁV M. AKAD. NYOMDÁSZ BETŰIVEL.
1882.

2226.79.15

HARVARD COLLEGE LIBRARY

DEXTER FUND

May 14, 1930

]

ELŐBESZÉD.

Taval nyáron Vámbéry Ármin úr, négy évig Stambulban a müzümánok között lakta után; látogatván meg kedves magyar hazáját, egyéb becses török könyveken kívül, melyek azóta részint a Magyar Akademia könyvtárában vannak, egy szép török kéziratot hozott vala magával — az Abuska csagatajtörök szógyűjteményt. Hogy ugyanakkor vele legelőször ismerkedni szerencsém lön, szives vala azt nekem megmutatni és csakhamar meggyőzött arról, mily kívánatos dolog volna, e szógyűjteménynek magyarul is közlése által magyar nyelvészeinknek egy legczélszerűbb segédeszközt adni kezökbe, melylyel az oszmanli-török nyelv könnyebben hozzáférhető és megszerezhető készületével a keletitörök nyelv és irodalom tanulmányozásához foghatnak. Örömünkre meg is valósíthatá ebbeli szándékát, a M. Akademia nagylelkű készséggel a munka kiadását magáévá tevén, s így Vámbéry úr addig hosszabbítá köztünk mulatását, míg az Abuska szógyűjtemény lefordításával elkészüle, s azután rám marada annak revisiója, valamint sajtó alá készítése és a kinyomtatása fölött való gondviselés.

A kézirat, mely most megint Vámbéry úrnál Stambulban van, oszmanli-török nyelven van írva, a mennyire ezen adatik a csagatajtörök szók magyarázata; ezenkívül legtöbb szónál egy vagy több vers van idézve Mir 'Ali Sîr költeményeiből, melyekben a tárgyalt szó előfordúl. A magyarázott csagatajtörök szókat, melyek a kéziratban is kissé vastagabb és nagyobb írással és fölibe húzott vonallal vannak kitüntetve, szükséges vala épen úgy közölni, mint a török kéziratban vannak, annyi fölül és alúl való pontozással a mennyi ott van, hogy az olvasó maga is eligazodhassék az olvasásban

vagy jobban mondva, a hogy és mennyire olvashatást megítélhesse. Ebben az autentikus hűségre és pontosságra volt főtekintetünk és csak erre nézve is utólagosan még egyszer szorosán egybevetettem magát a török kéziratot. Azért ne csudálkozzék az olvasó, ha egyik szón ki van téve a pontozás, a másikon nincs vagy csak félig kitéve, mert így van ez a kéziratban, a melyet e tekintetben tökéletesen vissza akartunk adni, noha a pontozás legtöbb helyt az olvashatás kára nélkül bátran elmaradhatott volna, a mi még a szedőnek is jóval megkönnyítette volna munkáját.

„Az Abuska szógyűjtemény (így nevezik az első benne magyarázott szóról) — keltéről és szerzőjéről — írja nekem a minap Vámbéry barátom — csak szóbeli hagyományokat közölhetek; a mi példányunkban és más kezemben forgott példányokban arról semmi említés nem tétetik. Egy tebrisi tudós, Haszan Efendi, beszéllé nekem, hogy azt az ő hazájában, valamint egész éjszaki Perzsiában *Szengilakh* (سنکيلاخ)-nak hívják. *Szengilakh* perzsa tulajdonnév; tehát nagyon valószínű, hogy ez a név a szerző nevéből ragadt rá. Keltét pedig az említett tudós 1120—1140 köré (1708—1727) teszi, és ugyancsak a kézirat címlapján való szokásos irkafirkák között egyik tulajdonosa azt már 1167-ben (= 1753/54) magáénak mondja.“ — Ezek szerint mégis csak annyi bizonyos, hogy a másolati példány, melynek Vámbéry birtokában van, nem újabb 1753-nál, tehát magától értetődleg maga a szógyűjtemény eredetileg megírása sem újabbkorú; azonban azt nem tudjuk, min alapszik tudós Haszan Efendi véleménye, hogy az a múlt század elején keletkezett volna; mert meglehet, hogy az ennél még sokkal régiebb és már a 16. századból való, ha oszmanliságában előforduló némely régies formákra akarunk súlyt fektetni, s azokat nem csak annak tulajdonítani, hogy szerző kisázsiai török volt, kinek nyelve az ilyeneket még jobban megtart. Meg kell tehát elégednünk azon egy biztos adattal, mely magában az Abuskában (lásd 6. lapját) találhatók, s mely ha nem is szerző nevéből s mikor éltéről írtáról, de legalább a munka hogy keletkeztéről mond valamit.

Az Abuska-féle vagy ehhez hasonló csagatajtörök szógyűjteménynek eddig is már némi híre volt Európában, noha kiadása még nem létezik. *Abel Remusat* „Recherches sur les langues tartares“, tome I, 251. l. azt mondja: „Il existe aussi dans plusieurs bibliothèques ⁽¹⁾ des dictionnaires indiqués comme mongols, et qui appartiennent véritablement au dialecte turk du Tchagatai; mais aucun d'eux non plus n' a été à ma disposition.“ És ugyanott jegyzetben ⁽¹⁾: „Mir Ali Schir, *Lexicon Tartarico-Turcicum a prima voce* (qua mulier tartarica maritum suum compellat) *Abouska dictum*. Catal. Biblioth. Lugd. Bat. mss. 1400. Ibid. 1401. — *Lexicon Mogullicum, cujus voces persicis, arabicis et turcicis explicantur*. Clauditur opus carmine turcico. Ibid. 1382.“

Ez utóbbinak, a mint már a czíméből is kitűnik, a miénkhez semmi köze nincsen. De még egy másíkról tesz említést *Berezine E.*, *Recherches sur les dialectes musulmans*. Première partie: système des dialectes turcs. Kazan 1848., a 36. lapon, a csagatajtörök szókinsznek sok egyéb török dialectusokban már nem használt szók által kitűnését hozván föl s ehhez ezt jegyezvén meg: „on trouve la plupart de ces mots dans le *dictionnaire djagataien-osmanly* (manuscrit de la Bibliothèque publique de Petersbourg). Je donne le contenu de ce dictionnaire avec les extraits et la traduction russe dans ma *Description des manuscrits turc-tartares, qui se trouvent dans les bibliothèques de St. Petersbourg* (Journ. du minist. de l'instr. publ. Mai 1847).— E csagataj-oszmanli „dictionnaire“, melynek tehát kézírata Sz. Pétervárott volna meg, alkalmasint nem más mint ugyan a mi Abuskánk, s kívánatos vala, legalább orosz kivonatát egybevethetni, ha ugyan hozzá juthattunk volna.

Így tehát csak az egy kéziratunkból veszi a magyar nyelvész közönség, a mi az Abuskában ránk nézve fontos van: a csagatajtörök szókat authentikus hűséggel az eredeti írás szerint visszaadva; a szók magyar helyesírás szerint átírását, melyről mindjárt meg többet kell szólanom; végre a szók oszmanli nyelven adott s ebből magyarra fordított magyarázatát — ezt is teljes hűséggel, nem kerülve még az eredetinek némely ügyetlenségeit sem, hogy p. o. néha a szónak

csak törtélmét adja, nem alaki viszonylását is, mire azonban helyenként jegyzet tétetett. El maradtak csak a legtöbb szókra fölhozott versek, melyek azon kívül, hogy a szó a magyarázat szerint való jelentésben csakugyan előfordúl, semmi egyéb tanulságot nem nyújtanak, s ezenfelül még, mint összefüggésükből kiszakított töredékek, sokszor kevésbbé érthetők is. Ez tehát csak moles inutilis vala, melylyel se a könyv terjedelmét haszontalanul nevelni, se az egyedül fontos és tanulságos tartalmának átnézhetőségét megrontani nem vala szabad. De azért tekintetbe vétettek, hol a' magyarázatban valami nem eléggé világosan vala kifejezve, néhutt az átírás vagy olvasás meghatározására is — a rímek miatt.

Már most valamit a csagataji szók ezen átírása vagy olvasásáról.

Az Abuskabeli szók, minthogy Mir 'Ali Sîr (Nevai) műveiből vannak kisedve, hangbeli alakjuk szerint nem a mai keleti török nyelv szavai, hanem azéi, mely a 14-dik században volt meg; pedig négy öt száz év alatt — azt biztosan elvárhatjuk — beállanak akármely nyelv ejtésébe kisebb nagyobb változások, a miért is legelőször nem foghatjuk rá feltétlenül a mai keleti törökség ejtését, még ha legrészletesebben s legbiztosabban ismernők is, az Abuskabeli szókra, épen úgy a mint a mai magyar nyelv ejtését, melyet ugyancsak jól ismerhetünk, nem foghatjuk rá egyenesen a Régi magyar Nyelvemlékek nyelvére. Az Abuska szógyűjtemény e tekintetben szintén régi török nyelvemlék, és a ki olvasni akarja, nem teheti másképen, mint a hogy bármely más nyelvbéli régi emléket olvasna, t. i. az abban használt írásrendszerhez ragaszkodó következetességgel, azt igyekezvén kitudni és meghatározni, mit akar mondani és kifejezni ugyanazon írás, azon korbéli használata szerint. Ámde nem lehet tagadni, hogy az így olvasni akaró többféle nehézségekbe ütközik, jelesen kétféle nehézségbe: abba, hogy valamely korban valamely nyelvben használt írás nem mindenkor ugyanazon kor ejtésének felel meg, hanem egy régibb kor ejtésének — szóval, a mint mondani szokták, hogy az írás azon korra nézve már sokban csak historikus, nem pedig phonetikus; meg másodszor abba, hogy az írás magában is lehet tökéletlen, azaz se azon nyelv-

beli se azon korbéli ejtést határozottan és tökéletesen vissza nem adható — vagyis általában semmi korra nézve nem eléggé phonetikus. Elég írásrendszert ismerünk, mely az egyik vagy a másik bajban, vagy mindkettőben van — amabban p. o. az újnemet, újgörög, franczia, de leginkább az angol, emebbe még a' magyar is — mert az p. o. hogy a magy. *e* mind *ä*-t, mind *é*-t tartozik kifejezni, merő írásbeli tökéletlenség, a milyen még több van a régi magyar mindenféle írásrendszerben. Az írásrendszer historikus volta természetesen mind jobban eltűnik, mennél tovább a jelenkorból vissza megyünk, és azon írásrendszer elsőben lett alkalmaztatásának korához közeledünk — mert magától értetődik, hogy valamely írás első alkalmazása phonetikus akar és tartozik lenni, habár magában tökéletlen lehet is e mellett; s ha tehát valamely nyelvnek írásrendszere jelenleg csak kevésbé historikus — azaz az ejtésnek változásához nem alkalmazott, még jobban kell hogy — tökéletessége határai között — a régibb korbéli ejtést adja vissza, úgy hogy ezt ugyan csak kivehetjük azon írás következetes olvasásából, a miben ha csakugyan még hiba találna lenni — az ejtésnek mégis már akkor történt elváltozását határozható egyéb segédadatok (p. o. más ismert írásrendszerben történt egykorú átírások) hiánya miatt — ez a hiba legkevésbé káros volna a nyelv régiségét kutató nyelvészre nézve, mert csak abban állna, hogy valamivel későbbi ejtés helyett valamivel régibbet nyerne, melynek még jobban vehetné hasznát. Teszem ha valóban már Sophocles korában meglett volna a görög *αι*-nak *e*-féle ejtése; tehát hibásan hinnők, hogy Sophocles tragoediáit *aj*-féle *αι*-vel szavatták: de a görögnyelvet fejtegetni akaró nyelvészt semmit sem akasztaná, ha csak az *αι*-nak bár Sophoclesnél régibb *aj*-ejtését tudná, sőt kára volna abban, ha csak a későbbi *e*-félét tudná. — A másik nehézség, az írás magában tökéletlen volta, megvan kisebb nagyobb mértékben valamennyi írásrendszerben; de különösen ott szokott mutatkozni, hol egyik nyelv írásrendszere legelőször egy másikra alkalmaztatik, melynek nagyon különböző hangejtési természete vagyon; de hosszasabb alkalmazás után az ilyen ráfogott tökéletlen írásrendszert többnyire tökéletesíteni, és az illető nyelv hangbeli természeté-

nek megfelelőleg kiszokták fejleszteni, minek példáját megint a' latin nyelvtől átvett magyar írásrendszerben látjuk, mely most már jóval tökéletesebb és alkalmasabb a' magyar nyelvhangokra mint a Halotti Beszéd leírásakor. Különben az ejtés igazi mivoltát csak az illető írásrendszeren kívül eső pozitív tudás adhatja, melynek szintén többféle módjai és forrásai vannak.

Az imént érintett kétféle nehézség nehezíti az Abuska szógyűjteménynek is, mint régibb korból való nyelvemléknek, olvasását; lássuk, miben és mennyire, és mint lehet mégis e nehézségeken is segíteni.

Az arab betűjegyekkel való török írásrendszer, melyet a törökök azonban nem egyenesen az araboktól, hanem a perzsáktól vettek át, nem annyira csak historikus volta miatt az igazi hangejtést ki nem fejező, mint egyik másik tekintetben magában való tökéletlensége miatt nem alkalmas. Tapasztalunk ugyan p. o. a mai oszmanli ejtésben írásától, t. i. attól a mit ez eredeti alkalmazása és rendszere szerint akart kifejezni, némi eltéréseket, de másrészt ugyanazon írásnak egyes esetekben az elváltozott ejtéshez alkalmazkodását is. Ha az oszmanli még ma و-val írt u ü helyett megelőző vocalis szerint ž, i-t ejt, p. o. الرور (*alür*) *alür*, سويليوب (*szöjlejüb*) *szöjlejüb*, vagy ی-vel írt ž, i helyett u, ü-t, p. o. کولی (*kolü*) *kolü*, گوردی (*gördü*) *gördü* s némely még szintén ی-vel írt i helyett e-t, p. o. ویرمک (*írás szerint vürmek*) *vermek*, ایتیمک (*itmek*) *etmek*, vagy ن-vel írt g helyett j-t, p. o. دکنک (*degenek*) *dejenek*, *dejnek*, گیتمهجه (*gitmege*) *gitmeje* — ezek mind már historikus írásba tartoznak; de eléggé számos eset van, mely az írás alkalmazkodását is mutatja: az ž, i-nek ejtett u, ü helyett íratik is ž, i és megfordítva, valamint az نک ng-ből eredt és ک (ک) -vel írt n helyett találkozik nem ritkán ن-nal való írás is. Másrészt pedig láthatjuk részint még ma is az elváltozott ejtés mellett még helyenként fentlevő és az írással egyező őserű ejtés előfordulásából, p. o. دیو *dejü* nem *deji*) és többféle európai átírásokból, melyek egybevető kritikával tekintve mégis eligazíthatnak, hogy magában az oszmanliban is a mi eltérése észrevehető az ejtésnek az írástól, az nem lehet még nagyon régi, aligha két századnál ré-

gibb, és mégis csak nagyon csekély részletekre szorítkozó — távolról sem hasonlítható az írásrendszernek azon csak-historikus voltához, melyet a francziában vagy angolban vagy újgörögben szemlélhetünk. Ha tehát — nem egy mai oszmani textussal, hanem egy olyan korból való csagatajtörök nyelvemlék olvasásával van dolgunk, mely az arab-török írásrendszer első alkalmazásától még nem is távol áll, bátran az olvasást megakasztható azon nehézséget alig is létezőnek tekinthetjük, mely az akkori ejtés netalán már az írásban kifejezett ejtéstől eltávoztából keletkezhetnék, kivált miután, a mint fentebb jegyzém meg, az így netalán előálló csekély hiba korántsem volna célunkhoz képest kárunkra, mert nem egy általában meg nem volt, hanem csak egy még akkor nem levő, de már annak előtte megvolt ejtést nyernénk vele.

Nem oly könnyen lehet az arab-török írásrendszert átsegíteni a másik nehézségen — az írás magában való tökéletlenségen. E tökéletlenség mutatkozik különösen a vocalisok nem eléggé megkülönböztetett kifejezésében, de egyik másik mássalhangzón is. A török nyelvekben van egyszerű rövid magánhangzó nyolcz, négy mélyhangú, és négy magashangú:

a, ĩ, o, u — e (=ä), i, ö, ü, melyek az oszmanliban csak rövidek; a *kojbáltatár* és *jakutban* pedig ezek hosszúi is előfordúlnak, a miszerint valószínű, hogy ezek egyéb arab írású török dialectusokban is legalább megvoltak; vagy tán még most is vannak, noha az írásból arról semmit sem tudhatván, azokat tökéletesen mellőzni kell, valamint az *e (ä)* mellett, némely dialectusban előforduló *é-t* is. De ha csak a fent kiírt nyolcz rövid magánhangzóra szorítjuk is a kifejezni való magánhangzókat, az arab betűírásban magánhangzót minőség szerint különböztető jegy csak három van: *fetha* a megelőző mássalhangzó fölibe írt ^ˆ, eredetileg *a*, *keszre* alóliírt _ˆ, eredetileg *i*, *zammé* fölül írt ^ˆ, melyek egyszersmind következő ^ا *ı*-val a hosszú *ä f ä-t* is kifejezik. Tehát minőség szerint csak három külön magánhangzónak van megkülönböztető jegye. A török átvevén e jegyeket, kénytelen volt egyszersmind eredeti rendeltetésüket némileg megváltoztatni, a mennyiben az vala törekvése, hogy minden vo-

calisának egy olyan betűjegyet adjon, a milyen a mássalhangzóknak is jutott. Azért kezdé az وى jegyeket a hozzájáruló, de a betűsoron kivüleső *fetha*, *keszre* és *zamme* jegyekkel együtt vagy ezek nélkül is, rövid önhangzóinak kifejezésére használni, noha eredeti rendeltetésük csak a hosszú *á i ú* kifejezése volt. Nyolcz magánhangzóját e három jegyre úgy kellett aztán fölosztania, hogy az *l*-nek jutott kettő *a* és *e*, a *ى*-nek szintén kettő *í* és *i*, a *و*-nak pedig négy *o*, *u*, *ö*, *ú*. E mellett pedig az arab és perzsa írásrendszert még abban követte, hogy rövid vocalisait csak a *fetha*, *keszre*, *zamme* jegyekkel jelölte meg, vagy általában meg nem jelölte, a mi leginkább az oszmanli írásrendszernek szokása lett, a csagataji régibb írás túlnyomóan a bár kissé nehézkesebb vocalbetű-írással élén, ott is, hol az oszmanli azt mellőzi. A csagataji p. o. így ír: بيلمك *bilmek*, az oszmanli بلمك, elhagyván a *ى* (ي) és *ل* (ل)-et, természetesen nem az olvasás könnyebbítésével.

A törököknek szükségképen éreznie kellett ilyen határozatlan vocalírásnak alkalmatlanságát, a melylyel két-két és egyszer épen négy hangzót csak egy-egy jeggyel jelölhet vala meg. Iparkodott tehát a bajon némileg segíteni. Segítségül használta azért nyelvének azon sajátságát, mely szerint annak hangzóji egymásnak megfelelőleg mélyhangú és magashangukra oszlnak, és ugyanazon egy szóban — ha csak nem két különhangú és még át nem hasonúlt szóból össze van téve — csak egyféle, vagy mély, vagy magashangú hangzó fordulhat elő. Ha tehát valamiképen a szónak mély vagy magashangúságát megjelölhette, nem lehetett többé kétséges, hogy az *l* vagy *fethával* írt hangzó *a*-e vagy *e*, hogy az *ى* vagy *keszre* *í*-t jelent-e vagy *i*-t, és a *و* és *zamme* is legalább annyira volt meghatározva, hogy *o*, *u*-e vagy *ö*, *ú*. Ily megjelölés sikerült leginkább oly szókban, melyekben *k* vagy *g* mássalhangzó fordul elő, a mennyiben amazt mélyhangú szóban ق-vel, magashangúban ك-vel, emezt pedig, hol غ-vel, hol szintén ك-vel írván, ezáltal egyszermind a szónak valamennyi magánhangzóinak mély vagy magashangúsága ki van tüntetve (kivéve a csagatajiban az نك = *ng*-t, és az oszmanli ك = گ = *ng*-ből eredt *n*-t, melyek mélyhangú szókban

is állhatnak). Így a csagataji اولوق és اولوك kétféleképpen írt *k-t* mutatnak, amaz mélyhangú *uluk*, ez magashangú *öluk*; oszmanli قول *kol*, قول *göl*, cst. بيلكان *bilgen*, بولغان *bolgan* (ك, گ és غ, ب) stb. Ily megkülönböztető jellemet aztán egymaga az oszmanli még más mássalhangóknak igyekezett legalább részben tulajdonítani: azért *sz-szel* kezdődő mélyhangú szókat ص-dal ír, magashangúakat س-nel p. o. صور *szor*, ellenben سوز *szür* (a csagataji egyaránt csak سور); a ط-nak valamely szóban előfordulása hasonlóképen annak mélyhangúságára mutat (a csagataji a ط-t általában igen keveset használja, s inkább ت, ث-vel él). A mássalhangzó-jegyek ezen válogatásán kívül sokhelyt a medda jegyet használják, hogy az | csakugyan *a* és nem *e*-féle ejtését tüntessék ki |̇ (noha e jegynek eredetileg egész más jelentése volt, valamint az | mellett járó s különösen szó végén használtató *z*, *s* = *a*, *e*-nek is) míg másrészt az | elhagyása, hol mégis fethával kell olvasni, magashangúságra mutat; sőt egy oszmanli kéziratban már azon egyébként követésre nem talált kísérletet vettem észre, hogy *a* , fölibe írt ا által annak magashangúságát akarták megjelölni így اولدى *öldi* (*öldü*), mert különben oldi (*oldu*) is lehet. Mindezekkel csakugyan sok szónak határozottan ki lehet jelölni mély- vagy magashangúságát, és a hangzók minőségét, kivéve az *o* és *u*, meg az *ö* és *ü* közt való különbséget, tisztán megértetni, de mégis sok szóra e segítő eszközök nem alkalmazhatók, és pozitív tudás kell számtalan egyes esetre nézve. Hogy a' ييل (év) magashangú j̇il és nem j̇il, hogy a' التي (hat) mélyhangú al̇ti és nem el̇ti, azt és egyéb ilyeneket épen tudni kell. Azért köszönettel lehetünk az Abuska szerzője iránt, hogy e tekintetben annyiban segített, hogy sok szó mellé tüzetesen kiteszi, hogy اماله „imále“-val olvastatik, azaz magashangúlag, a mint ez legjobban látható a 27. lapon való ezen példából: اولتوردى üle, és ugyanazon írással, de hozzátéve „imále“: öle; amaz = oszm. oturdu és olturdi-nak akar olvastatni, emez oszm. öldürdü és öldürdi-nek olvasódik, minthogy amúgy is a magashangú öl hal-ni gyök származéka.

Megérintém már, hogy bár tudva is a magas- és mély-

hangúságot, a török írás semmi módot nem nyújt az *o*, *ö* az *u*, *ü*-től megkülönböztetésére, és ez tökéletesen az íráson kívül eső positiv tudásra van hagyva. Ilyen tudást bírnak az oszmanlira nézve, bírnak a kojbal és karagasz-tatár dialectusokra (kár, hogy a Trojanszki-féle tatár-orosz szótár nincsen legalább egy orosz transcriptióval), s bírnak végre a törökség legkeletibb végén álló jakutra nézve, az utóbbiakat igen gyakorlott és élesfülű nyelvészekről, Castrén és Böhlingk-től, kikről csak el kell hinnünk, hogy *o*-t *u*-tól, *ö*-t *ü*-től megtudtak különböztetni. De nem bírnak szintén a csagatajtörökre nézve, élő hallás után ismertette. — Miképen lehet mégis lehető biztossággal az írást eligazodni?

A szorosabban török nyelvnek, kivált az oszmanlinak azon sajátja van, hogy az *o*, *ö* hangzókat általában csak gyökszótagban alkalmazza, a képzők és ragokban csak *a*, *e*, *i*, *ü*, *ü*-t használván. Az *o*, *ö* egyszersmind az *a*, *e*-hez áll legközelebbi párviszonyban, és mind a kettő átellenében az *i*, *i* és *u*, *ü*-nek, a melyek is, az előbbi hangzó szerint, egymással váltakozhatnak. Nagyon érdekes példa az *o*, *ö*-nek *a*, *e*-hez való ezen viszonyára, valamint a gyökszótagban (vagy a mi egyre megyen — a szó előtagjában) nem kedveltetésére a *szekszen* és *dokszan* (nyolczvan, kilenczven), melyek *sze-kiz-on* (nyolcz×tíz), *dokuz-on* (9×10)-ból erednek, és mégsem lettek *szekszön*, *dokszön*. A csagatajtörök is elismeri ezen sajátyságot, azáltal hogy a gyökszótagon kívül álló *g* vocalist *i*, *i*-vel váltakoztatja, a miszerint az ott csak *u*, *ü* lehet, nem *o*, *ö*. — Ebből már annyi következik az *g*-val írt magánhangzóra nézve, hogy az *a* gyökszótagon kívül előfordulván általában csak *u*, *ü* nem *o*, *ö*-nek ejthető. Kell tehát még csak az írást eligazodnunk, hogy a gyökszótag- vagy a szó első tagjában előforduló egyaránt *g*-val írt hangzó, mikor *o*, *ö*, s mikor meg *u*, *ü*? Ezt tudnunk kell, és a mint már mondtam, nem a török írásból tudhatjuk meg; de azért tudjuk elég biztosan az oszmanliban, kojbalatárban és jakutban, mely gyökszók *o*, *ö*-vel valók, melyek *u*, *ü*-vel, a mely különbség nagyon is nyomatékos, minthogy gyakran csak ez által válnak el egymástól egész különböző jelentéssel való gyökszók; p. o. *bol-mak* lenni : *bulmak* találni, *dojmak* satiari : *dujmak* érezni,

észrevenni (tudni), *kol* kar : *kul* szolga, *göl* tó : *kül* hamu, *on* tíz : *un* liszt stb. — De egyszersmind igen érdekes látnunk, mennyire egybejárók ezen *o*- vagy *u*-ságra nézve még igen messze egymástól álló török dialectusok, milyenek a legnyugatibb oszmanli, a még Sziberiában lévő kojbal-karagasz tatár, és a jakut nyelv. Erre nézve kérem a szives olvasót a következő mind a háromból vett szók egybeállítását tekinteni, a jakutra való előleges tájékoztatásul csak azt jegyezvén meg, hogy *uo*, *üö* hosszú *ö*-val felérő kettőshang, mely *o*, *ö*-ra nem *u*, *ü*-re rövidül, rendesen oszmanli *o*-nak felel meg, s legjobban a' latin *o*-ból eredt olasz *uo*-hoz hasonlítható (p. o. *buono*, lat. *bonus*, fr. *bon* ; *uomo*, lat. *homo*, fr. *homme*).

1) Szók, melyeknek első tagja *o*, *ö*-vel van :

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>ojun</i> , játék	<i>öjen</i> , kr. <i>o'en</i>	<i>ojnū</i>
<i>ok</i> , nyíl	<i>ok</i>	<i>okh</i>
<i>ol</i> , <i>ö</i> , az	<i>ol</i>	<i>öl</i>
<i>oghlan</i> , fiú, gyermek	<i>olgan</i>	<i>uolan</i>
<i>oghru</i> , orv, orzó	kr. <i>öro</i>	<i>uor</i> , orozni, lopni
<i>orak</i> , sarló (arató)	<i>orgag-aj</i> (sarló-hó) arató-hó	—
<i>orta</i> , közép	<i>örte</i>	<i>orto</i>
<i>on</i> , tíz	<i>on</i>	<i>uon</i> ; <i>on-usz</i> , tizedik
<i>oturarı̄m</i> , ülök (<i>oltur-</i> helyett)	<i>öderben</i> , kr. <i>olerarmen</i>	<i>olorobun</i>
<i>od</i> , tűz	<i>ot</i>	<i>uot</i>
<i>ot</i> , fű	<i>ot</i>	<i>ot</i>
<i>otuz</i> , harmincz	<i>ötosz</i> , <i>otész</i>	<i>otut</i>
<i>ordu</i> , tábor	—	<i>ordū</i>
<i>öje</i> (<i>öge</i>) <i>ana</i> , mostoha anya	<i>öj idjü</i>	—
<i>öksüz</i> , árva	<i>öksesz</i> , <i>öksüz</i>	—
<i>öküz</i> , ökör	—	<i>oghusz</i>
<i>ölürüm</i> , halok	<i>ölerben</i> , kr. <i>ölermen</i>	<i>ölöbün</i>

XIV

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>ögrenirim</i> (<i>ögrenirim</i>)	kr. <i>öränermen</i>	<i>üöränabin</i>
tanúlok, szokom		
<i>öd</i> , epe	kr. <i>öt</i>	<i>üdsz</i>
<i>öz</i> , velő, medulla	—	<i>üdsz</i>
<i>kojun</i> , juh	<i>koj</i>	—
<i>koju</i> , vastag	<i>kôjêkh</i> , <i>kojokh</i>	<i>khojû</i>
<i>kojun</i> , kebel	<i>kojen</i>	—
<i>kol</i> , kar	<i>kol</i> , kéz	—
<i>koltuk</i> , hón	<i>koltok</i> , <i>koltuk</i>	<i>khonnokh</i>
<i>korkarim</i> , félek	<i>kôragarben</i> , ijedek	—
<i>konurum</i> , megszállók,	<i>konerberben</i> kr. <i>konarmen</i>	<i>khonobun</i>
hálólok		—
<i>konsu</i> , szomszéd	<i>kondjoge</i>	—
<i>kosmak</i> , hozzá csatolni,	<i>kôzerben</i>	—
mellé adni		
<i>kopuz</i> , koboz, lant	<i>kômész</i> kr. <i>kobész</i> , hárfa	—
<i>gök</i> , kék	<i>kök</i>	<i>kuökh</i>
<i>göntül</i> (<i>göngül</i>), szív,	—	<i>köngül</i> , kedv,
kedv		akarat
<i>göjüsz</i> (<i>kögüz</i>), mell	<i>kökszü</i>	—
<i>gül</i> , tó	<i>köl</i>	<i>kuöl</i>
—	<i>kölerben</i> , béfogók	<i>kölujabin</i>
<i>görüürüm</i> , látok	<i>körerben</i>	<i>köröbtün</i>
—	<i>köne</i> , kr. <i>khöne</i> egyenes	<i>könö</i>
<i>güt</i> , posticus	<i>kötän</i> , <i>kötjük</i>	—
<i>göcsörim</i> , költözöm	<i>kötjerben</i> , kr. <i>kösermen</i>	<i>kösöbtün</i>
<i>köprü</i> , híd	<i>köbergä</i> , kr. <i>köfütüg</i>	—
<i>kömür</i> , szén	kr. <i>khömür</i> , <i>hömür</i>	<i>kömör</i>
<i>gömerim</i> , temetek	<i>kömerben</i>	<i>kömöbtün</i>
<i>köpük</i> , hab, spuma	<i>köbök</i> , kr. <i>köfük</i> , <i>kö-</i> <i>pük</i>	—
<i>tok</i> (<i>tojak</i> h.), satiatas	kr. <i>todok</i>	<i>tot</i> ; <i>tot</i> = osz-
<i>doj-mak</i> satiari		<i>doj-mak</i>
<i>tokhtarim</i> , megállok,	<i>toktärben</i>	<i>okhtäbun</i>
maradok		
<i>tokmak</i> , tök, tönk	<i>tokpak</i>	—

cszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>dokuz</i> , kilencz	<i>togosz</i>	<i>toghusz</i>
<i>dolu</i> , jégeső	—	<i>tolon</i>
<i>don</i> (<i>dong</i>), fagy, fagyott	kr. <i>tong</i>	<i>tong</i>
<i>dolu</i> , tele	kr. <i>tolo</i>	<i>tolu</i>
—	<i>tôra</i> , kasul	<i>tuora</i>
<i>doru</i> , barna (ló)	<i>tôrokh</i>	—
—	<i>tôrga</i> , selyemszövet	<i>torgho</i>
<i>don</i> , ruha	<i>ton</i> , suba	<i>szon</i>
<i>toprak</i> , por, föld	<i>tôberak</i> , kr. <i>tôferak</i>	—
<i>dökerim</i> öntök	kr. <i>töhrämen</i>	<i>toghobun</i>
<i>dört</i> , négy	<i>tört</i>	<i>tüörd</i> ; <i>tördülz</i>
<i>dönerim</i> , visszatérek	—	negyedik
—	<i>tjôkor</i> , tarka	<i>tönnöbün</i>
<i>jok</i> , nincs; <i>jokszul</i>	<i>tjokh</i> , szegény	<i>csuoghur</i>
szegény		<i>szuokh</i>
<i>jokari</i> , fent	<i>tjogar</i>	—
<i>jol</i> , út	<i>tjol</i>	<i>szuol</i>
<i>jorgan</i> , takaró	<i>tjôrgan</i>	<i>szuorgha</i>
<i>joghurt</i> , <i>jourt</i> , tarhó	<i>tjôrt</i> , táró	<i>szuorat</i>
—	<i>tjon</i> , nép	<i>dson</i>
<i>joghun</i> , vastag	<i>tjôn</i>	<i>szuon</i>
<i>szon</i> (<i>szong</i>), vég, utó	<i>szôn-da</i> utóbb, kr.	—
	<i>szong</i>	
<i>szouk</i> , hideg	<i>szók</i>	—
<i>szokarim</i> , dűfök, dugok, szűrok	<i>szogarben</i> , toszok, török; <i>szogak</i> mozsár (törő)	<i>szoghobun</i> ;
	kr. <i>szogur</i>	<i>szoghokh</i>
<i>szokur</i> , vak		mörserkeule
		<i>szokhkhör</i>
		félszemű
<i>szojarim</i> , vetköztetek, fosztok	<i>szojerben</i>	—
<i>szol</i> , bal	<i>szol</i>	—
<i>szökerim</i> , fölfejtek	<i>szögerben</i> , kr. <i>szöhrämen</i>	—
<i>szöjüd</i> (<i>szögüt</i>), fűzfa	<i>szöt</i>	<i>üüt</i>

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>szöz, szó</i>	<i>szös</i>	<i>ös</i>
<i>szöjerim (szög-), szidok</i>	—	<i>üöghübir</i>
<i>boghaz, torok</i>	kr. <i>boksze</i>	—
<i>olurum, leszek</i>	<i>bolerben</i>	<i>buolabin</i>
<i>borszuk, borz</i>	<i>borszak</i>	—
—	<i>mojderak, gallér</i>	<i>mojturuk</i>
<i>bojun, nyak</i>	<i>mojen</i>	<i>mojun</i>
<i>böjru (bögrü), görbe</i>	—	<i>bökcöghör</i>

2) *Szók, melyeknek első tagja u, ü-vel van :*

<i>ujurum, alszom ; uju</i>	kr. <i>udurmen ; uju</i>	<i>utujabin ; u</i>
<i>áloom</i>		<i>áloom</i>
<i>ujat, szégyen</i>	<i>ujat</i>	—
<i>ulu, nagy</i>	<i>ulukh</i>	<i>ulu</i>
<i>ulurum, ordítok</i>	kr. <i>ulürmen,</i>	<i>ulujabin</i>
—	<i>ultung, talp</i>	<i>ullung</i>
<i>ucsarim, repülök</i>	kr. <i>usarmen</i>	—
<i>un, liszt</i>	<i>un</i>	—
<i>unuturum, felejték</i>	<i>unuderben</i>	<i>umnabin (tö : umun)</i>
<i>utarim, nyerek, győzők</i>	<i>uterben</i>	—
<i>uds, vég</i>	<i>utju, kr. udju</i>	<i>uszuk</i>
<i>uzun, hosszu</i>	<i>uzun, kr. uszun</i>	<i>uszun</i>
—	kr. <i>uba néne</i>	<i>ubaj</i>
<i>ücs, három</i>	<i>üsz, kr. üjs</i>	<i>üsz</i>
<i>ujluk, czomb, femur</i>	—	<i>ulluk</i>
<i>ürürüm, ugatok</i>	<i>ürerben</i>	<i>üräbin</i>
—	<i>üsz, hiúz</i>	<i>üsz</i>
<i>üsz, pars superior</i>	<i>üsztü</i>	<i>ürüt</i>
<i>üzerim, szegek, török</i>	<i>üzerben</i>	—
<i>kughu, hattyú</i>	<i>kü</i>	<i>kuba</i>
—	<i>kujga, kr. kujha, fej- bőre</i>	<i>kujakha</i>
<i>kul, szolga</i>	<i>kul</i>	<i>kulut</i>
<i>kulak, fül</i>	<i>kulak</i>	<i>kulgákh</i>
—	<i>kur, öv</i>	<i>kur</i>

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>kuru</i> , száraz	<i>kurakh</i>	<i>káranakh</i> , <i>ká-</i> <i>rung</i>
<i>kuzu</i> , bárány	<i>kuragan</i>	—
<i>kurt</i> , féreg	<i>kurt</i>	—
<i>kusak</i> , öv	—	<i>kuszakh</i>
<i>kuju</i> , kút	<i>kuduk</i>	—
<i>kujruk</i> , fark	<i>kuzuruk</i> , kr. <i>kuduruk</i>	<i>kuturuk</i>
<i>kudsak</i> , öl ; <i>kudsmak</i> ölelni	<i>kudjak</i>	<i>kúszabîn</i> , öl- elek
<i>kus</i> , madár	<i>kus</i>	<i>kusz</i> , récze
<i>kuzgun</i> holló	<i>kuszkun</i>	—
<i>kuszarim</i> , köpök —	<i>kuzerben</i> , kr. <i>kuszarmen</i> <i>kubulerben</i> . átválto- zom	<i>kutabîn</i> <i>kubulujabîn</i>
<i>kum</i> , homok	<i>kum</i>	<i>kumakh</i>
<i>kunduz</i> , hó	<i>kumdusz</i>	—
<i>gür-lemek</i> , mennydö- rögni	vö. <i>kügürt</i> , menny- dörgés	—
<i>kül</i> , haru	<i>kül</i>	<i>kül</i>
<i>gülerim</i> , nevetek	<i>külerben</i>	<i>küläbin</i>
<i>gülesirim</i> , küzködöm birkozom	<i>kürezerben</i>	—
<i>kürek</i> , lapát	<i>kürdjük</i>	<i>kürdsäkh</i>
<i>gün</i> , nap	<i>kün</i>	<i>kün</i>
<i>güds</i> , erő	<i>küsz</i> , kr. <i>küs</i>	<i>küsz</i>
<i>güz</i> , ősz (autumnus)	<i>küsz</i>	<i>küsz</i>
<i>kücsük</i> , kicsi	—	<i>kucscuguj</i>
<i>jumurda</i> , tojás	<i>numurtka</i>	—
<i>jumruk</i> , ököl	<i>numzuruk</i> , kr. <i>nju-</i> <i>duruk</i>	<i>szuturuk</i>
<i>tul</i> , özvegy	<i>tul</i>	<i>tulajakh</i>
<i>durarim</i> , állók	<i>turerben</i>	<i>turabîn</i>
<i>turna</i> , daru	<i>turna</i>	<i>turnaja</i>
<i>tutarim</i> , fogok	<i>tuderben</i> , kr. <i>tutarmen</i>	<i>tutabîn</i>
<i>tuz</i> , só	<i>tusz</i>	<i>tász</i>
<i>dus</i> , ellenében, szem- közt	<i>tus</i>	<i>tusz</i>

XVIII

oszmanliban :	kojbal-karagaszban :	jakutban :
<i>duzak</i> , tör (fogó)	<i>tuzak</i>	<i>tuszakh</i>
<i>tujnak</i> , ló körme	<i>tujgak</i>	<i>tujakh</i>
<i>túj</i> , szőr, toll	<i>tük</i>	<i>tül</i>
<i>tükürürüm</i> , köpök	<i>tükürürben</i>	—
—	<i>tüngür</i> , dob	<i>düngür</i>
—	<i>tülej</i> , siket	<i>dsüläj</i>
<i>dün</i> , tegnap, éj	<i>tün</i>	<i>tün</i>
<i>düs</i> , álom (somniaum)	<i>tüsz</i> , kr. <i>tüjs</i>	<i>tül</i>
<i>düserim</i> , esem	<i>tüzerben</i>	<i>tüszäbin</i>
<i>jurum</i> , mosok	<i>tjárben</i>	<i>szüjabin</i>
<i>jügrük</i> , futó, gyors	<i>tjügürürben</i> , futok	<i>szüräbin</i>
<i>jürek</i> , szív	<i>tjüräk</i>	<i>szüräkh</i>
<i>jüz</i> , száz	<i>tjüsz</i>	<i>szüsz</i>
<i>jüzük</i> , gyűrű	kr. <i>tjüsztü</i>	—
<i>szu</i> , víz	<i>szukh</i> , <i>szug</i> , <i>szü</i>	<i>ü</i>
—	<i>szügä</i> , fejsze	<i>szügä</i>
<i>szüd</i> , téj	<i>szüt</i>	<i>ült</i>
<i>bugha</i> , bika	<i>buga</i> , kr. <i>buha</i>	—
<i>bughdaj</i> , búza	<i>bugdaj</i>	—
<i>büttin</i> , egész	<i>büdün</i>	<i>büttin</i>
<i>bulut</i> , felhő	<i>bulut</i>	—
<i>bularim</i> , keverek, za- varok	<i>bulgürben</i>	<i>buläbun</i>
<i>burun</i> , orr	<i>burun</i>	<i>murun</i>
<i>bud</i> , czomb	<i>but</i>	<i>bät</i>
<i>buz</i> , jég	<i>busz</i>	<i>büsz.</i>

Úgy hiszem, már ennyi összeállított gyökszókból — és bizonyosan még sokkal többet lehetne összeállítani, ha a kojbal és jakut nyelvek szintoly bő szótárát bírnök mint az oszmanlinak, — de már ennyiből is meg kell ismerni, hogy a török nyelvek gyökszavaikban az *o*, *ö* hangzót az *u*, *ü*-től egymással egybetalálkozóképen különböztetik meg, a miből azon fontos eredmény következik, hogy a csagataji gyökszók *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságát, mely az arab-török írásrendszerben nincsen megkülönböztetve megjelölve, bátran az oszmanli, kojbal és jakut szerint dönthetjük el, ha ezekben az illető csagatajtörök szóknak megfelelői megvannak. És leginkább

vehetjük által a csagatajiba az oszmanli vagy *o*, *ö* vagy *u*, *ü* hangzókat, minthogy különben is hangtani alakulásánál fogva a csagatajtörök mégis valamicskével közelebb áll az oszmanlihoz mint a jakut, mely mindazonáltal az *o*- és *u*-hangúságra nézve evvel megegyez. Az ily eljárásban netalán megeső hiba oly ritka és csekély lesz, a milyen csekély a fentebb összeállított egyezési esetekhez képest azon esetek száma, melyekben gyökszótagbeli *o*, *ö* hangzó *u*, *ü*-nek felel meg. Ezeket is fölhozem: *kojb. ong*, *jak. unga dexter*; *k. öremä*, *jak. ürümä*; *kojb. kószte*, *jak. kusztuk*; *osz. kükürd*, *k. kübür*, *kr. köhür kén*; *osz. gölge*, *k. költükä*, *kr. hölägü*, *jk. külük*; *osz. dolarim*, *dolanirim*, *kr. tolganderarmen*, *jk. tulabin kerülök*; *k. tözirben*, *osz. düserim*; *osz. bu*, *jk. bu*, *kr. bo*; *k. mólát*, *jk. bolot*, *osz. pulad aczél*; *osz. böjük*, *k. büzők*, *bözek nagy*; *osz. bojnuz*, *jk. muosz*, *k. mülz*, *mülz szarv*; *osz. gömüs*, *jk. kömüsz*, *k. kümüsz*; *k. korgandjel*, *jk. khorgholdsun*, *osz. kursun ólom*; *osz. öjrenirim*, *k. ügüränerben tanúlok*; *osz. öle-sirim*, *k. üläzerben*, *jk. üllüsztübin osztózom*; *osz. ördek*, *kr. öderük*, *k. ürtük*; *osz. jonarim*, *k. tjünerben faragok*: *osz. jolarim*, *k. tjularben tépek*, *nyüvök*; *osz. szorarim*, *k. szurerben kérdezek*; *osz. szonarim*, *k. szunerben*. — Még akkor is csekély e szám, ha keresve még annyit találunk hozzá, különösen miután a fentebbi hangzóegyezési esetekhez még — hogy úgy mondjam — másodrendbeli egyezések is járúlnak, melyek az *a*, *ä* és *o*, *ö*-nek meg ezeknek ellenében az *ä*, *i* és *u*, *ü*-nek egymás között való szoros érintkezési viszonyán alapulnak. Magát e viszonyt mutató egyikét példa: *osz. kavmak* és *kovmak* kergetni; *kauk* és *kouk*, *jk. khabak*; *osz. arka hát*, *kr. orha*; *osz. onlar* és *anlar* azok: *osz. artük*, *jk. orduk* több; *szerin* *jk. szörün*; *osz. tilki (tülkü)*, *k. tülgu róka*; *osz. dib*, *k. tüp fenék*; *bulut*, *jk. bilüt felhő*; *osz. kücsük* és *kicsik*, *k. kitjik*; *osz. jumurda*, *k. numurtka*, *jk. szimüt* stb. — Ebből megint a csagatajtörök *و*-val vagy csak *zamme*-val írt gyökhangzóra azon további eligazító szabály következik, hogy hol annak az oszmanliban, *kojb.*- vagy *jakutban* *ä*, *i* felel meg, ott *u*, *ü*-nek, hol pedig *a*, *e* (*ä*) felel meg, ott *o*, *ö*-nek kell olvasni, tehát p. o. ezt *بوتک* (Ab. 34. 35) *bütmek*, mert oszmanliban *büt-mek*; *توپه* *töpe*, mert = *osz. depe* csúcs, tető, különben *jakutban* is *töb*.

Az imént megjelölt eligazító elvek szerint határozott meg Abuskánkban a „mazzûme“ rovatok alatt való szók olvasása; nem ajánkozott azonban mindenik szóra az oszmani- vagy jakutból vehető eligazító kritérium, úgy hogy a zamme-val írt gyökszótagnak *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságának eldöntetlennek kellett maradni, a hol aztán a még lehető másféle olvasás zárjel között egészen kiírva vagy rövidítve mellé van téve a némileg valószínűbbnek látszott olvasás mellé; a csillagozás (*) meg ott alkalmaztatott, hol meg a szó mély vagy magashangúsága sem levén tudva, a lehető olvasások száma egész négyre rúg vala, valamint néhány más helytt, melyre eligazítható kritérium nem vala. — E helyen még arra is figyelmeztethetek, mit a t. olvasó már a fent közölt szók lajstromából vehet észre; hogy t. i. azon három török nyelv egyszersmind a szók mély- vagy magashangúságára nézve is *legtöbbször* egyező, a miért megint ugyanazoknak egybevetése e tekintetben meghatározhatja oly csagatajtörök szók olvasását, melyek írásában nincsen meg valamelyike a fentebb (l. X) említett ismertető jeleknek. — Itt például még csak némelyeket az a fentebbiek szerint meghatározott olvasások közül akarok fölhozni. Ab. 21. *ötmek* átmenni, *ot* menj, olv. *öt* stb. *ö*-vel, mert van *kojbal öterben* átmegegyek, és az oszm. *öte*, túl ugyanez *ötmek* származéka, azt jelentvén tulajdonképen: átmenve (utólálló viszonyítóul használt gerundium p. o. a *tigriü*, -ig, usque is, = érve, *tig*-mek igétöl, *kojb. djiterü*, a *djit* = oszm. *jet*, cst. *jit* hasonjelentésű igetörzstől és egyebek); Ab. 28. *omak* néptörzs, v. ö. jk. *omuk* nép-, nemzetbeli; Ab. 28. *oj* ház olv. *öj*, mert oszm. *ev* magashangú, v. ö. kr. *ög* sátor; Ab. 35. *burnagü* első, előbbi, v. ö. *kojb. burungo*. Ab. 50. *tüzmek* (tüz, *tüzmeding*) olv. *töz*-mek v. ö. kr. *tözerben* tűrök; Ab. 59. *csog* izzó parázs, v. ö. jk. *csokh*; *csolban*, hajnalcsillag, v. ö. jk. *csolbon*; Ab. 58. *csöp* egyenes, igaz, v. ö. jk. *szöb* (ezenfelül a rimszava: *köp* sok); Ab. 94. *köjdi* ége, v. ö. *kojb. köjerben* égek; Ab. 97. *mung* baj, v. ö. jk. *mung*; Ab. 107. *jokar* érint, ráhat, mert váltakozik evvel: *jakar* (Ab. 100); Ab. 28. *ündü* gyöngy, mert oszm. *ündü* *i*-vel van, v. ö. *kojb. nindji*; Ab. 14. *isz* bűz, szag, mélyhangú, mert oszmaniiban is van: *jüz*, jk. *szüt*; Ab. 21. *utru* átellenében, v. *ü*,

jk. *utärz*, kr. *uturu*; A. 22. *utkuzdi* meggyözeték, v. ö. oszm. *utmak* superiorem fieri, kojb. *utèrben* nyerek, elnyerek; *öcsük* elöltött, olv. *ücsük*, v. ö. kr. *utjurarmen* elöltök; Ab. 23. *ürtentür* ég, *ürtedi* égete, v. ö. kojb. *ürterben* elégetek, ellenben jk. *ördüö* rétet leégetni, a miért az *ürtentür* mellé zárjel között az *ö*- is van kitéve; Ab. 51. *tüzek* egyenes, *tüzetti* egyenessé tön, v. ö. oszm. *düzmek*, *düzetmek* egyenliteni, kojb. kr. *tüsz* egyenes; Ab. 54. *tünglük*, ablak, v. ö. kojb. *tümnük*, kr. *tüngnük*, jk. *tünnük* füstnyílás; Ab. 86. *kojü*, *kojan*, olv. *kujü*, *kujan* lefelé, v. ö. kr. *kudu* lefelé (hozzá tudva a szorosabb törökben a *j*-nek nem egyszer *t*-hangból keletkeztét, p. o. oszm. *kujü*, kút, kr. *kuduk*; *kujruk*, kr. *kuduruk*, jk. *kuturuk* stb.); Ab. 86. *kujun* forgószél, v. ö. kojb. *kujun* stb. stb.

Meg kell jegyezni azt is, hogy az átírásunkban használt *e* betű az *a*-nak magashangú megfelelőjét *ä*-t jelenti. Az *i* mélyhangú *i*, mely a magyar ejtés szerint való magashangú *i*-hez úgy áll, mint *a*, *o*, *u* az *ä*, *ö*, *ü*-hez. Minthogy azon szók melyeknek gyökhangzója *i*, *i*, a „mekszüre“ rovatok alatt vannak felsorolva, már azon okból sem olvashatunk egyiket sem *e*-vel, mert *e* betűjegy nekünk a magashangú fethát jelenti (*ä*). Igaz, hogy az oszmanli sok a csagatajiban *i* (készre)-vel írt gyököt már *e*-vel azaz fethával ejt; de ez legkevésbé nem alkalmazható a 14. századbeli csagatajtörökre, és maga az Abuska írója mintegy tiltakozik az *ö* keszréjének ilyen olvasása ellen, ha p. o. *tür* (44. l. izzadság) mellé fethával írt osz-

manli *der*-t (دَر) teszen; a csagataji تیر fölibe sehogy sem tenne fethát, mert másképen akarja ejtetni, azaz nem *e*-vel hanem *i*-vel. Ha mindazonáltal némely csagatajtörök szók is már az *i* és *e* ejtés között ingadoznak, épen az hogy mind a mekszüre mind a meftühe rovat alatt vannak fölhozva, mutatja, hogy a mekszüre ejtés más akar lenni mint a meftühe ejtés, s hogy nekünk a mekszüre rovatokbeliek egyikét sem szabad *e*-vel olvasnunk. V. ö. Ab. 11. *eje* gazda, úr (elif meftühe alatt) és 16. *ige-szi* gazdája, 20. *ije-ledi* gazdájává lön, magává tön (elif mekszüre alatt); Ab. 7. *ekedsi* néne (meft.) és 17. *igedsi* (mekszüre).

A mássalhangzók olvasása nem jár nehézséggel; a غ

(غ, خ, ق) rendszeren csak *g*-nek olvastatott, bár lehet hogy némelykor *gh* (خ-nak lágyja) kellene. De tekintetbe véve ق *k*-val gyakori váltakozását, valamint azt, hogy a kojbal a csagataji غ-nak megfelelőleg szintén csak *g*-vel él, ezen *g*-féle olvasásban semmi esetre nagy hiba nem lehet. A ك (ك, ك, ك) a török írásban lehet *g* és *k* (a csagatajiban t. i.; a mai oszmanliban még *j* is némi helyt, meg *n*, mely *ng*-bül eredvén különben ش-vel is íratik, mi helyett a csagatajiban még ك van). Hogy ebből is olvasásunkra baj ne támadjon, az Abuska szerzője szépen gondoskodott értünk, kitévén tüzetesen majdnem mindenütt az egyes magyarázott szók után, melyekben egy vagy több ك fordul elő, hogy a *kef arab kef-e*, azaz *k*-ejtésű, vagy *perzsa kef*, azaz *g*-ejtésű (mert a perzsák tulajdonították először a csak *k* ejtésű arab ك-nak a lágy ejtést, ilyenkor azt három ponttal is különböztetvén meg ك), így: *kefje arab*, *kefje perzsa kef*; vagy az első *kef arab kef*, a második *perzsa*, a harmadik *arab*; vagy a *kefek arab kefek*, *perzsa kefek* stb. Kiadásunkban ezen — különben is igen becses tudatások — rövidítve így vannak kitéve az ártírt szók után: *p. g*, *a. k* (*perzsa kef*, azaz *g*; *arab kef*, azaz *k*). Hasonló, noha kevésbbé szükséges jegyzet van az Abuskában néha a *perzsa dsim* چ, azaz چ *cs*, és *arab dsim*, azaz *ds-re* nézve, valamint *perzsa és arab be* ب-re (پ *p*, ب *b*)-re nézve; de már a *perzsa írásnak* volt gondja a *p*, *cs*-t három ponttal megjelölni (پ چ) s ezek nem is úgy hagyatnak el mint a *perzsa گ*, *g*-ről. Végre az olvasást eligazító jegyzetekhez járúl még a *tesdid* kettőztetés néha tett említése, mely azonban ki is van téve (-). Az „*imāle*“-ről már fentebb (l. XI.) vala szó. Ki van téve rövidítve, így: (im.).

Így veheti immáran a t. magyar nyelvész olvasó az „Abuska (szóval kezdő) csagatajtörök szógyűjteményt“, mint a nyelvtudományunkra oly igen fontos keleti török nyelv tanulmányozására segítő eredeti kútforrást; vegye annak mentől több és jobb hasznát is!

Pesten, 1862 januárius havában.

Budenz József.

Elif meftûhe, azaz a, e-vel kezdődő szók:

ابوشقه *abuska*: a nő férjét nevezik így, tehát: *férj*-et jelent.

اباغة *abaga*: az atyának akár nagyobbik, akár kisebbik testvére (oszm. *karindas*). A Muhâkemet-ül-luge-tejnben ¹⁾ ezt találjuk: „Az atyának nagyobbikát és kisebbikét (t. i. testvérét) *abaga*-nak mondják.“

آت *at*: háromféle értelemben fordul elő: 1) *név*; 2) *lő*; 3) = *vess, vesd* (oszm. *at, atmak* ige).

آتالدى *ataldı*: *hírnevessé lön, elhíresülte, nevezteték* ²⁾; azután: *valamiért rendelteték, megbízaték* (mintegy: *kinevezteték* valamire).

آتادی و آتادی *atgadî és atadî*: *nevet ada*.

آتاب *atab*: *nevet adván*.

آتیغیب *atigîb*: *híresüllén, hírnevessé levén*.

¹⁾ Ez a híres csagataji költő Mir 'Ali Sîr-nek egyik munkája: „A két szó, azaz nyelv (török és perzsa) megbíralása“, melyben főleg a perzsában is divatozó török eredetű szókat tárgyalja, s azokat mindenek előtt a török nyelvnek vindicálja. Olvashatunk valamit róla alantabb is (5. l.) az *aga* szó alatt.

²⁾ A' *di*, *di*-féle török praeteritumot, melyet V. barátom magyar tud-ott igealakokkal fordít, elváltoztatva mindenkor tud-*a* alakkal adom vissza, minthogy a magyar igeidők jelentése szerint főképp ez felel meg neki mint történetbeszéllő praeteritumnak; meg azért is, hogy a néha előforduló *mis*, *mis*-féle praeteritumnak a magyar tudott alakot állíthassuk ellenébe. B.

اتاغيل *atagil*: tégy hírnevessé, adj nevet, nevez ki (hivatalra).

آتيب *atib*: vetén (oszm. *atip*); azután: nevezvén, azaz nevet adván (*ad kojup*).

آتارلار *atarlar*: vetnek; meg: névvel említenek (oszm. *adlarlar*).

آتای *ataj*: vetnék (oszm. *atajın*); meg száguldozás jelentésével jár; meg: nevet adnék.

آتاغلیق و آتاغلیغ *ataklık, ataglīg*: meg- vagy kineveztetett (nominatus).

آتاغلیق و آتاغلیغ *atalīg, ataglīg*: híresség.

آتلیق و آتلیغ *atlık, atlīg*: híres neves, híresség; lovas (oszm. *atlı*).

آتاگا * *ataga* (p. g.): nevelő mester, nagy bátya.

آدون *adsun*: világ (mundus). Némely kéziratban *udsun* is találkozunk; Lutfi könyveiben ez van többnyire.

آدرغیندی *adsırgındı*: a zsaroltat sajnálva megszánya zsarnokot bántani.

آجیق و آجیغ *adsıg, adsık*: keserű; meg: fájdalom, bú, sohaj.

آچقونک *acsıkung* (a ك perzsa = g): meg kell nyit-
[nod.]

آچای *acsaj*: nyitók, nyitó.

آچمای *acsmaaj*: nem nyitók, és: nem nyítnék, nem nyitó.

آچقالی *acsqalı*: mióta nyit; meg: nyitás végett.

آچلبایین *acsılmaajın*: mivel megnyílik, megnyit-
[tatik.]

آختچی *akhtacı*: lovászmester.

آخسوم *akhszum*, lásd: *akszum*.

آدائی *ad a k*: adakozás, ajándék, adag; másutt megint: idő, évszak. — Ezenkívül Türkesztánban egy helységnek neve. — Azt is teszi hogy: sziget (oszm. *ada*).

آردی *ard i*: elfárada.

آرمای *arm aj*: el nem fáradó; el nem fáradok.

آرالی *ar al i*: fáradjunk; fáradás végett; mióta fárad.

آریب *ar i b*: elfáradván; meg: elválván.

آریلمای *ar i l m aj*: szakadatlanul sínlődő betegről mondatik.

آریق و آریک *ar i k, ar i g*: sovány; tiszta, csinos.

آریق و آریق *ar i k, ar i g*: vízvezeték, árok.

آرک *er e k*: várakban való meredekség; városokban való magas hely; szintén: padisáhi palota.

آرکه *er k e*: enyelgés, merészség.

آرمان *ar m an*: akarat, ohajtás, kívánság.

آرلات *ar l at*: egy csagataji néptörzs neve.

آرلاس *ar l as z*: ez is, valamint *arlat*, egy csagataji néptörzs neve.

آرغادی *ar g ad i*: megcsala.

آرغادای دیرمین *ar g ad aj - dir min*: megcsalnék.

آرغدال *ar g i dal*: hegyek tövében való emelkedések; ugyanott találkozó völgyek és leshelyek.

آرتایب و آرتایب *ar t aj i b, ar t an i b*: túljárván, túlkelvén, áthágván.

آرباغ *ar b ag*: varázsmondóka, melyet a kígyó lyukába szoktak mondani.

آرا *ara* : közt, között.

آرتوتی لیق ¹⁾ *artuklik*; a Nazm-üz-zevâhir-ban többség értelmében fordul elő; meg öregbítést jelent.

آزیکیب *azikib* : tévedvén; azaz útról tévedvén.

آزیتکان *azitkan* : tévedő, bujdosó.

آزیککان *azikkan* : ez is útról tévedt-et jelent.

آزغوردونک *azgurdung* : tévesztél, rossz útra vezettél.

آزغورگونک *azgurgung* : tévesztened kell, rossz útra vezetned kell.

آسزور *aszru* : igen, több; sok.

آسرا *aszra* : őrizz.

آسرابان *aszra ban* : őrizvén.

آسراتای *aszrataj* : őriznék. — Van ilyenemű még több szó is, p. o. *örgetej* : tanítanék, *korgataj* : ijesztenék, s több effélék.

آسراغولوق *aszraguluk* : őriztetendő; a kinek vagy mának őrizni kell, őrizendő.

آسراغانی *aszragani* : (az ő) őrizte, őriztette.

آسراغودی *aszragudi* : őrző, őr.

آسروککنه *eszruk-gine* (p. g. a. k) : részegecske.

آسروکغنه *eszruk-gine* : ugyanaz, mi az előbbi.

آستی *asztı* : alja valaminek (tör. *alt-ı*).

¹⁾ Kétség nélkül javítva آرتوق لیق-ot kell olvasnunk, mint-hogy a szó nem lehet más mint oszm. آرتقلق *artiklik*.

آس *asz* : akaszsz, fügesssz föl.

آستی *asztî* : akasztá, fölfüggeszte.

آسیغ لیق *aszîglîk* : fölfüggesztett; meg : hasznos.

آسیغ و آسیق *aszîg, aszîk* : haszon.

اساققور *aszapkur* : juh hátgerinczének csontja.

Csagataji ételszokás szerint a becsült ételek közé tartozik. Diszlakománál, bármennyi mindenféle étel *vagyon* is, azon gerinczcsontnak, melyet némely helyeken egészen sütnék, ott kell lennie.

آشوقتی *asuktî* : sieté, megijede.

آشوقتم و آشوقدوم *asuktum, asukdum*.

A' *dal* (د, d) és *té* (ت, t) egyaránt használható, úgy mint fentebb a' *kaf* (ق, k) és *gajn* (غ, g) és szó végén az *elif* (ل) és *hé* (خ) váltakozása jegyeztetett. Jelentése : *megijedék*.

آشوققان *asukkan* : siető.

آشوق *asuk* : sark, meg : könyök csontja.

اشك *esgek* (p. g, a. k) : evező lapát.

آغا *aga* : nagyobbik (öregebbik) testvér, bátya. — A Muhâkemet-ül-lugetejn-ben Nevai ¹⁾ e szót így magyarázza: A perzsák mind a nagyobbik mind a kisebbik testvért egyaránt *birâder*-nek (frater, bruder) nevezik; de a törökök a nagyobbikat *aga*, a kisebbiket *inî*-nek mondják. Azonban az hogy a Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai ő kegyelme e szót így magyarázta meg, ne értessék úgy, mintha ez olyan könyv volna, melyben Nevai saját anyanyelvének szavait megmagyarázta volna. Koránt sem. Azon könyv azt tárgyalja, hogy a török nyelvet a perzsa fölött becsülik, mint-hogy a perzsában sok szó *vagyon*, mely tiszta török ugyan, de a perzsák, ha azok értelmét vissza kell adniok, mégis

¹⁾ A híres Mir 'Ali Sîr.

csak török szókkal adják vissza. Erről ő sok bizonyítékot hoz, valamint itt az *aga* szóról, úgy máshelyen is egyebekről. Azomban meg kell jegyezni, hogy a tárgyalt szók egy részét meg is magyarázza, másik részét pedig nem, a minek oka csak az, hogy az ő idejében erre nem vala szükség. — Im-máran én — szegény nyomorúlt és értéktelen — midőn e gyűjtemény összeírásához fogtam, Nevainak csak tizenöt mű-vét gyűjtöttem vala, melyekből a szókat és kifejezéseket ki-vontam. Ezen felül még Khoraszân, Szamarkand és Csaga-taj-ból való néhány más töröktől beszéllő férfiak divânjait és mesznevi-jeit szedtem vala össze. Ekkor történék, hogy egy előkelő ember — áldott legyen emléke — ezen törekvéseimet és fáradozásaimat látván, nekem Nevainak minden munkái-val kedveskedék, egész 29 darab könyvvel. Úgy valék ak-kor, mint a koldus, ki kincset talált. Azonnal minden egyéb foglalatosságomat és kötelességemet abba hagyván, kevés idő alatt, a 14 darab könyvet lemásolám s így Nevai minden munkáinak birtokába juték. Ezek egyenként és névszerint : Münâdsât nâme, Csihl hadisz, Nazm-ül-dsevâhir, Szerâds-ül-müszlimîn, Szâim-ül-muhabbet, Lîszân-ut-thajr, Mahbûb-ül-kulûb, Tevârikh-i enbijâ, Hajret-i ebrâr, Ferhâd ve Sîrîn Medsmûn ve Lejla, Szeb'a szejjâre, Szedd-i Iszkenderi, Négy divân, Garâib-üssz-szîghar, Nevâdir-üs-sebâb, Bedâi'-ül-va-szath, Fevâid-ül-kûbr, Mezân-ül-evzân, Münsiât, M u h â k e m e t - ü l - l u g e t e j n, Vakfije, Menâkib-i Mir Szejd Haszan, Menâkib-i Pehlevân Muhammed, Szâki nâme, 28. Fârszi di-vânlar, 29. *) Fârszi münsiât. — Ezeken kívül még más mun-kája tudtomra nem volt.

آغارغوديك *agargu-dik*, (a. k) : mintegy nehezít, mintegy fáj, fájóképen.

آغاردی *agardî*, ez is : nehezíte, fája (fájni).

آق اوی *ak-oj*, *ak-öj* : sátor.

*) A két utolsónál ki van téve a szám 28 és 29. a kéziratban ; azomban a lajstromból kettő elmaradt, mert egészben csak 27 van felsorolva.

آقسوم *akszum*: megbánó, megbánás.

آقتوردونك *akturdung* (perzsa ك = g): folyatál.

آقالی *akkalî*: folyás végett; mióta foly (oszm. akalî).

آقزدی *akizdî*: folyata.

آكاك *eggek* (p. g, a. k): ráspoly.

آكبي *ekedsi* (a. k): nagyobbik leánytestvér, néne.

A Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta: A perzsák a nagyobbik és kisebbik leánytestvért egyaránt *khaher*-nek (soror) mondják; ezek pedig (a törökök) a nagyobbikat *ekedsi*-nek, a kisebbiket *szingil*-nek nevezik.

آطای *altaj*: vörös róka bőréből való prém.

آلداغ *aldağ*: megcsalni (oszm. alda-mak).

آلاخان و آلامان *alakhân, alaman*: a ki kirabol-tatott, háza jószágá vesztett.

آلدارای *aldaraj*: megittödést és restellést éreznék; az örüléssel ellenkező állapot kifejezésére használják.

آلنی دا و آلیدا *alnîda, alîda*: előtte (oszm. önünde).

آلی *allî*: ez is: elül való rész (oszm. ön).

آلوق *aluk*: szomorú; szétszórt; eszében megháborodott.

آلاکتی *alakti*: földüláték, összevissza hányaték.

آلقامیش *alkamîs*: áldást adott, megáldott.

آلقادی *alkadî*: áldást ada, megálda.

آلیغ و الیق *alîg, alîk*: venni, vétel (oszm. almak).

آلغالی *algali*: mióta veszen; vevés végett.

آلقولوق *alkuluk*: vevés (oszm. alma*), vétetendő.

*) Ez *aligha* helyes az eredetiben, hanem *almali*-t akart írni; mert fentebb is ugyanezen összetett képzővel (-ku-luk, gu-luk) való *assra*-

آلکوم *alkum* : vennem kell.

آلمیشانک *almisang* : vettél.

آلماغین بولسا *almagin bolsza* : ha nem vevő lenne.

الغانغا *alganga* : vevőnek.

الغامر *alga-mu* : venne-e? veszen-e?

آلماجین *almajin* : a nélkül hogy veszen v. vön; nem vevén.

آلمای *almaj* : nem vesz, nem vevő; nem veszek; de sokhelytt még egy másik szóval kötetik össze nem tehetés kifejezésére, így : *kila-almaj* = nem tehetek, meg : nem tehet-

vén, meg : nem tehet, nem tehető; *ajta-almaj* (آیتا آلمای) nem mondhatok; nem mondhatván.

المانک *almang* (p. g) : ne vegyetek, parancsolólag; nem veszsz; sokszor még egy másik szóval használtatik, így : *dej-almang* = nem mondhatsz; *kila-almang* = nem tehetsz; *tapa-almang* = nem találhatsz.

آلار *alar* : azok, ők (oszm. anlar.)

التاور و التاولا *altau, altaula* : (mind a) hatjával, mind hatan.

آلای موبولور *alaj-mu bolur* : úgy lesz-e?

آلماباش *alma-bas*,

الالوغة *alaluga*,

الایکەکان *ala-jekeken* v. *ikeken* (a. k). Mind a három szó a kácsának, réczének egy nemét jelenti.

امکاک *emek* (p. g, a. k) : fáradtság, munka (oszm. emek).

انکدیب و اندیب *angdib, andib* (p. g) : rejtőzve keresgélni, leselkedve hallgatódzni (tkp. -ván, -vén alak).

guluk szót *szakla-mali* meg *szaklan-adsak* által magyarázza, mint itt *alin-adsak* által, de nem szintén *alm-li*-által is, a mi ezt tenné : a kinek minék vennie kell. B.

انكاك *eng ek* (p. g, a. k) : áll (főnév).

انك *ang* : orca (oszm. *jangak*).

انبة **an ba (am ba)* : néminemű gyümölcs, mely a baraczkhoz hasonló s Indiában terem.

انگيردى *engirdi* : (p. g). csavara, forogtata.

انگلاتقوسى *anglatkuszi* (p. g) : neki említésre kell.

انگادسا *angadsa* (p. g) : addig.

انگاتيكرو *angatikru* (p. g, a. k) : addig.

انگىتى *aniktı* : növekedék, nagygyá növe ¹⁾.

انگىب *anikib* : növekedvén, nagygyá növén.

انن *anin* : azért.

او **eu* : egy valaki; így is : bir-ei.

اوشقه *avuska*, ugyanazt jelenti, a mit *abuska* : a nő férje.

اونجاسى *avundsa k* : kíváncsi valami, óhajtott valami.

آيار *ajar* : tilt, akadályoz, visszatart, megtagad.

آينديم *ajındim* : akadályoztatám, megtagadónak tőlem.

آياماى *ajamaj* : meg nem tagad v. tagadó, nem tilt v. tiltó; szintén : én nem tagadok meg, nem tiltok, nem akadályozok.

آيمىن *ajamın* : én tiltanék, akadályoznék; elmondanék. — De egyszersmind : meg nem tagadok, nem tiltok.

آياب *ajab²⁾* : megtagadván, tiltván.

آياما *ajama*, parancsolólag : ne akadályozz, ne tagadj.

آيمن *ejmen*, megszólítólag : szégyeld magad, pirulj!

آيالكو *ajalku* : éneklő s harmoniát tartó hang; a fül-

¹⁾ Oszm. böjüme; lehetne tán böjüme is, mely bögni.

²⁾ Írási hibából a kéziratban van آياب *apab*.

mile hangja; jó hanggal való dalolás, mely az ember szívét gyönyörködteti.

اَيْلاندى *ajlandi*: kerüle, megfordula, körül forga; valamivé változék vagy hasonló lön.

اَيْلَى الْقُونُك *ejlej-alkung* (p. g): tehetned kell, kell hogy tehess.

اَيْلَى الْقُوسَى *ejlej-alkuszi*: tehetnie kell, kell hogy tehessen.

اَيْلَى اَلْمَادِيْنَك *ejlej-almadīng*: nem tehetél.

اَيْلَاكَا *ejlegets*: tevén, mihelyt teszen v. tett.

اَيْلَاكُوم *ejlegüm*: tennem kell.

اَيْلَاكُوسَى *ejlegüsz*: tennie kell.

اَيْلَاكَا *ejlerge* (p. g): tevés végett, tevéért.

اَيْلَامَاكَا *ejlemekge* (a. k, p. g); ez is: tevés végett, tevéért, tevére.

اَيْلَاكُونَك *ejlegünng* (p. g, g): tenned kell.

اَيْلَالَى *ejleli*: tegyünk.

اَيْلَاكَا *ejlegej* (p. g): tenne, meg: tennék.

اَيْلَامَايْدُورَايْرْدِي *ejlemej-dur-irdi*: nem teszen [vala.

اَيْلَالَى *ejlej*: tennék.

اَيْلَامَايْن *ejlemejin*: nem tevén; nem tevő(?).

اَيْلَاكَا *ajakcsi*: poharász (vulgo: pohárnok).

اَيْلَاكَا *ajak, ajag*: pohár; meg: láb.

اَيْلَاكَا *ajakti*: ismeretlen lön, elmene. De ha holdról vagy napról használtatik, azt jelenti hogy lenyugovék, leal-
dozék (azaz tkp. eltűnnek).

اَيْلَاكَا *ajik*: okos, józan.

اَيْلَاكَا *ajig*: medve.

اَيْلَاكَا *ejtmen*: nem mondok.

ايتيب *ejtib* : mondván.

آيتيق *ajtik* : mondánk.

ايتكالي *ejtkeli* (arab *k*-val) : mióta mond.

آيتالي *ajtali* : mióta mond.

آيتلمايين *ajtilmajin* : nem mondatván *).

آيرلمايين *ajrilmajin* : el nem válván.

آيا *eje* : gazda, úr.

آيروم *ajrum* : a víznek visszatéretező, kertülő folyása ;
bátorság, fűrgesség, ügyesség.

ايجان دور *ejgen-dür* (p. g) : kedvel, szeret.

آيريشتي *ajristi* : elvála.

Elif mekszfüre, azaz Y, i-vel kezdődő szók :

ايتاماس *ite mez* : nem tehet ; meg : nem lesz éles ; nem
lesz meleg, izzó.

ايتوروركا *itürürge* (p. g) : élessé tenni, élesíteni.

ايتيك *itik* (a. k) : éles ; erőse, gyors.

ايتينك *ittin* : (p. g ; a t tesdddel, azaz kettőztetve) :
továl.

ايتاسال *ite-szal* : tégy meg (oszm. edi-ver).

ايت *it*, parancsolólag : tégy ; ezenkívül : hús ; meg kutya.

ايتي *itti* (a t tesdddel) : elmene.

ايتورگوم *itürgüm* (p. g) : el kell mennem.

*) Ezen öt szó : *ejtmen* — *ajtilmajin* a török *ejimek* (mondani) igé-
hez tartozik, melynek egyszersmind mélyhangú páralakja is létezik :
*ajtma*k. Kéziratunk írása szerint *ejikeli* a magashangú alakhoz csatla-
kozik ; *ajtik* (helyesebben : *ajttik*) *ajtali*, *ajtilmajin* határozottan a mély-
hangúhoz ; az *ejtmen* és *ejtib*-re nézve az írás nem dönt ugyan, de való-
színű, hogy a magashangú *ejimek* alakhoz állanak ; különben tán még
sem hagyatott volna el a kezdő *elif* fölött való ~. B.

ايتي *itti*: elvesze, fogya.

ايتيب *itib*: elfogyván, eltűnván (elmenvén).

ايتاردين *iterdin*: elfogyás-, eltűnés-, elmenés-ből.

ايتكان *itken* (a. k): elfogyó, eltűnő.

ايتاليك *itelik* (a. k): ez is az előbbi szó értelmé-

ben; meg: ruhaszegély (oszm. *etek*).

ايتي *itti*: (t tesdiddel): tőn.

ايتكومز دور *itkū mūz-dur* (a. k): nekünk kell tennünk.

ايتكان *itken*: tevő.

ايتكوسي *itkūsi*: tennie kell.

ايتماي *itmej*: nem teszen, nem tevő; még: én nem teszek.

ايتارسين *iterszin*: teszsz.

ايتماكنك *itmeking* (a. k, p. g): a te tevésed.

ايتاي *itej*: tennék (én).

ايتنك *iting* (p. g): tegyetek.

ايتالي *iteling*, *iteli* (p. g): tegyünk.

ايتماي *itej-mū*: tennék-e v. tegyek-e?

ايتشتي لار *itistiler*: megilletének, hozzá nyúlának.

ايتكالي *itkeli* (a. k): mióta teszen; tevés végett, te-

ايتكوم *itkūm*: tennem kell. [vésre.

ايتاك *itek* (a. k): ruha szegélye.

ايتاكلاب *itekleb* (a. k): a ruhaszegélyt fölszedvén
s megtöltvén.

ايتسين *icsin*: benn, közepett, közöttük.

ايتكولوك *icskülük* (a. k, k): valami inni való; meg:
ittas embert neveznek így.

ايتچلي *icseli*: valami inni való; ivás végett, ivásra.

ايتچكو *icskü*, *icski*: ivó társaság.

ايتچكي *icski*: belső.

ايتچقينيدي *icskındi*: bámula, megijede.

ايركن *irken* (a. k): még egy másik szóval (igével)

használtatik, így : *bolmadî irken* (oszm. *iken*) : *a mint nem vala* = oszm. *olmadî gibi*.

ایرکان irken (a. k) : ez ugyanazt jelenti, a mit az előbbi.

ایردی irdi : *vala* (oszm. *idi*).

ایرتاکی irtagi (p. g),

ایرتاکیچکان irta-gicsken (p. g, a. k),

ایرتا یرتا یرتہ ایرتہ-چاکدا یرتہک (a. k) : az ennek előtte való időből való, az elmúltak, régiek. — *Irtē* azonban a *holnapi nap* és *holnapi reggel* jelentésével is jár.

ایرک irek (a. k) : *öreg, koros*.

ایرکە irke (a. k) : *orsó* (oszm. *öreke*).

ایردیکلەر irdikler : *valátok* (sic! oszm. *idingiz, idiniz*).

ایروام İrvam (*irvem*) : *lovagiasság, fegyverkezésben való ügyesség, erő, bátorság; gyors forgás, örvény*.

ایرن iren v. *irin* : *alsó ajak*.

ایرکینور irkinür (a. k) : *utána törekszik, kedvel, szeret*.

ایرکنه irkene (a. k) : *sátorbeli szerek v. holmik*.

ایرور irür : *lesz*.

ایرماس و ایماس irmez, imez : *nem* (van, non est).

ایرکیندی irkindi : *korán reggel fölkele*. — Más értelme még : *haraguvék, böszülte*.

ایریک irig (p. g) : *nagy, vastag, öreg* (p. o. *öreg pénz*).

ایریب irib : *érkezvén, elérvén; meg : olvadrán* (oszm. *eri-jip*).

ایرغانیب İrganīb : *indítván, buzdítván, ébresztvén*.

ایرسا irsze, még egy másik szóval használtatik, mint : *bar irsze, jok irsze* = oszm. *var-İsza, jogh-usza* : *ha van, ha nincsen*.

اير *ir* : érkezél, éj el ; legény, fiatal ember ; férfi.

ايركان و ايران *iren, irgen* (p. g) : elérő, érkező.

ايرلک و ايرلک *irlik, irenlik* : férfiasság, vitéz-
[ség.]

ايرکلک *iriklik* (a. k, k) : érettség.

ايسکارما *iszkerme* (a. k) : ne tartzkodjál, ne gondoly
vele, ne végy magadra.

ايسکیردی *iszkir di* (a. k) : öregedék, avula.

ايسیرغہ *iszirga* : fülbe függesztett gyűrű, fülbe való.

ايس *isz* : bűz, szag.

ايسلانور *iszlanur* : szaglik, nedves lesz.

ايس *isz* (v. *isz*) : ész.

ايسلاب *iszlab* : szagolván, bűzölvén.

ايسلادی *isztı, iszla dı* : szaglék.

ايستيم *isztım* : szaglám (szaglik).

ايسلادی *iszledi* : szó ragada (rajta), szót fogada.

ايسيق و ايسيق *issizig, iszik* : hő, forró, izzó.

ايسيتی *isztıttı* (tesdides t) : láz fogta (öt), hidegle-
lésben vala ; forraszta.

ايسيتقان *isztıtkan* : forró lázban, hideglelésben való
ember.

ايسيتقالی *isztıtkalı* : mióta forró lázban, hideglelés-
ben van ; azért, hogy hideglelésben van.

ايسيتمیش *isztımış* : láz, hideg lelte (öt).

ايسیرغانماق *iszirganmak* : hogy valakinek szégyen-
lésből elpirúl az arcza, elpirúlni.

ايستی *isztı* : szél fuva (oszm. esz-mek).

ايستورای *isztıreaj* : szelet fuvatnék.

ايسکی *iszgej* (p. g) : fúna (szél).

ايسکان *iszgen* (p. g) : fuvó (oszm. eszen).

ايستالی *iszteli* : akarjunk, kívánjunk.

ایستی *iszej*: kívánna; kívánnék.

ایستایدور *iszej-dur*: kíván azaz: most, benne van a kívánásban, oszm. *isztejor*.

ایسورآن و ایسورغان *iszuran, iszurgan*: evő.

ایسنادی *isznedi*: álma jöve, álmosodék, ástózek.

(oszm. *esznedi*).

ایش *es és is¹⁾*: úgy, dolog (oszm. *is*); társ, pajtás, egyenlő társ (oszm. *es*); meg: két (edény)-fűlnek egymással való összeköttetéséről mondatik, s annyit jelent, mint: két kőtél végét egymásba kötni.

ایشیلکان *isilgen* (p. g): a mi egymással összekötött.

ایشانما *isenme*: ugyanazt jelenti.

ایشلاکان *islegen*: dolgozó, dolgoztató; egymáshoz csatlakozó, társalkodó.

ایش *is*: harcz-ról is mondatik²⁾.

ایدیش *idis*: tevés.

ایشنار *isner* (*isnar*): valami fénylő; tavaszkor éjjel röptülő „csillag férgé” (fénylő bogár, sz. Mihály bogara).

ایشاک *isek*: számár.

ایمیش ترک سین *imistuk-szin*: voltál (v. voltál vala³⁾)

ایشتان *iseri*: a földet kaparja, ássa, v. kaparó, ásó³⁾.

ایشاری *Istan*: gatyá⁴⁾.

ایشیتکوجی *isitkudsi*: hallgató.

ایشتمالی *isitmeli*: ne halljunk.

ایشیک *isik* (a. k): kút, úreg.

ایکان *igen* (p. g): többnyire még egy másik szóval használtatik: valami levén (oszm. *iken*).

¹⁾ Csak *is*. B.

²⁾ A perzsa kiár dolgot és harczot is jelent. V.

³⁾ A mint a kéziratban idézett versből kitetszik, a' szó végén való *i* rag, tehát csak *iser* = oszm. *eser* (esmek). B.

⁴⁾ Alkalmasint = oszm. *ics don*, belső gatyá. V.

- ایکن *igen* (p. g) : hát.
- ایکین *ikin* (a. k) : még egy másik szóval = oszm. *iken* (levén).
- ایکین *ikin* (a. k) : vetés (gabna vetése, oszm. *ekin*).
- ایکین *ikin* (a. k) : kettejét, mind a kettőt.
- ایککان *ikgen* (a. k, p. g) : magvető.
- ایکالاسی *ikeleszi* : mind a ketten.
- ایکاولان *ikeüle, iketülen*; ez is : mind ketten, mind a kettő együtt.
- ایکاولامیز *ikeülemiz* : mind kettőnk.
- ایکائو *ikegü* (a. k, p. g) : mind a kettő.
- ایکاو *ikeü* : ugyanaz.
- ایکاوکا *ikeüge* (a. k, p. g) : mind kettőnknek, meg : mind a kettőnek.
- ایکالادی *igeledi* (p. g) : gazdává levén birtokba vőn vmit, bírta vlmint mint gazdája.
- ایکاسی *igeszi* (p. g) : gazdája.
- ایکار *iger* (p. g) : nyereg.
- ایکارکوجی *igerğüdsi* (p. g, g) : fordúl, fordító, visszatérítő.
- ایگیرمک *igirmek* (p. g, a. k) : fordulni, visszatérni.
- ایکارناک *igernek* *) : ugyanaz.
- ایگیریم *igrim, igrık* (p. g, a. k) : a víznek visszatéretegető folyása, ugrása, keringése, örvény.
- ایگری *igri* (p. g) : görbe.
- ایگیرور *igirür* : visszatér, fordúl.
- ایکاک *igek* (p. g, a. k) : vas metszésére való ráspoly.
- ایکاک *ikedş* (a. k) : még egy másik szóval használtatik, úgy a mint oszm. *iken*.

*) Itt az infinitivus képzője *nek* = *mek*; érdekes példa annak a viszonzynak földerítésére, melyben a magy. *ni* a török : *mak*, *mek*-hez áll. V.

ایکاجی *igeds* (p. g) : nagyobbik leánytestvér, néne.
(Lásd : *ekeds*).

ایکمه *igme* (p. g) : meggörbült, meghajtott (valami).

ایکنم *ikinds* (a. k) : második (oszm. *ikindsi*).

ایلیک *ilik* (a. k) : kéz.

ایلیکی *ilikige* (a. k, p. g) : kezének, kezébe.

ایلیکید *ilikide* : kezében.

ایلیکلای *iliklej* (a. k) : kézre hozna; kézre hoznék,
keríténék.

ایلیکلاب *ilikleb* : kézre hozván, kerítvén.

ایلیک *illig* (p. g, tesdides *l*) : ötven.

ایل *el*¹⁾ szintén : kéz.

ایل *il* : az emberek, nép (arabúl : *khalk*).

ایل *il* : év.

ایلغی *ilgı* : évi bér, évre való.

ایلغی و ایلغی *ilgı, ilkı* : csorda (ló), meg : *marha*.

ایلیق و ایلغی *ilıg, ilık* : langyos, meleg.

ایلگردی *elgerdi*²⁾ (p. g) : kézre hozza.

ایلدام *ildam* : ijedtség, sebes mozgás; nyári napokban a mezőkön átvonuló fények (déli báb?); a villámok gyors
[futása.

ایلایم *ilejim* : elöttem.

ایلمای *ilmaj* : nem rezzen meg szeme; meg : nem rezzen meg szemem.

ایلمان *ilman* : ugyanaz³⁾.

ایلمات *ilmak* : megilletni, megtisztelni.

ایلغابان *ilgaban* : futást, száguldozást tevén.

ایلباراتیب *ilbaratib* v. *elbaratib* : ha meleg víz

¹⁾ Olv. *il*. B.

²⁾ Olv. *ilgerdi*. B.

³⁾ De csak az első személyről, a mi az előbbiben a 2-dik jelentés.
B.

(valami edénybe) öntetik s újra fölforr. (Tkp. *fölforratván*, újra *buzogtatván*, v. ö. magy. abárlani).

ايلبارار *ilbarar*: újra *buzog*, *forr*¹⁾.

يلينسام *ilinsam*: ha *elsorvadok*, *tehetetlen leszek*.

ايلينديم *ilindim*: *bútól elsorvadék*, *elgyengülék*.

ايليندى *ilindi*: *elgyengülé*.

ايلينقاج *ilinkads*: *elsorvadván*, *gyengülván*.

ايلنيتتى *ilnitti*: *melegíte*.

ايلتى *iletti*: *vive*.

ايلتوركا *iletürge* (p. g): *vevére s elvivésre*, *hozzányúlásra*.

ايلتوركوم *iltürgüm*: *vinnem kell*.

ايلتاآلور *ilete-alur*: *vihet*, *tud vinni*.

ايلكارراك *ilgerirek* (p. g, a. k): *előbbre*.

ايلكارى *ilgeri*: *előre*.

ايلترار *iltrar*: *villog*.

ايلتراركدسى *iltrarkudsi*: *villogó*.

ايلباسون *ilbaszun*: *récze*, *rucza*. — A Muhákemettil-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta: Egy madárra találánk, mely ott *ilbaszun* *récze* néven ismeretes. A *Szart* (سارت) azon *ilbaszun*-t nem ismeri, de a hegységen lakó török a him réczét *szone*-nak, a nöstény réczét *borcsin*-nak nevezi. (Lásd: *borcsin*). A *szart* ennek nem is ad nevet, hanem mind a kettőt egyaránt *murgabi* (perzsa: vízi madár, *récze*)-nek nevezi.

ايماس *imez*: *nem* (non est).

ايمانك *imeng* (p. g): *nem vagy*.

ايمان *imen*: *nem vagyok*.

ايماقى *emak*³⁾: egy faluról mondatik, *melynek sok juha van*.

¹⁾ Oszm. *khas-lanmak*, azaz *khas khas*-féle hangokat adni. V.

²⁾ Törökül nem értő perzsa. ³⁾ Olv. *imak*. B.

ایمگکلاگان *emgeklegen*¹⁾ (p. g, a. k, p. g): csecsemő gyerek.

ایمگک *emgek*²⁾: ugyanaz.

ایمگک *emgek*³⁾ (p. g, a. k): munka, viszontagság.

ایمگن *emgen*⁴⁾ (p. g): szopó, csecsemő.

ایمگند *emgende*⁵⁾: szopó helyén, azaz: azon helyen, hol csecset szoptott.

ایمگک *emdsek*⁶⁾: szoptató nő.

ایندادی *indedi*: meghíva.

ایندام *indem*: hívj meg, parancsolólag⁷⁾.

اینداب *indeb*: meghíván.

ایندوردی *indürdi*: meghíva, leszállítja, leereszte.

ایندورماسانک *indürmeszeng* (p. g): ha meg nem

اینی *ini*: kisebbik testvér, öcs. [hívsz.]

ایناک *inog* (p. g); ez is: öcs.

ایناکاسی *inegesi*: az öccse.

اینکرندی *ingrendi* (p. g): keservesen lassan sírni, sírdogálni. E szót a Muhâkemmet-ül-lugetejnben Nevai így magyarázta: *ingrenmek* és *szingrenmek* a. m. keservesen lassan sírni. — Megint *inkrenmek* (a. k-val): a számár ordítását nevezik így.

اینچور *incsu*: egy ember, ki saját ösztönéből egy másinak szolgálatába lép, inas.

اینچی *incsi*: asszony, függöny alatt ülő.

اینچی و اینچو *incsu, incsi*: gyöngy.

اینچک *incske* (a. k): vékony, finom.

اینچکیرماک *incskirmek* (a. k, k): E szót Nevai a Muhâkemmet-ül-lugetejnben így magyarázta, hogy „*sírni, rivalgani, ordítani*“ helyett van *incskirmek* is. — E szó ezen országban (a szerző honában) is használtatik: *incskirî*⁸⁾ a. m. síra.

¹⁾ *imgeklegen*. ²⁾ *imgek*. ³⁾ *imgek*. ⁴⁾ *ingen*. ⁵⁾ *ingende*. ⁶⁾ *imdek*. B.

⁷⁾ Ezen magyarázat föltetsző, noha így van az eredetiben. Ezt várnók hogy *inde*. B.

⁸⁾ Írásbeli hibát lehet itt sejteni; *incskirdî* kellene. B.

اينك *ingek* (p. g, a. k) : áll, állcsont.

ايناغ *inag* : czeremonia nélkül való társ, lelki barát.

اناق *inak* : helyettes, közelálló.

ايناولي *inauli* : a vadak fogására ásott verem.

اينك *ing v. eng¹⁾* (p. g) : orcza.

اينكينك *ingëng* (p. g, g) : orczád.

اينك *ing* (p. g) : vörös festék, melylyel a nők arczukat mázsolják.

ايونك *ivung* : siessetek.

ايريردي *ivirirdi* : fordítsa.

ايروروشانك *ivirüsmeng* (p. g) : hozzá, melléje ne menjetek, ne találkozzatok vele szembe.

ايرركاج *ivirgeds* : fordítván.

ايررولدي *ivrül di* : fordúla.

ايررولونك *ivürlung* (p. g) : parancsolólag : fordítsatok.

ايررولوب *ivrülüb* : arczát fordítván (megfordulván).

Megint *forgó* (*csevrük*) értelmében is fordul elő.

ايبالاب *ijeleb* : gazdájává, urává levén, magaeává tevén.

ايبيلادي *ijeledi* : magaeává tőn.

Elif mazmûme, azaz o, u, ö, ü-vel kezdődő szók:

اوپچين **opcsin²⁾* : hadi szerszámok közül való, pánczél.

اوپر ماس *oparmasz* : el nem szakad, nem avul v. [kopik.

اوت *ot* : tülz.

¹⁾ Csak : *ing*. B. ²⁾ Nem ajánlkozik biztos kriterium az olvasás meghatározására ; lehet még : *öpcsin, upcsin, üpcsin*. B.

أُوت *ot*: földön termő *fű*.

أُوت *ot*: menj¹⁾. Nevai e szót a Muhákemet-ül-luge-tejnben úgy magyarázta: *ot* = megégett valami; *meg*: *ot* = átmenés elhaladás (a. mürûr), út; 2) = legelj, az otmak = legelni igéből; 3) menés, eljárás; p. o. otdî = elmene, átmene, áthata²⁾.

أوتكون *öt kûn* (a. k): átható, beható, elmenő.

أوتا *öte öte*: egyre menve, szakadatlanul járva.

أونى *öt mej*: nem megyek át; nem menő, nem megyen el v. át; az idő múlásáról is mondatik.

أوتى *otti*: megszűlnék, felhagya.

أوتكردى *öt kerdî* (a. k): átmenete, átkeltete; mulasztá; أوتكاركلى سين *öt kergejszin*: átmenetnék stb. — أوتكارو *öt kerû*, parancsolólag: keltess által; أوتكاركالى *öt kergeli* (a. k, p. g): átmenetés, átkeltetés végett.

أوتورمى *ötür mej*: én nem mulasztok, azaz: időt nem mulasztok.

أوتكانور *üt kenûr*: hasonlít (vmihez); أوتكانلى *üt ken ge j*: hasonlítana, -ítson.

أوتوك *ötük*: elmúlt, átment; lábbeli ruha.

أتمك *öt mek*: elmenni, átmenni; meg: kenyér (oszm. *etmek*).

أوتروك *öt rûk* (a. k): hazug szó; أوتروك كنه *otrûk-gine*, kicsinyítéssel: hazug szócska, kis hazugság.

أوترو *utru*: átellenében, szemközt.

أوتلوق و *otluk, otlug*: tűzes.

أوتقانىب *ut kanîb*: magát szégyenelvén, elszégyenelvén, restelvén. أوتقاندى *ut kan dî*: szégyenle, szégyent érze.

¹⁾ Az otmak = utazni, menni igének parancsoló módja. V.

²⁾ Oly. öt, menj át; ugyanaz a mi „átmenéssel“ magyaráztatik, de azért csak ige ez, nem névszó; meg ugyanaz a mi 3) alatt van, olv. ötti. B.

اوتوزدی و اوتوزدی *utuzdī, utkuzdī*: meggyőz-
ték; a kezében levőt el engedé ragadni. اوتوزای *utuzaj*: meg-
győzetném, el engednék nyerni. اوتوزمای *utuzmaj*: nem győ-
zetik meg, nem nyerik rajta (a játékot).

اوتلاش **otlas, otlas*: fokenként, szakon-
ként. (Tör. *gide gide, nach und nach*.)

اوسکون *oskun (u-)*: tűzből kicsapó láng.

اوسر **ocsru*: elmúlt, közel múlt idő.

اوسرادی *ocsradī*: mutatkozik, találkozik, szembejőve.

اوسرامای *ocsramaj* (alkalmasint * helyett *ā* kell:
ocsrataj): szembejuttatnék, találkoztatnék.

اوسرادی *ocsradīm*: találkozám.

اوسرله *ücsüle*: mind hármával, mind hárman
اوسرله *ücseszi*, ugyanaz.

اوسرله *ücsünds*: harmadik.

اوسرله *ücsügü* (p. g), szintén: harmadik (sic!). اوسرله *ücser*: hárm (három-három); اوسرله *ücserge*: hár-
mának (három-háromnak).

اوسرله و اوسرله *ücsmag, ücsmak*: mozogni, si-
etni, hirtelenkedni.

اوسرله *ücsük¹⁾* (*ücsuk*): elöltött gyertyáról monda-
tik; اوسرله *ücsüti*: valami eltűnék, láthatatlanná lön.

اوسرله *ücsürsze¹⁾*: ha elölt.

اوسرله *ücsürdi¹⁾*: elölt; *ücsürdi*: levegőbe el-
szóra, szélnek ereszte.

اوسرله *ücsürkung*: röptéved, röptülésnek eres-
tened kell (madarat).

اوسرله *ücsar*: hirtelen, ijedtséggel mozog.

¹⁾ Olv. *ücsük, ücsürsze, ücsürdi*. B.

اوجا *ocsa : hát; a hát közepén való gerinczsont.

اوچامدا dur : az én oltalmamban van, mellettem van.

اوچکو öcskü : kecske.

اوخشار okhsar : hasonlított. اوخشاسی oksaszı : hasonlítása, hasonlósága; اوخشاش okhsas : hasonlóság.

اورکُورآر örkürer (ü-) (a. k) : szundikál; اورکُورآب ör-küreb : szundikálván.

اوروق قایاش uruk kajas. Minthogy e két szó nem igen használtatik egymástól elválasztva, azért itt együtt is magyaráztatik. Uruk v. urug kisi (ember)-nek a maga fiát, testvérét, egyéb rokonságát szokás nevezni (tehát : családbeli, rokon); kajas olyan milyen a (perzsa) khis, khisávend = rokon.

اورُن و اورُن orun, orn : hely, helység, lakó- vagy nyugvóhely.

اورُن orn : annak helyébe, csere értelmében (ornî-ga t. i.).

اورُن üren v. oran¹⁾ (ö-) (im.) : éjjel az útról eltevedt társakat hívó kiáltás, kiabálás.

اورتنور ürtênür (ö-)²⁾ : ég (ardet) valami, úgy hogy az égésből nyoma se marad, el-ég; اورتادی ürte di : égete; اورتادیم ürte di m : égeték (én).

اورت ürt : láng, tűz; mezőégetés, midőn t. i. egy mezőbe tüzet vetvén, s ez mind előre hatván mind végig égeti.

اورتنکوجی ürtengüdsi (p. g) : égő; اورتنکای ürtenge j : égnék; اورتنکان ürte gen : égő; اورتنارکا ürterge (p. g) : égetésre, égetés végett.

اورتنکالی ürte geli (p. g) : égessünk; égetés végett.

اورتنوک ürte k : elégett; meg : örte k : rejtett, befödött.

¹⁾ Az „imâle“ miatt : üren v. ören. B.

²⁾ Az اورت-et mindenütt ort-nak kell olvasni. V.

اُورْتُكْلُكْ *örtüklük* (a. k, k) : a mi befödett.

اُورْكُونْ *ürkün* (ö-) (a. k.) : lázadás.

اُورْكَانْدِي *örgendi* : tanúla, hozzászokék.

اُورْكْ *örük* : szilva, gyümölcs; tulajdonképen a zerdálu baraczk; valami fölfúvott dolog.; valahol megszállott, időző ember, ki p. o. mikor a hadsereg megáll, az nap időzik s pihen.

اُورْزُونِش ¹⁾ *örünmis* (im.) : valahol megállapodott, megmaradott.

اُورْكَامْبِجِي *örgemdsi* (p. g) : fonó pók.

اُورْزُش *urus* : verekedés-, harcz-ról mondatik. (A versben van : *urus-szun verekeájék*, tehát *urus.mak* ige van itt).

اُورْكْ و اُورْ *ürk, ür* : fölhágás, fönt valóság.

اُورْلَبْ *ürleb* : fölhágván, magosra fölmenvén.

اُورْلَانْدِي *örlendi* : fonaték, füzeték; befödetek (oszm. ört-mek).

اُورْمْ * *örüm* : vitézség, katonai ügyesség s bátorságról mondatik. (A versből kitetszik, hogy nem abstract, hanem concret értelmű : vitéz stb.)

اُورْناشتِي *ornasti* (u-) : valamit doba valamely helyre, erősen bédőfe, szegze.

اُورْناشِيْبْ *ornasib* : elhelyezkedvén; erősen megállván valamiben.

اُورَارْ *urar* : ver; meg : örer (im.) (orar) metsz, arat;

اُورْ *ur* parancsolólag : verj; ör (or) : mess, arass; اُورْغَاچْ

urgads : mihelyt vere, vervén; *orgads* : mihelyt metsze,

metszvé. اُورْغَالِي *urgali* : verjünk; verés végett.

¹⁾ Nem vehetni jól ki, hogy ö van-e írva vagy 3; a szó beható jelentése miatt az utóbbi valószínűbb.

أَوْغُوشْتَنَك *orguszek : néminő hangmód a muzsiká-

اَوْز ōz : maga; اَوْزْكَ ōzge (p. g) : magának. [ban.

اَوْزْكَ ōzgu, szintén : maga.

اَوْز ōz¹⁾ (im.) : száz, számnév (jűz helyett); ōz (?) :
ősz (a színről, p. o. ősz-haj); ōz¹⁾ parancsolólag : ússzszál,
a vízben.

اَوْزْ ōze : red, fölibe (űzerine helyett).

اَوْزْ ōzük (a. k) : sátorbeli eszközök, szerek; meg :
űzűk : gyűrű, pecsétygyűrű.

اَوْزَاتِي ōzatti : küldé.

اَوْزْكَ ōzagu (u-) kűn (a. k) : a tegnapi nap.

اَوْزْكَ ōzalīb, ōzala : hosszabbodván, na-
gyobbodván; kinyújtózva fekvén.

اَوْسَال ōszal : hanyagságból haszontalankodni, hival-
kodni.

اَوْسْرْ ōszrük : részeg.

اَوْسْرْكَ ōszürgen : részeg levő, megrészegedő.

اَوْسْتِيغ ōsztīga : fölött, fölibe, red.

اَوْشَوْقِي ōsuktī (u-) : háborodtan siete, hirtelenkedék.

اَوْشَاتْمَاتِي ōsatmak : aprítani, apróra vagdalni.

اَوْشَوْل ōsol : amaz (dolog vagy ember). اَوْشَال ōsal :
ugyanaz.

اَوْغَان و اَوْغُون ōgan, ōgun (u-) : felséges úristen.

اَوْغ ōg : sátorbeli szerek, eszközök.

اَوْغْرَانُور ōfranur (o-) : kopik, avul, elszakad.

¹⁾ Oly. mind a kettőt : űs. B.

أَوْقُلْدِي okuldî: olvasaték. اَوْقُرِي okuj: olvasnék.

أَوْقُوبُ okub: olvasván. اَوْقُوشُ okus: olvasás.

اَوْقَار okar: magas.

اَوَق ok: készpénz; azonnal, egyszersmind.

أَوْكُوكَان okkülgen (ö-): a mi összegyűl, rakásra gyűl.

أَوْكَسَا oksze (ö-): ha egybe gyűjt, rakásra gyűjt.

اَوْكَار okger (p. g): gabondát őröl; dicsér.

اَوْكُون okgün (p. g): más, egyéb, -n kívül.

اَوْكُتْ okte (a. k): erős harag; elkeserítő szó.

اَوْكُتِي okgti (p. g): dicsére.

اَوْكُتْكَ oktek (a. k, k): haragos, dühös.

اَوْكُتْكَ¹⁾ okszük: hiány, kevesebb.

اَوْكُتْكَ okszüb: kevésbedvén.

اَوْكُتْكَ¹⁾ okszülür, okszülünür: kevésbedik.

اَوْكُتْكَ okszüdi: kevésbedék.

اَوْلَجَار olcar (im.)²⁾: hír, tudósítás; de tulajdonképpen a padisáh részéről a sereghez küldött tudósításról mondják.

اَوْلَجْكَ olcek: vélemény.

اَوْلَجْكَ olcsas: ha valaki egy másik előtt féltérden állva, kezét fejére teszi, aztán hozzája menvén kezét csókol és köszönt.

اَوْلَنَك olnag³⁾ (p. g): rét, gyepes hely.

اَوْلَانْدِي olandî: hozzájuta, elérkezék.

¹⁾ Így az idézett versben van írva; a címzésóban az írás nem tiszta.

²⁾ Olv. ülcer v. öleser, az „imâle” miatt. B.

³⁾ Olv. ölneg v. ülneg. B.

أُولُ ö l, u l (im.): nedves.

أُولُكَّه ö l g e (p. g): hűbértelek, terület.

أُولْدِيكَلَر ö l d i k l e r (a. k): haljanak.

أُولُغْ و أُولُكْ u l u g, u l u k: nagy.

أُولْتَانَك u l t a n g (p. g): azon bőr, melyet a csizma
vagy bocskor, papucs stb. alá varrnak, csizma-talp.

أُولُكْ ö l ü k (a. k): holt.

أُولَكْن ö l k e n (a. k): haló, halálozó.

أُولْغَانْغَانْدَا u l g a n g a n d a: midőn nagyobbodik, mi-
dőn nő.

أُولْغَانِيْب u l g a n i b: nővén.

أُولْغَانْسَا u l g a n s a: ha nő, ha nőne; ha nagy, öreg
[lesz.]

أُولْغَايْدِي u l g a j d i: növe.

أُولْغَاتِيْب u l g a t i b: növesztvén, öregbítvén.

أُولْغَايْغُونْجَا u l g a j g u n d s a: míg nő.

أُولْأَلْدِي u l a l d i: nőle.

أُولْغَانْغَا o l g a n g a: levőnek.

أُولْغُونْكَ o l g u n g: lenned kell.

أُولْغَانِيْنْغَدِيْن o l g a n i n g d i n: léted v. voltad végett,
miatt stb.

أُولْتُورْدِي o l t u r d i: üle, leüle.

أُولْتُورْدِي ö l t ü r d i (im.): üle, megöle.

أُولْتُورْغُوسِي ö l t ü r g ü s z i (p. g): ülnie kell.

أُولْتُورْغَانِيْكَ اُولْتُورْغَانِيْكَ ö l t ü r g e n i g e (p. g, g): a megöltének,
annak kit megölt.

أُولُور و أُولُور ö l ü r, ö l e r (im.): meghal.

أُولَآءِ olar : azok, űk.

أُولَآءِ olcsa : azon dolog, azon valami (oszm. ol sej).

أُولُوب ulub : nagygyá levén, n v n.

أُولُغَابِيز olgab iz : lenn nk, legy t nk.

أُولَآغ و اُولَآق ulag, ulak : l , futó.

أُولُوش ülés : mennyiség, csapat (osztály), adag; meg :
r sz, osztályrész.

أُولُوش ulusz : nép.

أُولَآق omak : néptörzs.

أُونَار onar (u-) : megelégszik; أُونَاب onab : megel -
gedv n; أُونَامَان onaman : meg nem elégszem.

أُونَاتُكُونْدَا onatkundsa : m g kielégít.

أُونَدَادِي  ndedi ( -) : meghíva (vkit); أُونَدَار  n-
der : meghív.

أُونَدُور  ndur (u-) : magas.

أُونُچُو  nc   : gyöngy.

أُونُجُو  nds  : ott.

أُونْدِي  ndi v.  ndi : meghajla.

أُونُك  ng (p. g) : el b, először;  ng : jobb oldal.

أُونِآلْغَان  jalgan : magát szégyenlé.

أُونْتُوج  nt ds : k lc  n.

أُولَآتِيب  valat b : g rd t ven, henger t ven (oszm. ju-
valat p, v. -nép).

أُونُكُو  jk  (a. k) : hanyagság, hivalkodás.

أُونِ  j  ) : h z.

 ) Olv.  j. B.

أُولُوك *ölük* (a. k) : házszállásbíró, házigazda.

أُوز *öz* (im.) : ökör, marha.

أُوَالْدِي *ujaldı* : szegyenle.

أُوَالْغَانِي مِين *ujalgajmın* : szegyenlenék, szegyeneljek.

أُوَالْمَالِي *ujalmaj* : nem szegyenelvén.

أُوَايْت *ujat* : szegyen, szemérem.

أُوَايْتِيْب *ujatıb* : szegyenelvén.

أُوَايْتَلِيْق *ujatlık* : szegyenelés.

أُوَايْتَلِيْق *ujaktı* (o_ja_ktı) : lemene, ledldozék — nap, hold, és egyéb csillagokról (oszm. dolunmak).

أُوَايْغ *ojgag* : éber, ébredt.

أُوَايْغ *ojag* : ugyanaz, mi az előbbi szó.

أُوَايْج *ujub* : alkalmazkodván, engedelmeskedván ; aluván, elaluván.

B meftûhe, azaz ba, be, pa, pe-vel kezdődő szók :

بَات *bat* : gyors, hamar.

بَاكْشِي *bakksı* : a türkesztáni padisáhok írnokait (k¹âtib) nevezik így.

پَادَا *pada* : ökörzsorda, farka (perzsa szó).

بَارِش *barıs* : menés.

بَارْغَانِيْنْكَدِيْن *barganındın* (p. g) : a te mented (menésed) végett, miatt stb.

بَارَاي *baraj* : mennék, járnék.

بَار *bar* : van, megvan ; menj.

بَارْدِيْكَ *bardık* (a. k) : menjen, járjon.

بَارُ baru : menj, járj.

باري barī : mind, mindnyája; parancsolólag : menj,

بارغاندا bargandsa : még jár, még megyen. [járj.

بارغان bargan : menő, járó.

بارغاج bargads : menvén, mihelyt megyen v. mene,
(oszm. varidsak).

بارالقسى bar-alkuszi : kell hogy mehessen.

بارغايييز bargajbīz : megyünk (oszm. variriz).

باريدا barīda : lévén, meglevén (oszm. var-iken).

بارليغ barliġ : gazdag, vagyonos.

باريکين و باراي mu¹) : van-e? megvan-e?

بارچا و باري barcsa, barī : mind, mindnyája; بارين barīn : mindnyáját.

بارماغلاري barmaglarī : ujjai; meg : az ő me-
پارو paru : bőr. [nésük.

برلاس berlasz : egy csagataji néptörzs.

باس basz : nyomj (oszm. basz).

باسکيدس baszkīds : lépcső.

باسرور baszrug : sátorbeli szerek.

باشق و باشاق basak : nyíl vasa.

باش تومان و باش توبان bastuman, bastuban (to-) :
fejével lefelé.

باشلاب baslab : megkezdén.

باشقارورسين baskarurszīn : ez is azt jelenti (t. i. megkezdész); meg : útat mutatsz.

باشقارو baskaru : útat mutass, parancsolólag.

¹) Ezen szó a kéziratban csaknem egészen eltöröltött, s azért csak hozzátvető olvasás után van adva. B.

باشقاريب *baskarib*: utat mutatván.

باشقارمق *baskarmak*: valamivel bírni és végére menni.

باشقارا الماي *baskara-almaj*: nem mehet végére, nem telik ki tőle.

باغليغ و باغليق *baglīg, baglīk*: kötött, megkötött; kert; serény (oszm. *beli baghlī* tkp. megkötött derékkal való).

باغيشدا *bagīs-da* keresztbe vetett lábakkal, guggoló ülés-ről mondatik.

باغيش *bagīs*: kötél, kötélek; meg: sátorbeli eszközök.

بَغْلَطَانِي *bagaltak*: panczél alatt viselt pamut kaftán.

باتمايين *bakmajin*: nem nézván, meg: nem néznék.

باتقونك *bakkung* (p. g): nézned kell.

باتقارى *bakarī*: nézése.

بكاول *bakavul* (a. k): ételkóstoló.

پَلْپُوش و پُلْپُوش * *pelpus, pūlpus*: a ház fedelén való fögerenda.

بلاليع و بلاليق *belalīk, belalīg*: szerencsétlen (arab. *belā*, szerencsétlenség).

بالا *bala*: madár fia.

بالالاب *balalab*: madár és egyéb állat fiat szállván = költvén, ellvén stb.

بَلْتُوتَه * *beltüte*: valahol megmaradni és lakni.

بالتو *baltu*: balta.

بيلا و بَيْلَه *bajla, bejle*: így, ekképen.

بَهْلِي *behlī*, a perzsával közös szó: kesztyű, melyet a solymosok viselnek.

بابِري *babīri*: régi.

بيات *bajat* (*bejat*): isten.

بادغیزی و باغیزی *bajgizī, badgizī: falu.*

بَیْکَ *bejīk (a. k): nagy, (oszm. bəjūk).*

B mekszfűre, azaz bŷ, bi, ¹⁾ pŷ, pi-vel kez=
dődő szók:

بیبک *bibīk, bibēk: szemteke.*

بیبی *bebe²⁾: bába asszony.*

بیبیک *bidsīk: tl.*

بیتدی *bitdī³⁾: írta.*

بیتیتی *bititti: valamit írta.*

بیتیک *bitīk (a. k): írás, levél; meg: a földből ki-
hajtó, kisarjadzó (oszm. biten) növényekről is mondatik.*

بیتکودی *bitkūdsi: író.*

بیتیتکودی *bititkūdsi: írató, ki valamit írat.*

بیتیلیب *bitilīb: íratván, íratatván.*

بیتیلی *bitili: írjunk.*

بیتیریکا *bitirige (p. g): valami (oszm. bir neszne⁴⁾.*

بیتیکلیک *bitiklik (a. k, k): a mi íratatott.*

بیتی الماغای *biti almagaj: nem írhatnék (vmit).*

بیتیلدی *bitildi: íraték (vlmi).*

بیرکونی *birgūni (p. g): (az ő) adta = a mit ő adott.*

بیریکی *biriki: adandó valami, adatandó valami;
meg: egyike.*

بیرکوسی و بیرکیسی *birigiszi, birgūszi (p. g):
adó, ki ad.*

بیرمای *birmej: nem ad, nem adó; nem adok.*

¹⁾ V. úr még a be-féle olvasást adja hozzá. B.

²⁾ Olv. bizi. B.

³⁾ Mind ezeket V. úr betdi, betitti stb.-nek olvassa.

⁴⁾ Ezt aligha jelenti; úgy látszik, a magyarázatnak java elmaradt a kéziratban. B.

- بیری *biri*: egyike; meg: innenső részre, óta (oszm. [beri]).
 بیریدا *biride*: egyikében.
 بیرگونگ *birgüng*: adnod kell.
 بیرورگا *birurge* (p. g): adás végett, adásra.
 بیراآلورسین *bire-alurszın*: adhatsz, tudsz adni.
 بیراآلورمین *bire-alurmın*: adhatok, tudok adni.
 بیرک *birk*: erős, erősen tartó (oszm. *berk*).
 بیرکیتیب *birkitib* (a. k): erősítvén.
 بیرکیگان *birkigen* (a. k, p. g): erősödj, erőssé váló.
 بیرگنه و بیرکنه *birgine*, kicsinyítéssel: *egyecske*.
 بیراو **biro*¹⁾: egy valaki.
 بیر یولی *birjoli*: valamely úton, módon.
 بیش *bis*: öt (oszm. *bes*).
 بیشاولا *biseüle*: mind öten.
 بیشالاسی *biseleszi*: mind ötje, mind öten; meg: *ötödike* (sic!).
 بیگ *big* (p. g): bég, fejedelem.
 بیکه *beke*²⁾ (a. k): férjtelen asszony, özvegy.
 بیزنی *bizni*: minket (oszm. *bizi*).
 بیزادی *bezedi*³⁾: ékesíte.
 بیزی *bizi*: ékesítnék.
 بیزاب *bizeb*: ékesítvén.
 بیزالیب *bizelib*: ékesítettvén, ékesüllvén.
 بیزالکان *bizelgen* (p. g): ékesüll.
 بیزینک *bizing* (p. g): oszm. *bizim*, a *biz* = *mí genetivusa*.
 بیگاج *bigeds* (p. g): leány.
 بیلگولوک *bilgölük* (p. g, a. k): tudással, ismerettel

¹⁾ Talán : *bireü*. ²⁾ Olvasd : *bike*. ³⁾ Olvasd : *bizedi* B.

بورگوت *bürgüt* (*börgüt*) (p. g) : ragadozó madár, melyet közönségesen *tavsandsıl* (nyúlfogó sas)-nak neveznek.

بورکادی *bürkedi* (a. k) : fejét borítá.

بورکانب *bürkenib* (a. k) : magát borítván, befödven.

بورکادی **bozladı* : gyászolók szakadatlan szomorú hanggal való *sohajtozásáról* mondatik. — (Az idézett versbeli *bozlab* a. m. „*sırván, sohajtozván, s így van magyarázva a Muhákemet-ül-lugetejn-ben*“).

بورۇغ *bozug* : puszta.

بور *böz* (im.) : nagyon vastag pamut-kelme (?), posztó (?).

بورجین *bozdsın* (a. ds) : szarvas nösténye. A Muhákemet-ül-lug.-ben Nevai magyarázza, hogy a török a' himszarvast *ahu*, a nöstény szarvast pedig *bozdsın*-nak nevezi.

بورچین *borcsın* (p. cs) : nöstény récze, rucza. (Ismételtetik a Muh.-lug.-beli azon hely, mely *ılbaszun* alatt olvasható. Lásd fentebb a 18. l.)

بوساقه و بوساقه *boszaka, boszaga* (v. bu-) : küszöb.

بوساقه *boszaga* : a sátor (*khırkiáh*) küszöbe. (A Muh.-lug.-ben, hol az van írva, hogy a perzsák ugyanevvel a szóval élnek, noha tulajdonképen török, — úgy fordul elő, hogy annak, a mi *ok-øj*, *khırkiáh* nevet adnak; de annak sok részét is *bozaga*-nak hívják török nyelven.

بوستاغان *busztagan* (bo-) : hosszú pohár.

بوشتی *bustı* (bo-) : haraggal heveskedék, sértődve nyugtalanzkodék (*boszankodék*).

بوشقوندا *buskundsa* (bo-) : míg bajlódik, míg háborgatott szívvel lesz.

بوغنه *bu-gına* : kincsinnyitással illyenke, és (mintegy) igyecske.

بوغچی *bugcsı* : (bo-) : midőn az ijnak egyik része gyenge lett, a másik még erős, az erős részen egy kötelet kötnek az ijhoz, hogy mind a két része egyenlő legyen.

بۆتمەنگیز *bütmengiz*: ne higyetek, ne bízzatok benne.

بۆتکەرۈ *bütkerü* (a. k): végezz, fejezz be, parancsolólag.

بۆتکەن *bütken* (a. k): végbe menő, befejeződő.

بۆتکەریب *bütkerib*: végezvén, befejezvén; meg: beföldvén.

بوتا و بۆتە *buta (bute)*: fiu (*butam* fordul elő a versben = *fiam*).

پوتار *botau*¹⁾: egész.

بۆب *but*: czomb (oszm. *bud*).

بۆتراتی *butrataj*: szétszórának.

بۆتراتی *butrattı*: szétszóra.

بۆتراتیب *butratıb*: szétszórván.

پوچ **pucs* = *ostoba, buta*.

بوخسادی *bokhsadı*: a szerelmesnek sírásáról mondják, mikor távol van kedvesétől; egyébféle sírásról nem használtatik.

بۆدەنە *büdene*: fürj.

بۆری *burı*²⁾: farkas.

بورون *burun*: előbb.

بورناگی *burnagı*: első, előbbi; بورونلار *burunlar*: elsőek; بورنا *burna*: ugyanaz (első t. i.); بورناگیجه *burnagıdse*: első.

بۆرناشتى *burnastı*: egymás előtt járni, megelőzni.

بۆرداغان *burdagan*: a tojászon kotló tyúk.

بۆردادی **bordadı*: valamely állatot nevele és hízlala.

بورتاغ *burtag (bortag)*: lejtos hátság, gödrös, rossz útakról mondatik.

¹⁾ Olv. *büteü*. B.

²⁾ Olv. *büri*. B.

بورگوت *bürgüt* (*börgüt*) (p. g) : ragadozó madár — melyet közönségesen *tavsandsıl* (nyúlfogó sas)-nak neveznek

بورکادی *bürkedi* (a. k) : fejét borítja.

بورکانب *bürkenib* (a. k) : magát borítván, befödve

بورکادی **bozladı* : gyászolók szakadatlan szomorú hanggal való *sohajtozásáról* mondatik. — (Az idézett versbe *bozlab* a. m. „sírván, sohajtozván, s így van magyarázva Muhâkemet-ül-lugetejn-ben“).

بورزوغ *bozug* : puszta.

بور *böz* (im.) : nagyon vastag pamut-kelme (?), posztó (?)

بورجین *bozdsin* (a. ds) : szarvas nösténye. A Muhâkemet-ül-lug.-ben Nevai magyarázza, hogy a török a' him-szarvast *ahu*, a nöstény szarvast pedig *bozdsin*-nak nevezi.

بورچین *borcsin* (p. cs) : nöstény récze, rucza. (Is-mételtetik a Muh.-lug.-beli azon hely, mely *ilbaszun* alatt olvasható. Lásd fentebb a 18. l.)

بوساقه و بوساقه *boszaka, boszaga* (v. bu-) : külszöb.

بوساقه *boszaga* : a sátor (*khirkiâh*) külszöbe. (A Muh.-lug.-ben, hol az van írva, hogy a perzsák ugyanevvel a szóval élnek, noha tulajdonképen török, — úgy fordul elő, hogy annak, a mi *ok-øj*, *khirkiâh* nevet adnak; de annak sok részét is *bozaga*-nak hívják török nyelven.

بوستاغان *bosztagan* (bo-) : hosszú pohár.

بوشتی *busti* (bo-) : haraggal heveskedék, sértődve nyugtalankodék (*boszankodék*).

بوشقونجا *buskundsa* (bo-) : még bajlódik, még háborgatott szívvel lesz.

بوغنه *bu-gina* : kincsinyítéssel *ilyenke*, és (mintegy) *igyecske*.

بوغچی *bugcsi* : (bo-) : midőn az ijinak egyik része gyenge lett, a másik még erős, az erős részen egy kötelet kötnek az ijhoz, hogy mind a két része egyenlő legyen.

بوغوز *boguz*: torok (oszm. *boghaz*).

بوغو *bugu*: hím szarvas.

بوگراییب *bögrejib* (p. g): ketté hajolván.

بوگرادی *bögredi*: hajla.

بولالی *bolalî*: legyünk; meg: *bulalî*: találjunk.

بولماغوندا *bolmagundsa*: még lesz; *bulmagundsa*: még talál.

بولماغین بولسا *bolmagin bolsza*: ha nem lett volna (oszm. *olmamış olsa*).

بولغاذا و بولغوجا و بولغانجا و بولغونجا *bolgadsa, bolgudsa, bolgandsa, bolgundsa*: még leszén.

بولونسا *bolunsza*: ha leszén.

بولغین *bolgin*: légy.

بولوریرغا *boluriga*: levés végett; levésre, lenni.

بولورغا *bolurga*: lenni, létre, levésre.

بولگوم *bolgum*: lennem kell.

بولور دیک دور *bolur-dik-dur*: mintegy leszén.

بولغالی *bolgalî*: levés végett; levén, mihelyt lesz v. lön; mióta lesz.

بولماغونجا *bolmagundsa*: még nem leszén.

بولگونگوز *bolgunguz* (p. g): lennetek kell.

بولجار *buldsar*: kitiltzott egybegyűlő hely, midőn valamely padisâh hadjáratra akar indulni.

بولدیک *bol-dig* (p. g): legyen.

بولغا *bulgag*: ijesztés, prédálás, dúlás, fúlás.

بولغانجوغلوق *bulgandsugluk*: szintén ijesztés, szétszórás, széthányás.

بولاب *bulab*: kevervén.

بولغاب *bulgab*: ugyanaz.

بُولْغَاشْتِي bulgastî : keveredék.

بُولْغَادِي bulgadî : kevere, belé burkola.

بُولَكْ bôlek : azon fekete (bőrdarab), a mire az íj ~~ke~~
végén a húrt kötik.

پُولَادِي puladî : fúva (fűni).

پُولَابْ pulab : fúván.

بُولَاجْ-مُو بُولُورْ bulaj-mu bolur : így van-e? így lesz-e

بُوْجَابْ bojab : festékekkel festvén.

بُوْجَاكْچِي bojakcsî : festő.

بُوْجَاْلَاْنْ bojgalan : festődő.

بُوْجَاتْغَانْ bojatgan : festő, festető.

بُوْجَاْلَمِشْ bojalmîs : festődött.

بُوْجَانْ bu-jan : ez oldal.

T meftûhe, azaz ta, te-vel kezdődő szók :

تَپُورْ tapuk : valami a mi találtatott, találkozott.

تَپُورْچِي tapukcsî : szolga.

تَپْئَنْگُو tepengû (p. g) : nyeregtartó (szíj).

تَپْئِمْ tapmak : találni.

تَپَاْاَلَايْ tapa-almaj nem találhat.

تَپَايْ tapaj : találnék.

تَپْاَغُومْ tapmagum : találnom kell; meg : találni
fogok ¹⁾).

تَپْاَغَاْنْ tapganga : találónak.

تَپْاَغُورْگُوزْ tapkunguz : találnotok kell.

¹⁾ Ez alkalmasint tévedés, a magyarázó elfelejtvén, hogy a negatív igealakot magyarázza, nem a tapkum-ot.

تابقوسی *tapkuszi*: találnia kell.

تاپیشور *tapisur*: találkozik.

تاپغالی *tapgalı*: mióta talál; találásra, t. végett.

تاپمای *tapmaj*: nem találok; nem talál, nem találó.

تاپیر *tapır*: ide s tova mozog, szökdél, eviczkél.

تاپیردسیر *tapırdşır*: ugyanaz.

تاپیردسیلار *tapırdşılar*: ugyanaz (több. szám.)

تاتلیغ *tatlıg*: édes.

تاتای *tataj*: kóstoló, ízlelő.

تاتورماس *taturmas*: nem ízlel, nem kóstol.

تات *tat*: az alattvalók egy osztálya, mely nem lakik
árospan; valaki mellett szolgálatban valók; önkéntesek csapatja.

تارتار *tartar*: húz, von, p. o. kardot, ijtat húzni, meghúzni; meg: inni (azaz mintegy kihúzni, egészen kiinni).

تار *tar*: szoros, szűk.

تارتانگیز *tartangız*: (p. g): húzzatok, parancsolólag.

تارتاردین *tartardın*: húzástól, húzás miatt.

تارتغان *tartgan*: húzó; (az ő) húzta valami.

تارتیمادی *tartımadı*: nem húzaték, azaz azon idűig,
nem mene (nem tarta addig).

تارتیما *tartıma*: ne húzz.

تارتتی *tarttı*: húza; egy ideig tarta.

تارتیغان *tartıgan*: húzni, azza egyenlítani ¹⁾.

تارتادی *tarkadı*: elszéledék, elszóraték.

تارتانگ *tarkang*: széledjete el.

تارتاغی *tarkatmagı*: elszórása, elszélesztése.

تارتیماغان و تارتیماغان *tartımagan, tartıg-*
magan: meg nem haraguvó.

¹⁾ De azért nem infinitivus a *tartıgan*, noha kéziratunkban olyan-
nal van megmagyarázva, hanem = húzó v. a ki húzott. B.

تاریقما *tarikma* : ne haragudjál.

تاریقغاندا *tarikganda* : haragudtában, mikor (meg-) haragszik.

تاریق *tarik* : szántóföld.

تاردی *tardı* : magot vetett.

تاریب *tarib* : magot vetvén.

تاریغ *tarig* : köles.

تارتیغ *tartig* : ajándék.

تارماندی *tarmandı* : körmölve fölkapaszkodék.

ترانغر و ترانگور (p. g) : *tarangu, tarangu* : atánfa, tamarik.

تراغ *tarag* : fésű.

تاراغاندا *taraganda* : haragudtában, mikor (meg-) haragszik.

تَرْخَان *tarkhan* : egy csagataji néptörzs neve.

تَرْك *terek* (a. k) : nyárfa.

تَسْكَرِي *teszkeri* (a. k) : megfordítva.

تاشلادی *tasladı* : vete, (vetni), neki vete.

تاش *tas* : kö; meg : künt, kívül, kívül.

تاشقاری *taskarı* : ki, kívül.

تاغ *tag*, hegy; meg : jegy ¹⁾.

تاقه *taka* : kapocs.

تِگْاؤ *tegeü* (p. g) : völgyben folyó víz.

تِگْرُك *tegrük* (p. g, a. k) : gömbölyű, kerekded, tekert.

تِك *tek* (a. k) : csere és -ként, képen értelmével jár.

¹⁾ Oszm. *dagh* e két jelentéssel jár ugyan; de a jegyet azaz rásütött bélyeget jelentő *dagh* perzsa eredetű levén, a csag. *tag*-ot csak a hegyet jelentő oszm. *dagh*-ra érteném. B.

تالا و تالا *tala*: rét.

تالا تالا *tala tala*: darab darab, diribdarab, darabonként.

تال *tal*: ág.

تالاج *talads*: kancsalszemél.

تالین *tal'in*: bősziült kutya szájából folyó nyál.

تالغان و تالقان و تالقا و تالغا *talgan, talkan, talka, talga*: préda, prédálás, prédára hányás, rablás.

تالاردین *talard'in*: prédálástól, rablástól.

تالای *talaj*: én prédálnék, rabolnék.

تالاب *talab*: prédálván.

تالغان *talgan*: elfáradó, ájuló.

تالدى *tal'di*: elfárada, ájula.

تالقان *talkan*: egy étel, mely még meg nem érett, tűzhez tartott s kézzel dörzsölt búzából készül.

تالقانگیز و تالقونگوز *talkangiz, talkunguz* (p. g): égessegek tilznél, parancsolólag.

تالاش *talas*: akár igaz, akár hamis okból szóval s tettel csívakodni, veszekedni.

تالپینماک *talpinmak*: igyekezni s munkálkodni.

تالقیب *talkib*: elfáradván.

تامور *tamur*: ér (vena).

تامشیماک *tamsimak*: kóstolgatva cseppenként inni.

تاموق و تاموغ *tamug, tamuk*: pokol.

تامچی *tamosi*: csepp.

تامیزیب *tamizib*: cseppegtetvén.

تامیز *tamiz*, parancsolólag: cseppegtess.

تام *tam*: csepp; meg: földél.

تانگیب *tangib* (p. g): körültekerve megkötvén.

تانگاسان *tangasan* (p. g): ha akasztasz, megkötsz.

تانگدیلار *tangdilar*: körül tekerének s megkötének.

تانگیبان *tangiban*: körültekervén s megkötvén.

تانکارغا *tangargu*: körültekerésre, megkötésre, akasztásra.

تانك *tang*: megilletődés, megdöbbenés, bámulás¹⁾.

تانكيزگاما *tangizgama*: ne csudálkozzál, ne bámulj

تانكيزغاب *tangizgab*: csudálkozván, bámulván, megdöbbenén.

تانسوق و تانسوغ *tanszuk, tanszug*: kinek mi nek bámulni, megdöbbenni kell, bámulnivaló.

تانك *tang* (p. g): reggel, reggeli idő.

تانكلاييم و تانكيم *tanglajim, tangim*: az é holnapi (holnap reggeli) napom.

تانكلا *tangla*: reggel (= holnap reggel).

تانير *tanir*: tud, ismer.

تانىشتى *tanistı*: tanakodék, ismerkedék, tanácskozék.

تانىماي *tanımaj*: nem tudok; nem tud, nem tudó.

تانيرىمنى *tanırımni*: a tudtomat (azaz: azt, kit mit én tudok).

تانما *tanma*: ne vélj, úgy ne gondold (ne gyanakodj).

تاندى *tandi*: tuda, véle.

تانىب *tanib*: tudván.

تانى آلماي *tanı-almaj*: nem tudhatok.

تانىلماس *tanılmas*: nem tudatik; a mi nem tudat.

تانلاب *tanlab*: megkülönböztet; ért, gondol, választ. (Tulajdonképen -ván -vén alakra kell érteni.)

تانلامىش *tanlamış*: tudott, gondolt; választott.

تَتَبُرُل * *tambul*: egy jó szagú levél.

تنقال *tankal*: a seregnek hírt adni, hogy a kitűzött helyen egybegyűljön.

تاوش *tavas* (*taus*): a láb hangjáról mondják (topogás).

تَاوْشَالُورْ *tausalur*: gyenge lesz, elfárad.

تَاوْشَقَانْ *tavuskan*: nyúl (lepus).

تَوَاجِي *tevecsi*: bécsapó, és: *prédát fogni* (sic!); néme-
lyek úgy mondták hogy: *tevével száguldozó futó*.

تَاوْلُغَا و تَاوْلُغَانْ *tavulga, tavulgan*: sisak.

تَايَاغ و تَايَاغِ *tajak, taj-ag*: bot.

تَايِيلْغَاغْ *tajilgads*: kapaszkodván, mihelyt *fülka-*
paszkodott.

تَايِيلِيبْ *tajilīb*: kapaszkodván.

تَايِيلْسَا *tajilsza*: ha kapaszkodik.

تَايِيلُورْ *tajilur*: kapaszkodik.

تَيْيَكْ *tejik*: a betegek zavart beszédéről mondják, mi-
lőn gyengeség miatt eszméletüket veszti.

T mekszüre, azaz tı, ti-vel kezdődő szók:

تَيْبِرَادِي و تَيْبِرَانْدِي *tibredi, tibrendi*: *tipra*¹⁾.

تَيْبِرَا *tibre*: *tiporj*¹⁾, parancsolólag.

تَيْپُونْ *tipuk* (a. k): *taposás, rúgás*.

تَيْپْتِي *tipti*: *taposa, rúga*.

تَيْپِي *tipe*: *tető, csúcs*.

تَيْتِيكْ *titik* a. k): *valamit keresve kereső; ügyességgel
dolgával, ügyével bírni*²⁾.

¹⁾ Vajjon nem így-e inkább: *reszkete, rendüle és reszkess*? B.

²⁾ Így a török magyarázat; de azért a szót melléknévre kell ér-

تَيْتْرَاكُوجْ *titregűds* (p. g) : az asszonyoknak egy ékszere, melyet nyakukra és fülükbe akasztanak.

تِير *tir* : izzadság; meg parancsolólag : szedj, gyűjts egybe.

تِيرِيبْ *tirib* : gyűjtván, szedván, egbegyűjtván.

تِيرْكَوْنَكْ *tirgüng* (p. g, g) : egbegyűjtened kell.

تِيرْكَاكْ *tirgek* (p. g, a. k) : összeszedni s megtéríteni való valami.

تِيرْكَامِيشْ *tirgemis* (p. g) : összeszedván s egbegyűjtván birtokába vett valamit.

تِيرْاَلْكَانْ *tirelgen* (p. g) : egybeszedődő, egbegyűlő.

تِيرْكَابْ *tirgeb* (p. g) : megvigyázván, meglesván; egbegyűjtván; keresve keresni.

تِيرْكَادِیْ *tirgedi* : keresve keresé; birtokba vőn valamit s őrizé.

تِيرْكَابَانْ *tirgeben* (p. g) : oszlopot támasztván.

تِيرِیْ *tiri* : eleven.

تِيرْكَوْزْكَوْجِیْ *tirküzgűdsi* (a. k, p. g) : élesztő, föl-élesztő.

تِيرِیْ *tiri* : bőr.

تِيرْكَاجِیْ *tiredsi* (a. ds) : csatorna; egy forrásból vizet vezető cső.

تِيرْكَانْ *tireg* (p. g) : visszatartoztatás, akadályozás.

تِيرْكَامَانْ *tirgemek* (p. g, a. k) : visszatartoztatni, akadályozni.

teni, tehát : ügyességgel bíró. Az idézett versben : emgélde tükrek a. m. munkában ügyesebb. B.

تیرینگ *tiring* (p. g): szedjetek, gyűjtsetek össze; ezenkívül még a tenger vizének mély-ségéről mondatik.

تیرماندی *tirmundi*: karmolkodék, körmölve kapaszkodék.

تیرماب *tirmab*: körültekervén s megerősítvén.

تیرمابان *tirmaban*: ugyanaz; meg: körmeivel megkarmolván.

تیزدی *tizdi*: rendezze, egyenlíte.

تیز *tiz*: rendezz; ezenkívül még: térd.

تیسّا *tijssa*: ha akadályoz (tilt).

تیشوک *tisük* (a. k): lyuk.

تیش *tis*: szelj, lyukaszz át, parancsolólag; meg: fog (dens).

تیش قاداب *tis kadab*: vicsorítván (fogát).

تیش *tis*: fölbontva ereszz, parancsolólag.

تیشکالی *tiskeli* (a. k): oldás végett; mióta old.

تیشکاری *tiskeri* (a. k): megfordítva.

تیشی *tisi*: nöstény.

تیکتی *tikti*: ültete, valahová ragasztá, szegze.

تیکمک *tikmek*: ugyanaz (ültetni t. i.).

تیکیب *tikiib* (a. k.): arról mondják, hogyha valaki gondolkozásában bámulatában nem tudván mit tegyen, (mintegy leszegezve) áll.

تیکن *tigen* (p. g): tövis.

تیکین *tigin*: -ig, véghatár értelmében, p. o. *anga tigin*: addig.

تیکرو *tigrü*, szintén: -ig (*degin*), véghatárt jelentőleg; többnyire még egy másik szóval használtatik.

تِگِرَ *tigre* (p. g): kör, körülötte valóság értelmében.

تِگِمِز *tigmez* (p. g): nem ér, nincs értéke, becse.

تِگُورْدِی *tigürdi*: juttata, oda érete valamit.

تِگْدِی *tigdi*: ére (valamit; valahová).

تِگْسَ *tigsze*: ha ér, akár érintkezés, odaragadás, akár átadás, akár érték, becs értelmében.

تِیک *tik* (a. k): oszm. *dik*, azaz varrj, ültess; meg: lábadra állj, kelj föl (tiszteletül).

تِیگیل *tigil* (p. g): légy reményben s várákoddál, parancsolólag.

تِیکْشَار *tikser* (a. k): egybegyűjt.

تِیکِش *tikis* (a. k): beérendő; elegendő mennyiség.

تِیگِیْرْمَنْ *tigirmen* (p. g): malom.

تِیْلَک *tilek* (a. k): kívánság, kívánság.

تِیک *til* nyelv.

تِیْلَب *tileb*: kívánsván, akarván.

تِیْلَی و تِیْلَیْن *tilej, tilejin*: én kívánnék.

تِیْلَی *tilej*: kívánva, akarva.

تِیْلَمِیْن *tilemin*: (nyelvre esem ==) beszédbe jutottam (sic!); meg: nem kívánok; meg: metszek, szelek, átlukasztok

تِیْلْکُورُوب *tilkürüb* (a. k): állván (egyenesen, mint egy földhöz szegezve).

تِیْلُک *tiluk* (a. k): lyuk.

تِیْلْمُورْدِی *tilmurdı* (tilmürdi): sütkérezék.

تِیْلْمُورُوب *tilmurub* (tilmürüb): sütkérezvén.

تِیْلِیْن *tilin*: valami szeletekre darabokra metszeték

(tkp. *tilindī*); arról is mondják, hogy ló vagy ember lábától nyomok (mintegy jelek) lesznek.

تيلبه *tilbe*: bolond.

تيلبه راكان *tiberegen* (p. g): bolondozó.

تيلبه راكاج *tilberageds*: bolondozván.

تيلبه راكاج *tilberetkedes*: bolondítván.

تيلبه راك *tilbereb*: bolondozván.

تيلبه راكينك *tilbereding*: bolondozál.

تيمور *timūr*: vas.

تيمور قنات *timūr kanat*: a récének egy neme (tkp. *vas-szárnny*).

تيماغور *tīmagur*: szánakozik vkin, megszán; gyenge

تياغيل *tīmagıl*: ne tilts, ne akadályoz. [lesz.]

تياغان *tīmagān*: nem akadályozó.

تيم تيم *tīm tīm*: (csepp csepp), cseppenként.

تيمسي تيب *tīmszītīb* (*tīmszītib*): valami szagot érezni s nem is érezni; hangot, zajt mintegy hallani és nem hallani; szintén eszével valamit érteni s nem is érteni. [Te-hát: rémlík, úgy rémlík.]

تينكاي *tingej* (p. g): orr vége.

تينك *ting* (p. g): egyenes, sík.

تيك *tīkh*: tő, azt jelentvén, a mi beültetett, erősen behajtatott (a földbe).

تيندوروب *tindūrūb*: eloltván (*eltüntetvén*), lecsendesítvén, csillapítván.

تينكانكا *tingenge*: eloltódónak, elalvónak (tűz); csendesülnek.

تيناي *tinej*: eloltódnám, csendesülnek, csillapodnám.

تينسا *tinsze*: ha eloltódik, csillapodik.

تينيب *tinib*: csillapodván.

تيندى *tindi*: eloltódék, csillapodék; szenvedés által lett elgyengüléssel csendesülni.

تینماگور *tīnmağur*: gyöngye erőtlén leszén.

تیوروک *tijürük* (*tivrük*) (a. k): kötés s súrló varrás, kötél; megint görbült, hajtott értelmében is fordul elő.

تیورولوب *tijürülüb* (*tivrülüb*): beme-
dőfetvén.

تیورولدی *tijürüldi* (*tivrüldi*): beme-
ríténék.

تیوراتای *tijüretej* (*tivüretej*): hajtanék, beme-
ríténék.

تیوراب *tijüreb* (*tivür-, tivr-*): beme-
dőfetvén.

تیو *tive*: teve.

تییب *tijīb*: akadályozván (*tültvén*).

تییا آلمای *tija-almaj*: nem akadályozhat.

تیس *tijša*: ha akadályoz.

تیدی *tijdī*: akadályozza.

T mazmūme, azaz **to, tu, tö, tti**-vel kez-
dődő szók:

توپچاق *topcsak* (*tu-*), perzsával közös szó: tarka ló.

توپه *töpe*: tető, fej-tető.

توپا *ugyanaz* (csak írására különbözö).

توپى *tūpi*: töve valaminek.

توپ *tūp*: tö, akár fának töve, akár más valaminek a
töve (oszm. *dīb-i*).

توپسوز *tūpsüz*: tövetlen, fenéktelen.

توتقوسی *tutkuszi*: fognia, megfognia, tartania kell.

توتماغوسی *tutmaguszi*: nem kell fognia.

توتقوم *tutkum*: fognom kell.

توتقونك *tutkung*: fognod kell.

توتای *tutaj*: fognék, fogjak.

توتانك *tutang* (p. g): fogsz, megfogsz.

توتكو tutku : valami megfogható.

توتوك tutuk : valami megfogható; a mi megfogatatott, fogoly.

توتاش tutas : szemközt való, közel.

توتوشيب tutusib : egymás közt neki tüzesedvén; viaskodván (fogódzván); szemközt jövőn.

توختادی tokhtadi : megerősítették, megállta, megmarada.

توختاتا tokhtata : megállítva, megmaradóvá téve.

تورلۇغ torlug (tu-) : mezőbeli sátor függőnye. (Fölhozatik megint a Muh.-lug.-beli azon hely, mely boszaga alatt olvasható. Lásd a 36. lapot.)

توره tora v. töre¹⁾ : szokás, törvény. — De imáleva l t öre : az ember nyakába akasztott pajzs, melyet csatában maguk elé tartanak.

توري tori : átellenében, szemközt.

تور tur : állj, állj meg; (tür) : ház főhelye, ház szöglete.

توريجا türige (tö-) : főhelyének, ház szögletének.

تورمايىن turmajin : nem állván, meg nem állván.

تورماسينگە turmaszinga (p.g) : nem állandónak, meg nem állandónak.

توراي turaj : állanék, álljak.

تورار turar : áll, álló.

تور tör²⁾ : (fogó) tör; meg : halfogó gyalom v. varsa

تور tür (im.) : összetekerve kötni.

تورلانغان torlangan (tu-) : a mi összetekerve kötöttek.

تورلادی torladi (tu-) : körülkeríte, körültekere.

¹⁾ Abból hogy az „imáleva“ csak a második jelentésnél különösen említetik, úgy látszik, hogy az elsőre csak tora-t kell olvasni. B.

²⁾ Olv. tur (tor). B.

تورمائی و تورما *törme, törmeji: az örmek-nek nevezett ruha.

تور tör, tor¹⁾: tör, háló. — Muh.-lug. a تور szóról: egy annál valamivel finomabb tur a madárfogó fa; még finomabb a házbeli tur; mindannyi közt a legfinomabb a turlug.

تورتار و تورتالاسی و تورتالا و تورتهل, törteleszi, törtele, törteüle: mind a négy, mind a négyen, mind négyével.

تورتونج törtünds: negyedik.

تورتان *törten: bőr, bőrből való.

تورغوزمايین torguzmajin: nem szűlvén.

توروش turus: állás, megállás, türelem és kitartás értelmében.

تورلوك turluk (a. k): némi-nemű, nem vagy faj értelmében.

تورغو torgu: azon színes kelme, melyet oklevelek előoldalára ragasztanak, a papíros épentártása végét.

تورغای turgaj: állna, álljon, megálljon; meg: a tujgar-nak nevezett madár (pacsirta).

تورادی و تورودی törtedi, törtüdi: valami a mi nem volt megtermék, teremtdék, azaz létre hozaték.

توز түз (im.)²⁾: türelem és kitartás értelmében. (A түз-мек³⁾ ige.)

توزмедіңк түзмедіңг³⁾ (p. g): nem türel, nem való türelemmel.

түзгөй-мү түзгөй-мү³⁾ (p. g): türne-e? türijön-e? kitartson-e? — Nevai a Muh.-lug.-ben: A توز szó többféle értelemben alkalmazható; először valami kopja v. nyíl-félét ne-

¹⁾ Olv. tur (tor). B.

²⁾ Olv. түз, түзмек. B.

³⁾ Olv. түзмедің, түзгөймү. B.

znek így; megint a. m. *egyenes vidék, síkság (tüz)*; *egyenes, inte* emberről is mondják; megint parancsolólag a. m. *idezz, egyenlítés*; azonkívül két ember közt való *egyezke-* ről használják; *tüz* egy gyülekezetnek *oka, tárgya* is; *gre tűz* ¹⁾ (tűz) *tűrelem és kitartásról* mondható.

توزلوکیدین *tüzlüg idin*: *egyenességétől, őszintesé-* *ől, v. -ből.*

توزاك *tüzek* (a. k): *egyenes, őszinte.*

توزوك *tüyük* (a. k): a mi *rendeztetett, rendben fölsze-* *ve s fölékesítve van; rend s fölszereltség.*

توزلوك *tüzlük* (a. k): *egyenesség, őszinteség.*

توزانك **tozang* (p. g): *poros, lágy föld, a melyben* *ics kö.*

توزاتتی *tüzetti*: *egyenessé tőn.*

توزاتای *tüzetaj*: *egyenessé tennék v. tegyek.*

توزاتیب *tüzetib*: *egyenessé tevén.*

توس *tosz*: *por*; az ijakra is ragasztanak valamit, a *t toz-nak* neveznek.

توشوك *tusuk* (a. k): *lyuk.*

توشالکاج *tüselgeds*: *kiterítettvén.*

توشتی *tüsti*: *esék; leszáll a lóról, vagy valamely ma-* *s helyről; meg szállni állomáson.*

توشوق *tosuk* (tu-): *egy تويوق (tojuk, tu-)-féle* *rsnem.*

توشاب *tüseb*: *kiterítvén (földön).*

توشالیب *tüselib*: *kiterítettvén.*

توش *tus*: *szemközt* (p. o. jő).

توش اولعاج *tus olgads*: *szemközt jövéen* (tkp. *levén*).

توش *tus*: *oldal, rész* (ar. *taraf*).

توشلوق *tusluk*: *ugyanaz.*

¹⁾ Olv. *töz.* B.

- تُوشَارْكَا *tüserge* (p. g.): megszállásra.
 توش *tus*: álomlátás; a „kaba kusluk“ ideje, midőn nap erősen kezd sütni.
 توغ *tog*: por.
 توغغان *toggan*: együtt született testvér, ikertestvér.
 توغغان و توقغان و توغغان *toggan, togkan, to i gan*: születő, anyától születő.
 توغغالى *toggali*: születés végett; mióta születik v. született.
 توغراغ *tofrag*: por; föld.
 توقوز *tokuz*: kilencz.
 توقولغان *tokulgan*: ütköző.
 توقاشيق *tokasmak*: ütközni, viaskodni.
 توقتادى *toktadi*: megerősítették, megállá, megmarad.
 تۇگە باش *tugebas*: sírdomb felszíne. [rada.
 تۈگەن و تۈگەن *tügen* (p. g): hegy; jegy¹⁾.
 تۈگۈن *tügün* (tü-): csikó (?).
 تۈگەنگەنلەردى *tükengenildi* (a. k, p. g): keresteték kívántaték; bevégezteték.
 تۈك *tük*: toll.
 تۈكۈز *tüküz* (a. k): bevégezett, egész, teljes.
 تۈگۈنسە *tükünsze*: ha bevégeződik, ha eltelik. Ellenben ha p. g.-vel használtatik, *tögünsze*, azt teszi: ha mágát veri.
 تۈگۈدىك دور *tökgü-dik-dur*: mintegy önt.
 تۈگۈشماك *tögüşmek* (p. g, a. k): verekedni.
 تۈگۈل *tögül*: az oszm. *degil, deşil* = nem (non).
 تولا *tola*: tele.
 تولۇق *toluk*: tele.
 تولقۇم *tolkum*: telnem, megtelnem kell.

¹⁾ A tör. magyarázatban van *dagh*, s jóformán csak azt a *dagh*-ot érti, mely hegyet jelent. V. ö. fentebb a 40. l. a *tag* szót. B.

تولولوب *tolulub*: telvén.

تولغانی *tolganı*: az ő telte.

تولون *tolun*: tele, p. o. *tolun aj*, tele hold. — Még az m. *dolunmak* értelmében is fordul elő (*tolun-mak*), a d és nap (mintegy elteléséről) *eltünéséről*, *lealdozásáról*.

تولغای *tolgaj*: tele lenne, megtelnék, teljék.

تولۇگۇم ھەج تولۇم *tulugum hej tulum* (p. g): azon ninemü énekről mondják, melyet Türkisztánban vigadalks lakodalmak alkalmával egynéhány ember, lábára kelés és valami játékot játszván, énekel el.

تولغادی *tolgadı*: körüljártata, forogtata.

تولغانی *tolganı*: kerülvén, körüljárván.

تولغان *tolgan*: forogtatván.

تولغاندورروب *tolgandurub*: körüljártatván; rászedve, megcsalván.

تولغاتی *tolgatı*: megkerülvén, körüljártatván.

تولكو *tulku* (a. k): róka.

تول *tul*: özvegy asszony, kinek nincs férje.

تومان *tuman*: sokaság-ról átvitelesen; tíz ezer (osz-
nakcse).

تومشوغ *tumsug*: hegy orra, foka.

توموشتی **tomustı*: bámulatból vagy boszankodásból
mit sem szólván ott üle.

توموش **tomus*: ugyanaz, parancsolólag.

توماغا *tumaga*: sólyomkápa.

تونقطار *tunktar*: padisáhi örök, testőr.

توندى *tondı* (*töndi*): szeme káprázék, midőn az
ber valami fénylőre vagy a napba néz.

تونار *tonar* (*töner*): ugyanaz (azaz: káprázik).

تونگۇل **tungul* (p. g): hadd el, ne remélj.

تونكولوب **tungulub*: elejtven a reményt, abba
gyván.

تونك *töng* (p. g, im.): *bor alja, üledéke, seprője.* —
Különben a *dongmak* ige parancsolója is: *tong*.

تونگوب *tongub*: *hidegtől megfagyván.*

تونگار *tongar*: *fagy, megfagy.*

تونگلوك *tünglük* (p. g, a. k): a sátrak tetején való
ablak. Hideg és esős időben befödik; fölébredéskor, hogy
a füst kihúzódjék, kinyitják.

تنبك *tümbek* (tö-): *kis dob.*

تنبان *tumban*: *gatya.*

تون *ton*: *fölöftenivaló ruha, kaftan.*

تون *tün* (im.): *éj.*

تواغ *tuag*: *köröm.*

تويناق *tujnak*: *szintén köröm.*

تويغون *tojgun*: *fehér solyom.*

توي *toj*: *jól lakjál, lakomázás értelmében; meg: va-*
lamely madárnak a neve.

تويمايين *tojmajin*: *nem lakván jól, nem töltvén ha-*
sát étellel; meg: tujmajin: nem vevén észre.

تويغارمايين *tojgarmajin*: *nem tartván jól (étellel);*
tujgarmajin: nem vétetvén észre, nem tudatván valamit.

تويغاربيان *tojgariban*: *jól tartván (étellel), étetvén.*

تويماغور *tujmagur*: *nem veendő észre, nem tudandó,*
észrevevésre nem való.

تويغارغالي *tojgar gali*: *jóltartás, étetés végett.*

Ds (cs) meftûhe, azaz dsa, dse, csa, cse-
vel kezdődő szók:

جا *dsa*: *véghatárt jelent, p. o. fulanga-dsa = osz^m-*
fulana degin, egy némely tárgy-ig.

چاپقون *csapkun*: *száguldozás.*

چاپتى *csapti*: *száguldoza.*

چاپىشتى *csapisti*: *ugyanaz.*

چاپتروردی *csaptur dī*: száguldoztata, futtata.

چاپیب *csapīb*: száguldozván.

چاپق *csapmak*: valakinek fejét lecsapni, fejét gni.

چاپارسیز *csaparsziz*: vágatok.

چاپقان *csapkan*: (az ő) vágta, lecsapta.

چاپان *csapan*: ócska, foltos ruha.

چاپان *csapan*: száguldozó; fej-lecsapó.

چلیکار *cseliger*: fék.

چَت *csat*: harcz, csata.

جَر *dser*: gyerek, fiú, legény; a hadseregben hírvivő, ár.

جَرگه *dserge* (p. g): arról mondják, hogy egy helyre ült emberek vadat hajtának, — hajtó vadászat; meg *csa-*, hadosztály; dís, pompa.

چرچرک *csercserek*: forrás csöve; tücsök, szöcske.

جَارِلَادِي *dsarladī*: hangosan hívá.

جَارِلَابَان *dsarlaban*: híván, meghíván,

چَارِقَب *csarkab*: ujjatlan felső ruhán való kapocs.

جشن *dsesen*: lakoma, ünnep.

چَاغ *csag*: idő, kor; p. o. ol *csag* = akkor (oszm. ol *at*); de mennyiség (mikdâr) értelmében is fordul elő.

چَاغَلِين *csaglīn*: híres neves.

چَاغَلَابَان *csaglaban*: vélekedvén, gondolván.

چَاغْدَاوُل *csagdavul*: hadsereg utócsapatja.

چَاقِين *csakīn*: kovából kipattanó szikra.

چَاقْتِي *csaktī*: bevádla, följelente.

چَاقِرْ قَانَات *csakīr kanat*: a réczének egy neme.

چَكَمَن *csekmen* (a. k): hosszú nadrág; némelyek a *isztót* nevezik így.

چَكُوش *csekūs* (a. k): kalapács.

چك *csek* (a. k) : bíró ítélet-aláírása, névvondás.

چكيم *csekim* : az én ítélet-levelem; levelkém, nye.

چنگك *csengek* (p. g, a. k) : köröm, ököl. [tán

چاكليغ و چاكليغ *cseklig, csaklīg* : (a. k, p. g) darabokra vágott (valami).

چال *csal* : a szakállról, hogy fele fehér, fele fekete szürkés, öszbevegyült.

چالين *csalın* : aczél (tűzűtő).

چلاير **dselair* : egy csagataji néptörzs neve.

چلبك *dselbek* : némijnemű sütemény, fánk.

چون *csevük* : szín, p. o. kara csevük : fekete színű
közül csevük : vörös színű; az asszonyok fejrevalója; sző-
melynek egy színe van.

چاودي *csaudı* : híres neves lön.

چاؤون *csavun* : a. m. csavkun, azaz nagy eső- és
esés, zivatar.

چاينار *csajnar* : rág (rágni).

چايقاتي *csajkattı* : öblíte.

چايقالدي *csajkaldı* : öblítették.

Ds (cs) mekszüre, azaz dsı, dsı, dsı csi¹⁾-vel kezdődő szók:

چپن *csepen²⁾* : légy (musca).

چيبكان *cseksen³⁾* : ostoba ember, ki mégis bölcsen
tartja magát.

چيبكيغ *dsıdsık* : juh, ürü farka.

چيدارمين *dsıdarmın* : túrök, kitartok.

¹⁾ V. úr hozzá adja a *dsı*-féle olvasást is. B.

²⁾ Olv. *csipen*. B.

³⁾ Olv. *csıksan* (v. *csıksen*). B.

- جیداغای *dsidağaj* : túrne s kitartana.
 جیداب *dsidab* : túrvén.
 جیریب *dsirib* : mároknyi.
 چیرای *csirej (csiraj)* : arcz, arcz színe.
 چرمش *csirmes* : repkény, kerülgető.
 چیرماب *csirmeb* : körültekervén, kötven.
 چرم *csirm* : szikra, tűzszikra.
 چریک *cserik*¹⁾ : sereg, hadsereg.
 چیکر ایتیب *csiker itib* : arról mondják, hogy valakinek éjjel *nem jő álom a szemére*.
 چیرت *csirt* : hasból való széleresztés.
 چیرغاب *csirgab* : madárvadászat végett, a levegőbe nyilat lőni.
 چیرغالانگدین *csirgalangdın*, hasonló jelentéssel.
 جیری *dsiri*²⁾ : serény, bátor.
 چیققرودیک دور *csikkku-dik-dur* : mintegy *kijő, kimegyen*.
 چیقغالی *csikgalı* : kimenés végett; *mióta kimegy*.
 چیقارغان *csikargan* : kimenető, *kisegítő*.
 چیقمایین *csikmajın* : *ki nem menven; ki nem mennék*.
 چیکماگوم دور *csikmegüm-dur* (a. k, p. g) : *húznom kell*.
 چیککوجا *csikgüdse* (a. k, p. g) : *míg húz*.
 جیکین *dsigin* (p. g) : *csikó, ló csikaja; váll (hume-)*
 جیلای *dsilej* : *-ként, -képen (oszm. gıbi)*. [rus].
 جیلآو *dsileu (dsilev)* : *fék, ló féke*.
 جیلدام *dsildem* : *gyors, hamar*.
 جیلی *dsili* : *vaskarika, melyet hadjáratból kikerült foglyoknak nyakukba akasztanak*.

¹⁾ Olv. *cserik*. B.

²⁾ Olv. *dsiri*. B.

چله *csile*: a mit az íj közepére tekernek, hol a ny **ا** |
hegye megyen át.

چنگه *csinge*: egy csagataji helység neve.

چینادی *csinadî (csinedi)*: vélekedék, hiva.

چیناملای *csinamlaj*: vélekednék, gondolnék.

چینداؤل *csindavul*: hadsereg utócsapatjából való.

چبورکا *csivürtke*: sáska.

جیغ *dsig*: siránkozás, rívogatás.

Ds (cs) mazmîme, azaz dso, dsu, dsö, dstî, cso, csu, csö, cstî-vel kezdődő szók:

چوپروشوب *csuprusub*: egymás után sorban menni
(tkp. menvén).

چوپوشتی *csupustî (cso-)*: csipás vala szeme.

چوپ *csöp*: egyenes; illő, való, igaz.

چوپچوق *csupcsuk (cso-)*: egy madár, melyet *ba-kana dsâdu*-nak neveznek; meg: veréb.

چوبولغان *csubulgan (cso-)*: valami, a minek vége eldarabolva s átlyukasztva van; arról is mondatik, hogy egy kötéltől van körülcsavarva v. tekerve.

چوجوک *dsüdsük (a. k)*: édes.

چوچورکائمان *csöcsürgenmek (csü-)* (p. g, a. k): oly reményről mondatik, mely meg nem állhat, mely bizonytalan.

چوچون **csocsun*: útból érkezett, jövevény, utas.

چورکوک *csürgük (p. g, a. k)*: a tilz lánggal való égése.

چورکابان *csürgeben*: égvén.

چوکرُ *csükür* (*csö-*): (*a. k*): tövis.

چورتکه و چورتکا *csürtke*: sáska.

چورپه *csörpe* (*csü*): disznó apraja, malacz, stüldö.

A Muhâkemet-ül-lugetejn szerint a hímdisznót *kaban*-nak, a nőtényt *megedsin*-nek s a malaczt *csörpe*-nek nevezik.

چورگه *csürge* (*a. ds*): a réczének egy neme.

چوشکورُدی *csüskürdi*: prüszöge.

چوشکورُماکیدین *csüskürmegidin*: prüszögéséből,
-gése miatt.

چوغ *csog*: izzó parázs.

چوق *csok*: veréssel lyukat, gödröt törni.

چوقونگ *csokung* (*p. g*): verjetelek gödröt, parancso-
[lólág.

چوقماک *csokmak*: összegyűlni.

چوقاردین *csokardın*: összegyűlésből, -lés miatt.

چوقوغاج *csokugads*: összegyűlvén.

چوقتی *csokti*: gödröt vere, meg: összegülle.

چون *csüvük* (*csö-*): néminemű madár.

چوکی *csöki* (*csü-*) (*a. k*): Khoraszânban *csöki mirzá*
a királyfinak czíme.

چولکه *dsülge* (*p. g*) (*csö-*): hegy tövéen való rét
vagy síkság.

چول *dsül* (*im.*): földmivelés nélkül való, puszta mező.

چولدو **dsuldu*: ajándék, díj, melylyel a harcban
kitűnt bátor s ügyes embert jutalmaznak.

چولبان *csolban*: „fehér csillag“, mely közel reggel-
hez az égen mutatkozik (előkel).

جُومْ *dsüm* : mind, egész.

چُومْ *csom (csu)* : merülj vízbe, parancsolólag.

چُومْغَايْ *csomgaj (csu-)* : vízbe merül és merülne.

چُومْغَالِي *csomgalï (csu-)* : vízbe merülés végett; mióta vízbe merült.

چُومُورْدِي *csomurdi (csu-)* : vízbe meríteni, súlyos-
[teni.]

جُنْكَ *dsünk (a. k)* : bárkahajó, bárka.

چُونْغَزْ *csungaz (csu-)* : hadsereg balszárnya.

جُورَانْ *dsüvane* : galambfia.

H (ح) mazmûme, azaz ho, hu, hö, hû-vel
kezdődő szók :

حُوجْكَ *höcsek (hü-)* : mese, mondóka.

Kh (خ) meftûhe, azaz kha-val kezdődő
szók :

خَوْبَلَا **khaubla* : kova, tüztűtő.

خَوْ *khav (khu)* : tapló.

خَادَا *khada* : hajóbeli evezőlapát.

خَلْم *khalakh* : egy néptörzs.

D meftûhe, azaz da, de-vel kezdődő szók :

دَاغِي *dagï* : is, még (oszm. dakhï, daha).

دَپْکُورْ *dapkur* : hadrend, sor.

دپنگو *de pengü* : kengyel.

داریبان *dariban* : történén, előadván magát

داریب *darib* : ugyanaz.

داروخه *daruga* : éjjeli örök kapitánya.

دداک *dedek* (a. k) : szolgáló leány.

دکلا *degle* (p. g) : felső ujjas kaftan.

تکلا *tekle* (a. k) : ugyanaz.

دک *dek* : a. m. *dik* : gyanánt, -ként.

دواج *devads* (testides v) : néminő felső ruha, köpenyeg; perzsában a. m. éjjeli sátor, meg: takaró. Így is fordul elő : *dúvads*, testid nélkül, mely az arab-perzsában és törökben közösen van meg.

دادلغان و دادلغا *dadulgan, dadulga*, meg :

دالغا *dalga* : jól lakottság-ról (satietas) mondatik.

D mekszüre, azaz dī, di-vel kezdődő szók:

دیبان *diben* : mondván (oszm. *dejüben, dejüb*).

دی آلمان *di-alman* : nem mondhatok.

دی آلغایمو *di-algajmu* : mondhat-e?

دیب *dib* : mondván (oszm. *dejüb*).

دیب ایردینگ *dib-irding* (p. g) : mondottál vala.

دیب ایدینگ *dib-iding* : ugyanaz.

دپسب *dipszeb* : taposván, ugrálván.

دپسار *dipszer* : tapos, tipor.

دِي دُرْلَار *dij-durlar*: mondanak (most, vagy mon-
dásban vannak, oszm. *deyorlar*).

دِيرْكَ *dirge* (p. g): mondás végett, mondásra.

دِيرْنِي *dirni*: a mondást.

دِيرْمِين *dirmin*: mondok.

دِيْشْكَای *dijisgej*: (p. g): egymás közt mondunk
v. fogunk mondani; egymásközt mondanék (mintegy: mon-
dakoznám).

دِي سُرْز *di szöz*: mondj szót, szólj.

دِيْكَای *digej* (p. g): mondana, mondjon; mondanék.

دِيْکِين *degin*¹⁾: (p. g): véghatárt jelent = -ig, p. o.
fılanga digin = oszm. *fılana degin*: valamely tárgy-ig.

دِيْکِيْنْجَا *dikindse* (a. k): míg mond.

دِيْکَانْجَا و دِيْکُونْجَا *digendse, digündse* (p. g):
ugyanaz.

دِيْکُونْجِي *digüdsi*: mondó.

دِيْکَانْج *digeds*: mondván, mihelyt mond v. monda.

دِيْکَانِيْندَا *digenimde*: mondtomban, mondtomkor.

دِيْکُونْجِي *dijilgüszü*: kell hogy mondassék.

دِيْکُونْ دُرْ *digüm-dur*: mondanom kell.

دِيْکَايْلَار *digejler*: mondanának, mondjanak.

¹⁾ Olv. *digin*. B.

دِکائی سین *digejszin* : mondanúl, mondjál.

دِیکالی *digeli* : mióta mond; mondás végett.

دِیکُونک *digüng* (p. g, g) : mondasz; mondanod kell.

دِیکِیلَی *dikilej* (a. k) : a mi ültetett.

دِیک *dik* (a. k) : -ként, gyanánt.

دِیک *dik* (a. k) : még egy másik szóval használtatik,

p. o. *szor-dikler* = oszm. *szorszunlar* (kérdézenek) *gür-dikler* = oszm. *gürszünler* (lássanak).

دِیلی *dili* : mondjunk.

دِیمَـن *dimen* : nem mondok.

دِیمالی *dimeli* : ne mondjunk.

دِیمَـنک *dimeng* (p. g) : ne mondjatok.

دِیی *diji* : mondanék, mondjak.

دِیین *dijin* : ugyanaz.

دِین *din* : ugyanaz.

دِین *din*, *din* : p. o. *fulan-din* = oszm. *fülandan* valakitől valamitől (oszm. *dan*, *den* = tól, től; ből, ből stb.):

دِیِلْکَـن *dijilgen* : a mi mondatik v. mondatott.

دِییالی *dijeli* : mondjunk.

دِی *dij* : mondanék, mondjak.

D mazmûme, azaz **do, du, dö, dü**-vel kezdődő szók :

دُپْدُورُونْ *dopdurun* : a láb hangjáról, *topogás*-ról mondatik ; meg : a szív *dobogásáról*.

دُپْکُو *dopku* (*du-*) : azon fa (deszkapadlózat), melyen a dselláli szerzetesek lépnek (tánczolnak).

دُورْلُکْ *durluk* : *gyöngyös*.

دُوکُولْ اَمَاکْ *döküldemek* (a. *k, k*) : *szív dobogásának hangja*.

دُولَانْ *dülene* : másképen *aludsnak* nevezett vadalma,

دُولْتُو *dültü* : *hyaena*.

دُولُوغَا *duluga* : *sisak*.

R meftûhe, azaz **ra, re**-vel kezdődő szók :

رَجَهْ *redse*, a perzsával közös szó : *építőmester zsi-*

رَاکْ رَاکْ *rakh rakh* : *darabonként, szeletenként*. [nóra.

رَاَبْ *rab, reb* : egy olyan szó, melynek magában nincs értelme ; használtatik így : *tılbe-reb*, a. m. oszm. *delürüp*, *bolond-ozván*, *gende-reb*, *büz-ölvén* (büzlik), *szag-olván* (szaglik)-

R mazmûme, azaz **ro, ru, rő, rü**-vel kezdődő szók :

رُوسْتْ *rüsz t* : *erős, erősen tartó*.

رُوشْ *rus* (*ros*) : *nyílvas*.

Z mekszûre, azaz **zî, zi**-vel kezdődő szók :

زِيلِي *zili* : *néminemű szőnyeg*.

Sz meftûhe, azaz **sza**, **sze**-vel kezdődő szók:

سپاغ *szapag*: nyelv, valaminek a nyele.

سَاتِقُونِ آلِبِ *szatkun alib*: megvevén (oszm. *sza-tin alib*).

ساجیق و ساجیغ و ساچوق *szacsik, szacsig, szacsuk*: lakodalomnál szórítani szokott kis ajándékok (oszm. *szacsi*).

ساجقونك *szacskung*: szórnod kell.

ساجراب *szacsrab*: ugorván.

سَارَت *szart*: a városi perzsa ember, ki töröktől épen nem tud¹⁾.

ساری *szari*: oldal, rész, fel-é (ar. *taraf*).

سَارْغَارْدِ *szargardi*: sárgúla.

ساریغ و ساریق *szarig, szarik*: sárga, sárig (p. o. sárig virág).

سَارِیغِ آغْرِیْقِ *szarig agrik*: sárgakórság, sárkór (ar. *jarkán*).

سَرْقُونِ *szerkud*: a bor-ról mondatik²⁾.

سَرَاغِ *szerağ*, perzsával közös szó: hír, tudósítás.

سَاسِیْغِ *szaszig*: rosz szag.

سَرَاغْمِ *szerağuds*: szalag, melyet az asszonyok fejükre kötnek.

سَرْكَانِ *szergag* (p. g, g): könnyű álm, melyből az ember hamar felébred, szundikálás.

¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy a falusi perzsák több mint két har-
ada csagataj-török nyelvvel él. V.

²⁾ A kéziratban így van: a bor minőségéről mondják. Tehát nem
l egyenesen a borra érteni. B.

ساغينيب *sza g i n i b* : vélvén, gyanítván.

ساغينغاڭ *sza g i n g a d s* : vélvén, mihelyt vél v.

ساغينغاي سيز *sza g i n g a j s z i z* : vélnétek, gyanítván

ساغينما *sza g i n m a* : ne vélj, ne gyaníts.

ساغنم *sza g i n d s* : vélemény, gyanítás.

ساغينورغا *sza g i n u r g a* : vélesnek, vélesre, gyanít
nak, gyanításra.

ساغين *sza g i n* : A Muh.-lug. szerint három érte
van : 1) vélni ; 2) fejős juh ; 3) szerelemtől való részegség,
betegség.

ساغليغ *sza g l i g* : a mi fejetik, fejős.

سَقَاك *sza k a k* : a mi áll és nyak között van.

ساغيزغان *sza g i z g a n* : szarka.

سالوردين *sza l u r d i n* : rázkodásból, ringatásból ; h
désből.

سَالَمَاق *sza l m a k* : rázkodni, ringatni, küldeni ; a sz
dobogásról is mondatik.

سَالْقَوَجِي *sza l k u d s i* : vető, rázó ; küldő, eresztő.

سَالْقَوْنَك *sza l k u n g* (p. g) : küldened, vetned kell.

سَالِيْنْغَاڭ *sza l i n g a d s* : mihelyt elereszt, elbocsát
v. eleresztett, elbocsájtott.

سَالَمَق *sza l m a k* : tehetetlenség, gyengeség.

سَالْقَادِي *sza l k a d i* : küld.

سال *sza l* : valami a mivel a vízen átkelnek.

سالنچك و سالكنچك *sza l e n d s e k*, *sza l k e s
d s e k* : pántlikával nyakba akasztott taliszman.

سَالْكِيْن *sza l k i n* : hideg szél, mely meleg napokba
fú ; szél, mely a vetésekbe ütven, azokat hullámszába hoz :

سَلْبَجَة *szel dse*: valamely féreg, mely az állatok vékonyába ragaszkodik.

سَنِين *szenin*: lándsa.

سَانَاغْلِيْق *szanaglık*: figyelmesség, őrizkedés, ki-mélve való bánás, óvakodás.

سَانَاب *szanab*: őrizkedvén.

سَانْبِكْتَاي *szandsku j*: útszár.

سَان *szan*: szám.

سَانَامَان *szanam an*: nem veszek számra, nem számít-
[tok].

سَانَاغَانْلَار *szanagunlar*: számítók.

سَانَار *szanar*: számít.

سَانَاب *szanab*: számítván.

سَانَاي *szanaj*: számítanék, számítsak.

سَانَاغْلِيْق *szanaglık*: kinek gondolni vélni kell, ki
gondolni fog; gondolnivaló.

سَوْغَات *szau gat*: ajándék.

سَاوْرَغَاي *szavurga j*: díszruhát és ajándékot ad; meg-
ajándékoz; arról is mondják, ha a padisáh részéről valakinek
egy föld adatik.

سَيْفُو *szajgu*: selyemnek egy neme; fehér színű.

سَيِّپَاغُوْجِي *szajpaguds i*: elszélesztő.

سَايْپَادِي *szajpad i*: elszéleszte.

سَايَاب *szajab*: számítván.

سَايَغَةِ الْغَانْبَا *szajga-al gandsa*: még számíthat,
még számítani tud.

سَايْلَانِيْب *szajlan i b*: számíttatván.

سَايْغَالُور *szaǰgalur* : számíttatik s elköltetik.

سَايْغَالْغُودِيْكَ *szaǰgalgu-dik* (a. k) : a mint számíttatik s elköltetik; számíttatnia kell.

سَايْغَالْدِي *szaǰgalđi* : számíttaték.

سَايْغَالِيْب *szaǰgalib* : számíttatván.

سَايْغَانَا *szaǰgana* : számítandó s elköltendő.

سَايْغَامَاك *szaǰgama k* : elkölteni.

سَاي *szaǰ* : számíts, parancsolólag; meg olyan völgy, hol télen víz foly, nyáron pedig nem foly.

سَاي *szaǰ* : csak még egy másik szóval együtt használva, van értelme, p. o. *algan-szaǰ* = oszm. *aldükcsa*, *szorgan-szaǰ* = oszm. *szordukcsa*.

Sz mekszûre, azaz szî, szi-vel kezdődő szók :

سِيْپْكَارْدِي *szîpkardî* : hörpölve ivék, *szippanta*.

سِيْپْكَارُوْب *szîpkarub* : hörpölvén.

سِيْپْتِي *szîptî* : csepege víz vagy valami esőféle.

سِيْپَارْغَا *szîparga* : cseppegni; szórni.

سِيْپَامَاك *szîpama k* : ugyanaz.

سِيْرْكَان *szîrgek* (p. g, a, k) : álból való fölébredés.

سِيْرْمَادِي *szîrmađi* (szîrmedi) : megkapa, olvón.

سِيْرْمَادِيْم *szîrmađim* : ugyanaz, 1. személyről.

سِيْرَادِي *szîradađi* : énekölteni (tkp. énekle).

سيزدي szizdi: csiszola; íra.

سيزسا szizsa: ha csiszol; ha ír.

سيزمات اوجون szizmak ucsun: csiszolds végett.

سيزدي szizdi: graníta, sejdíte ¹⁾ (oszm. szezdi).

سيزيب ايردي szizib ir di: sejdtített vala.

سيزيب szizib: szivárogván, szűrődvén.

سيزغوروب szizgurub: szivárogtatván, szűrven; olvasztván, olvasztva tisztítván.

سيزگندي szizgendi (p. g): álmából fölébredés, fölserkene.

سيزغوردي szizgurdı: fölkarczola.

سيزغورغاي szizgurgaj: fölkarczolna, -oljon.

سيزغناک szizgnak: az írásnak egy neme.

سيزغتاتي szizgtattı: nagyon keservesen megírata, írásba hozza.

سيزگریدی szizgrijidi (p. g): ugrála, szökdele.

سيزکيز szikiz (a. k): nyolcz, számnév.

سيزلادی sziladi (sziledi): törülte, simogata.

سيزلاب szilab: simogatván, pödörvén.

سيزنگيل و شينکلی szingil, singli (p. g): kisebbik lednytestvér, húg.

سيزنگرامک szingremek (p. g, a. k): titkosan keser-

¹⁾ Hozzá tehetjük a török magyarázat szerint (szann ejledi) még ezt: véle, vélekedék, azt hívé. B.

vesen sírni, siránkozni. (Lásd a Muh.-lug.-beli helyet, fentebb a 19. lapon, ingrendi alatt.)

سِينُوقْتُورْدِي szīnukturdi : összetöre, széttöre.

سِينْغان szīngan : összetörődő, összetörődött.

سِينَالِيب szīnalīb : megpróbáltatván.

سِين szīn : te, megszólítólag (oszm. szén).

سِيْرْغان szījurgan : valamin átvonatván.

سِيْرْغَادِي szījurgadi : jól tarta, díszruhát és ajándékot ada.

سِيْرْغَال szīrjurgal : ugyanaz (t. i. jóltartás).

سِيْوَار szīver : szeret (oszm. szever); meg : szīvar : valami festékekkel behúz, megken (oszm. szivar, a szīvmak.ige).

سِيْوْكَلُون szīvgülük : szeretetes, szeretnivaló.

سِيْوْكَان szīvgen : szerető.

سِيْوْكَانِيْم szīvgenim : (az én) szerettem.

سِيْوْكَ szīvük : szeretet.

سِيْوْنجِي szīvündsi : jó, örvendetes hír vivőjev. hozója.

Sz mazmûme, azaz szo, szu, szö, szü-vel kezdődő szók:

سَوْت szüt : téj.

سَوْدْ رَاسْه szüdrasse : ha üz, ha hajt.

سَوْدْ رَالْدِي szüdreldi : üzeték, hajtaték.

سَوْدْ رَانِي szüdre di : üze, hajta.

سودرایى szüdrejî: üzzünk.

سودرآب szüdreb: üzvén.

سورگانیب szürgenib (p. g): húzódnán, dörzsölődven.

سورتاریم szürterim: (az én) üztem.

سورتا آلسام szürte-alsam: ha üzhetek, üzni tudok.

سورون szürük: csorda.

سورگوم szürgüm: (p. g): üznöm kell.

سوردیکلار szür-dikler: üzzenek; megint sor-
kler: kérdezenek.

سورقوت szorkut (szu-): korty.

سوران و سورون szüren, szürün: két ellenséges
dseregnek nagy lármával egymásra ülése.

سورماغین بولسا szormagın bolsa: a. m. oszm.
ormadın olsa (szormak: kérdezni).

سوروق szuruk: karó, rúd, pózna; meg sátor oss-
za is.

سورغوجی szorgudsî: kérdő, kérdező.

سوراق szorag: kérdezni való hely.

سوروغ گونی szorug gûni: föltámadás napja (mint-
y: kérdés napja).

سورآغ szorag (szu-): hír, tudósítás.

سوزلاشتی szözlesti: szóla, szólakozék, beszélgete.

سوزلاتکالی szözetkeli: megszólaltatásra.

سوزلا szözle: szólj, parancsolólag.

سوزاول *szuzavul: azon ember, ki hadsereg elindú-

lásakor arra vigyáz, hogy senki a városban ne maradjon; egyszersmind ha hátra marad valaki a seregből, megint ahhoz juttatja.

سوزگۇدس szözgüds (szü-) : szűrő, szűrő.

سوساب szusza b : szomjuhozvón.

سۇستاتماق szusztatmak¹⁾ : elfáradni, elgyengülni, lankadni.

سۇستايىب szusztajīb : ellankadván.

سۇستادى szusztadī : ellankada.

سۇستايماغىنىك szusztajmagīng : ellankadásod.

سۇغۇردى szogurdī (szu-) : kimenete, kiháza.

سۇغۇرۇرغا szogururga : kihúzásra.

سوغات szogat (szu-) : díszruhát és ajándékot adni.

سوقات szokat (szu-) : ugyanaz.

سۇقۇر szokur : sovár, fukar, éhszemű (acs gözlü); így használják : szokur gözlü : sovárszemű.

سۇقسۇر szokszur : a réczének egy neme.

سۇكىتى szökti (a. k) : valami egészet darabokra, részekre osztva v. olda; szögdi (p. g) : szida.

سۇگۇندس szögünds (p. g) : szidás.

سۇكسۇك szök szük (szü-), (a. k, k) : tavaszkor kiszarjadzó fű, mely nyáron elhervad s megszárad.

سۇل szol : bal, baloldal.

سۇلاگى szülegej : szájából kifolyó nyál.

سۇلدۇز *szulduz : egy csagataji néptörzs.

¹⁾ Szusztajmak? B.

سُولُكُ szuluk : tkp. vizes edény, asután vístartó
lencze.

سُولَابْ szulab : megvizesvén, öntösvén.

سُونَكْ szong : vég, utó; asután.

سُونَكِيْجَا szongidsa : utána.

سُونُغِيْ اِيْتُقُو szongï ujku : haldl (tkp. utolsó dóm,
flom).

سُونْكَاْ szongak¹⁾ (p. g, a. k) : csont.

سُونْكَايْ szöngøj (p. g) : elalunnék, eloltódnék p. o.
rtya vagy tűz.

سُونْغَارْ szongar : madár, melyet oszm. szongur-nak
eznek, kerecsen.

سُونْدِيْ szondï : hosszában nyúlék, fekteték.

سُونْغَانْ szongan : kinyúló, nyújtó.

سُونَاْ szona : a réczének egy neme.

سُونْوَرْدِيْ szovurdï : levetkezék.

سُونْوَرْغَالِيْ szujurgali : pénz és ajándékadás végett;
tartás végett.

سُونْوَرْغَارْ szujurgar : jól tart, szívesen lát.

meftûhe, azaz sa, se-vel kezdődő szók :

سَفْلَا sefle : szájjal osattanni.

¹⁾ Oly. szöngök. B.

S mekszure, azaz sī, si-vel kezdődő szók:

شِیپَال *sīpal* (p. g) : egy hősnek a neve; meg : hőse,
[bátor.

شِیْبَاک *sībāk* (a. b) : a ház födelének kiálló része;
fadg; néminő fli.

شِیْدُورْغُو *sīdurgu* : egy neme a sásnak.

شِیْرْدَاغ *sīzdag* : nyereg alá tett csótár; felső, bő ujju
kaftan, melyet a csagataji nép visel.

شِیْرَالْغَا *sīrālga* : az ember dereka fölött való teste;
vadászaton használják a szót elejtett vadakról is, a deréktól
fejig való testet jelölve meg vele.

شِیْش *sis* : törülj, húzz vonalt, csiszolj, parancsolólag.

شِیْغَاوُل *sīgavul* : vendéglős, fogadás.

شِیْمَالِیْب *sīmalīb* : fölgylővén, fölgylőrekezővén.

**S mazmīme, azaz so, su, sō, stī-vel kez-
dőző szók :**

شُورِی **surī* : salpétrom.

شُودْرُون **sudrun* : szökővíz; a perzsában a. m. éj-
jeli harmat is.

T (ط) meftuhe, azaz ta-val kezdődő szók :

طَغَا *tagaj* : nagy bátya, azaz, az anyának bátyja.

T (ط) mazmûme, azaz to, tu-val kezdődő szók :

طولغا *tolga* : parancsolólag : járass körűl, forogtass.
 طوى *toj* : lakoma, tor.

G (غ) meftûhe, azaz ga-val kezdődő szók :

غان *gan* : még egy másik szóval használtatik, p. o. *bolma-gan* = oszm. *olma-jan*, nem lévő; *kalma-gan* = oszm. *kalma-jan*, nem maradó.

غان *gan* : úr, háziúr, házigazda.

غبرجى و غرزى *gadsazdsi, gazarzsi (ge-)* : *kalaúz, vezető.*

غرواش *garvas* : azon hely, hol a takácsok vászont szőnek; szövőszék.

غراو *garau (garav)* : sás (a. m. *karagu*).

غا *ga* : még egy másik szóval használtatik, p. o. *fulan-ga* = oszm. *fulan-a*, valaki-nek.

G mekszûre, azaz gî-vel kezdődő szók :

غنجى و غونجى *gîncsi, guncsi (p. cs)* : azon lovaknak, melyek csótárjukat szokták rágni, nyakuk alá egy darab fát kötnek, hogy hozzá ne érhesse a csótárt rágni; ezt a fát *gîncsi*-nek nevezik; szintén egy fadarab, melyet a kutyanak nyakába kötnek, hogy kötelét szét ne harapja, s el ne mehessen.

غينكيشيب *gîngisib* : (a kutya) ordítva szaladván.

غنة *gine* és *gene*¹⁾ : kicsinyítő szócska, p. o. *jakhet-gine* : jócska; *hüdere-gine* : szobácska.

G mazmûme, azaz **go, gu**-val kezdődő szók :

غول *gol* : egy hadseregbeli rend, *katona-sor*, *csapat*.

F meftûhe, azaz **fa, fe**-vel kezdődő szók :

فریادیدین *ferjadîdîn* : (oszm. *ferjadîndan*) *jajgatásdól*.

فلفس *felfûsz* : *gyenge*, *rest*.

F mekszûre, azaz **fî, fi**-vel kezdődő szók :

فرست *firreszt* : valamely ellövetett tárgynak röp-tiben való hangja, *surrogása*.

F mazmûme, azaz **fo, fu, fô, fû**-vel kezdődő szók :

فُلْه *fulle* (tesdides *l*) : *enyv*, *enyû*.

فُلَانِنِی *fulannî* : oszm. *fulanî*.

فُلَانَلِیک *fulanlık* = oszm. *fulanlık*.

فُلَانْغ *fulanga* = oszm. *fulana*.

فُلَانْک *fulanka* v. فُلَانْکَا *fulanga* (p. g) : *példá-*

¹⁾ Csak *gîna* (*gine*). B.

فُلَانٌ بِيرَلَا *fulan birla* = oszm. *fulan-ilo*.

فُلَانْدَا *fulanda* = *fulanda*. (*Fulan* arab szó, egy néminemű, valaki, valami jelentésével.)

فِرْكَاتِيدِنْ *firkatidin*: csapatjától, falkájától.

K (ق) *meftûhe*, azaz *ka*-val kezdődő szók:

كَانَ *kaan*, a perzsával közös szó: *khan*, *khakan* (fejedelem, császár).

كَابَان *kaban*: hím disznó, *kan*. (Lásd csörpe alatt a 59. lapon a Muh.-lug.-beli helyet, mely itt ismételtetik.)

كَأْبَاكَالْغَان *kapakalgan*: a mi körülvételét, beburkoltatott, őriztetett.

كَأْسَامِيش *kapsamış*: hasonló jelentésű.

كَأْغَامَاك *kapgamak*: bezárni, betenni (ajtót), bedugaszolni.

كَأْطَان *kaptan*: ruha, *kaftan*.

كَأْپُزَاك *kupuzak*: (fa-) héj, bőr, *kupak*.

كَأْئِغْ وَكَأْئِك *katig, katik*: erős, kemény ¹⁾.

كَأْئِيب *katib*: erős, keménynyé lévén.

كَأْئِكَان *katkan*: erős, kemény (lévő).

كَأْئِلا *katla*: újra, azaz még egyszer.

كَأْجِير *kadsir*: a (mesés) kerkesz madár.

كَأْجِقُوسِي *kacskuszi*: elfutnia kell.

كَأْأَدَاي *kadadi*: alámeríte; bedöfe.

كَأْأَلِيب *kadalib*: alámerülvén; bedöfetvén.

¹⁾ Meg kell jegyezni, hogy *kat* és *kasz* = *kő*, *kaja* pedig sziklát jelent. V.

قَرَاغْ *karag* : embernek szemgolyója, szem.

قَرَالِي *karalî* : nézése, tekintete.

قَرَاك *karak*, l. *karag*.

قَارِي و قَارُو *karî, karu* : kar (oszm. kol).

قَرَاغْ *karag* : fekete.

قَرَاك *karak* : rablás, megprédálás.

قَارْغَادِي *kargadî* : káromkodék, szidkozék.

قَارْغَاغَانْ سَاي *kargagan-szaj* : káromkodás közben,
káromkodás folytában.

قَارْغِيش *kargîs* : káromkodás.

قَارْغَاش *kargas* : zajos veszekedés, viaskodás, harczo-
قَارِي *karî* : öreg, koros. [lás.

قَارِيب *karîb* : öregedvén, korosodván.

قَارِي *karî* : arasz (oszm. karîs).

قَارُو *karu* : kártérítés, díj.

قَارَانْكَو *karangu* (p. g) : sötét.

قَارَالْغُودِين *karalgudîn* : megfeketedésből.

قَرَالُوب *karalub* : fekete v. feketévé lén.

قَارَاغُوسِي دُور *karaguszî-dur* : feketévé kell lennie.

قَارَالْغُوسِي دُور *karalguszî-dur*, ugyanaz.

قَارْمَاشِيب *karmasîb* : egybekeveredvén, veszekedvén.

قَارَا بَاسْكَان *karabaszkan* : linkadás, boszorkány-
nyomás.

قَارْمَانِي *karmak* : keverni, zavarani.

قَارْدِي *kardī* : kevere.

قَارْمَايَغِيل *karmajgil* : ne keverj.

قَارْجِيَقَانِي *karcšikaj* : egy solyomfaj.

قَرَانِي *kazak* : önkénytes, család és ház nélkül való.

قَاشْقَاتَان *kaskakan* : száradván, száradó.

قَاشِيْدَا *kasida* : oldalán, mellett, -nál.

قَاشِيْب *kasib* : vakarván.

قَاتِي *kak* : valami megszáradt dolog. Khoraszân és Szamarkandban a dinnyét szárítják, mint egyéb gyümölcsöt is, mit aztán megint vízzel föllágyítanak, midőn szükségük van [reá].

قَالَادِي *kalađi* : egymásra raka, halmoza.

قَالَايْ دُورْمِيْن *kalaj-durmīn* : egymásra raktam; egymásra rakok (most).

قَالَاغَانِي *kalagaj* : valamely vörös szín.

قَالَپَاغ *kalpag* : kalpak a tatároknál, børsapka.

قَالِيْن *kalīn* : sok.

قَالَمَآغَاچ *kalmagads* : mihelyt nem marad v. marada.

قَامُوق *kamuk* : mind, egész, mindnyája.

قَانْلِيْغ و قَانْلِيْكَ *kanlīg, kanlık* : véres.

قَانَاب *kanab* : vérezvén, vére indúlván.

قَانَمَآغُونُك *kanamagun g (p. g)* : nem vérzel.

قَاوْلَانُك *kavlang (p. g)* : üzzetek, kergessetek.

قَاوَلَارْ *kavlar*: kerget.

قَاوَلَابَانْ *kavlaban*: kergetvén, üldöztetvén.

قَاوَلَايْ *kavlay*: kergetnék; kergessek.

قَاوْغُونْجِي *kavgundszi*: följelentő; üldöző, száguldózó had.

قَاوْغُونْ *kavgun*: ugyanaz.

قَاوْلَامَاغْلِيغْ *kavlamaglig*: üldözés.

قَاوْرُسُونْ *kavurszun*: madártoll vége, tollszár, melybe a festők a kül-kalem-et (ecset, tkp. ször-penna) teszik.

قَاوْرُمَاچْ *kavurmads*: pörzsölt hús, pörzsölt búza s egyébféle pörzsölt.

قَاوچِينْ و قَاوچُونْ *kaucsin, kaucsun*: szállóhely, vendégfogadó (oszm. konak).

قَايُو *kaju*: bús, szomorúság (*kajgu*).

قَايْغُولُوقْ *kajguluk*: bús, szomorú.

قَايُو و قَايُو بِيَرْ *kaju, kaj-bir*: a ki, melyik.

قَايْ *kaj*: hóval való eső.

قَايْدِينْ *kajdin*: honnét, honnan.

قَايْ سَارِي *kaj sarı*: merre, mely oldal felé.

قَايْتَارْمَقْ *kajtarmak*: forgatni, fordítani.

قَايْتَارُو *kajtaru*: forgass, fordíts, parancsolólag.

قَايْتِمَايِيْبْ *kajtimajib*: nem fordulván.

قَايْتِمَاسُونْ *kajtimaszun*: ne forduljon.

قَايْتَارُورْدَا *kajtarurda*: forgatásban.

قَايْتَارْدِي *kajtardi*: forgata, fordíta.

قَاتِيغَالِي و قَاتِيغَالِي *kajtalı. kajtgalı*: mióta fordul; fordulás végett.

قَاتِيغَارِي *kajtarı*: fordulása, az ő fordulta.

قَاتِيغَالَمَك *kajalmak*: szintén fordulni.

قَاتِيغَاب *kajtıb*: fordulván.

قَاتِيغَارُور و قَاتِيغَانُور *kajtarur, kajtanur*: forgat.

قَاتِيغَارَاي *kajtaraj*: forgatnék.

قَاتِيغَالْدُونَك *kajtaldung* (p. g): elhárítottál, fordítottál.

قَاتِيغِيلُور *kajrılur*: hátba sebesíttetik.

قَاتِيغُورْمَاس *kajgurmasz*: nem bán valamit, nem gondol valamivel.

قَاتِيغُوك و قَاتِيغُوك *kajuk, kajık*: sajka, hajó.

قَاتِيغَالْدُورُوك *kajgalduruk*: megczínezett valami.

K mekszüre, azaz kÿ-vel kezdődő szók:

قَاتِيغِشُور *kıdsısır*: viszket.

قَاتِيغِشُوسَا *kıdsıs-sza*: ha viszket.

قَاتِيغِشُورِيب *kıcskırıb*: (csavarván), esztergályozván.

قَاتِيغَاو *kırav (kırau)*: dér, mely éjjel a levegőből esik le.

قَاتِيغَاو *kırag*: szél (margo).

قَاتِيغَاو *kırag*: ugyanaz.

قَرِيقَ kizik : a mi meghevült, megtűzesedett.

قَرِشْتِي kizisti : meghevülte, tűzes, meleg lőn.

قَرِغان kizgan : hű, meleg levő.

قَرِيتْتِي kizitti : hevítte, melegítte.

قِيسْكَ kieszka : kurta.

قِيسْكَارْدِي kiesz kardı : kurtítja.

قِغْرَات و قِغْرَات kigrat, kigat : két csagataji néptörzs.

قِیْلْغُوجِي kılğudsı : a tevő.

قِیْلِیک kılık : tett, tét.

قِیْلْغُونْک kılğung : tevé (sic!) ¹⁾; tenned kell.

قِیْلْغُولِي kılğulı : tennivaló; tevő, a ki tartozik tenni.

قِیْلَا آلْمَان kila-alman : nem tehetek.

قِیْلْغَادْس kılğads : tevén, mikélyt teszen v. tőn.

قِیْلْمَاغان بُولْسَانْک و قِیْلْمَاغِین بُولْسَانْک kılmağan

bolszang, kılmağın bolszang : ha nem teszesz (szó szerint : ha nem tevő leszesz).

قِیْلَا آلْمَاسِیْنْکِْدِین kila-almaszıngdın : (a te)

nem tehettedből, nem tehetésedből.

قِیْلْغُومِیزْدُور kılğumız-dur : tennünk kell.

قِیْلَالِي kılalı : mióta teszen; tegyünk.

قِیْلْمَالِي kılmalı : nem tevén; nem tennék.

¹⁾ E jelentésre így kellene : kıldung. B.

قِيلْغُومْ *kilgum* : tennem kell.

قِيلْغُونْكَ *kilgun g* : tenned kell.

قِيلْمَاغُوسِي *kilmaguszı* : kell hogy ne tegyen.

قِيلْغَالِي *kilgalı* : mióta teszen; tevés végett, tevéssre.

قِيلِيلُور *kılılur* : tétetik (oszm. *kılınır*).

قِيلَا *kılav (kılau)* : tenni való; életre való, elszánt és bátor ember; — Átvitelesen, a kardnak fölötté való élességéről.

كَيْن *kın* : büntetés, gyötrés, kínoztatás, kín, baj és viszontagság.

كَيْنَالْغُودِيكْ *kajnalgu-dik*¹⁾ : baj, viszontagság, büntetés.

كَيْنَالِيبْ *kajnalıb*¹⁾ : szintén büntetés, fáradozás értelmében (tkp. *ub*, *ıb*-féle igealakban).

كَيْنَا *kına* : kicsinyítést fejez ki, de magában nincs értelme, ha nincs még egy másik szóval.

K mazmûme, azaz ko, ku-val kezdődő szók :

كُيْغَا *kujga (ko-)* : kútból vizet merítő veder.

كُوتِي *koptı* : helyéből fölkele, földlla.

كُوتْغَا *kopgaj* : helyéből fölkelne v. fölkeljen.

كُوتْپَاكْ *kopmak* : valamit magasra fölemelni.

¹⁾ Így kell a pontozás szerint olvasnunk. Azonban vagy tévedésből került ez a két szó a „*k mekszüre*“ alá, vagy a pontozás hibás s így kell olvasnunk : *kınalgu-dik*, *kınalıb*. Mind a két szónak a fordítás a török magyarázatot követve csak töértelmét, nem alakbeli viszonyjelentését is adja. B.

قوپارينك *koparing* (p. g) : emeljetelek.

قوتور *kotur* : beteg kutyáról mondják.

قوتغار *kutgar* : ments meg, szabadíts (oszm. *kurtar*).

قوتول *kutul* : szabadulj, menekülj.

قوتغارو *kutgaru* : szabadíts, ments, parancsolólag.

قوتولغابيز *kutulgabiz* : szabadulunk, menekülünk.

قوتولوب *kutgulu* : szabadulván.

قوتلوق و قوتلوق *kotlug, kotluk* (ku-) : áldott,
[szent.]

قوجكار *kocskar* (p. cs) : kos.

قوجاشلانغاج *kodsaslangas* : egymással ölelkezni.

قورغان *kurgan* : vár, kastély.

قورقوش *korkus* : félelem.

قورقونج *korkunds* : szintén félelem.

قورجا *kurja* : száraz.

قور *kur* : pajtás, egyenlő társ; arany vagy ezüst öv.

قورغاشون *kurgasun* : ólom.

قورچوق *kurcsuk* (ko-) : perzsa dervisek kecskebőrből hosszú szíjakat vágnak s azokkal körülkötik fejüket; ezen (fejrevalót) hívják így.

قورچالدي *korcsaldı* : (egyszerre) magasra növekedék, fölhajta (növéssel).

قورغال *korgal* : arról mondják, hogy valaminek két feje egybejött.

قورون *korun* : őrizkedjél, óvd meg magadat, parancsolólag.

قوروب *kurub* : megszáradván.

قُرُوشْتِی *kurusti*: megszárada.

قُرُوغ و قُرُوز *kurug, kuruk*: száraz.

قُرُغَالَان *kozgalan (ku-)*: ijedség értelmében (tkp. ki ijedségbe hozatik).

قُرُغَادِی *kozgadi*: ijeszte.

قُرُغَانُور *kozganur*: megijed, megzavarodik.

قُرُغَاب *kozgab*: ijesztvén; ha valamely gyülekezet együtt van s egyszerre fölkelve elszéledik, mondják, hogy *kozgaldi* (mintegy: szétijede).

قُوش *kus*: madár; *kos*: társaságban két tele pohár, egy pár értelmében, mert egyes pohárról nem használják.

قُوشُودُورْغُوجِی *kosuldurgudsi*: egybecsatlakozó, valakivel társul való.

قُوشَانِم و قُوشُونِم *kosanma, kosunma*: csatlakozás, vele együttlét.

قُوش قُوش *kos kos*: együtt, párosan.

قُوشُون *kosun*: hadsor, csapat.

قُوشُوق *kosuk*: az „orgustek” módjára énekeltető [ének.

قُوطَانِی *kutak (ko-)*: tengelicz (madár).

قُولْمَق *kulmak (ko-)*: bocsánatot kérni; leányt feleségül megkérve elvenni.

قُول *kol*: hegy oldalán levő emelkedés, mely közvetlen a síksággal érintkezik; egyébként: csatarend, hadsor (szárny); meg: kéz.

قُولْدَادِی *koldadi*: kezét fogá, kezét tartá valakinek, segíté, véde.

قُولْدَانْغِیز *koldangiz*: fogjatok kezét, segítsetek.

قُولْدَا *kolda*: fogd kezemet.

قَوْلْدَادِينْ *koldadın* : kezemet fogád, segítettél.

قَوْلْدَاش *koldas* : barát és pajtás; segítő, védő.

قَوْلِينْدَسَان *kolindsan* (ku-) : egy csagataji néptörzs neve.

قَوْلْتُورْمَاج *kolturmads* : a kaftánon való kapocs.

قَوْلْكَارْدِي *kongardı* (p. g) : kitépe.

قَوْلْكَارَای *kongaraj* : én kitépnék.

قَوْلْكَرَات *kungrat* : egy csagataji néptörzs.

قَوْلْكَ *kung* (ko-) : holló.

قَوْلْغَ *konag* : szálláshely, fogadó.

قَوْلْیَاش *kujas* : nap (sol).

قَوْلْیُون *kujun* : forgószél, vihar.

قَوْلْیَان *kujan* : a mell erei; nyúl (lepus); forgószél.

قَوْلْیِی *koyi* ¹⁾ : le, lefelé.

قَوْلْیِی *koyı* : juh (oszm. *kojun*).

قَوْلْیَان *koyan* ¹⁾ : szintén le, lefelé.

قَوْلْیِی *koy* : hagyj.

قَوْلْیَا *koyaj* : hagynék, hagyjak.

قَوْلْیَالِی *koyalı* : hagyjunk.

قَوْلْیَا بَیْر *koya-bir* : hagyj el, ereszesz (oszm. *koj-vir*).

قَوْلْیَغِیْن *koygın* : hagyj, hagyj el.

قَوْلْیِچِی *koycsı* : juhász.

¹⁾ Olv. *kuyi*; *kujan*. B.

K (ك) meftûhe, azaz ke, ge-vel kezdődő szók :

كا *ge*¹⁾ (p. g) : még egy másik szóval használtatik p. o. *nime-ge, kime-ge; -ge* = magy. *-nek*.

كاوړگا *ka vurga*²⁾ (a. k, p. g) : *nagy dob*.

گاز *gez* (p. g) : *ék, ékszeg; kis gyermekek bölcsője; szék, kerevet*.

کتک *ketek* (a. k) : *tyúkól*.

کت *ket* (a. k) : a perzsával közös szó : Hindusztánban a király trónját nevezik így ; de egyéb *szék* és trón-féléket is.

کتون *ketün* (a. k) : pamut kelméből készült kaftan.

کچه *kecsce* (a. k) : a perzsával közös szó : egy perzsa, ki a (török?) nyelvet nem tudja.

گدایین *gedajin* (p. g) *szegényét, koldusát*.

گدایینک *gedajing* : a te szegényed, koldusod.

گدایی *gedajî* : *szegénye, koldusa*. (Perzsa szó : *geda*.)

کزک *kezek* (a. k, k) : *rákfene (betegség)*.

گز *gez* (p. k) : *tollatlan nyíl, vessző*.

کچکولوک *kejguluk* (a. k, p. g, a. k) : *földltenivaló, [ruha]*.

کچ *kej* (a. k) : *ragadozó madár, olyan mint a fekete [sas]*.

کچن *kejn* (a. k) : *hát, sark (azaz hátul, utána való rész)*.

کچین *kejin* : *utána, hátulról*.

¹⁾ V. úr szerint még : *ga*.

²⁾ Olv. *gevürge*. B.

كَيْنْبَحْ *kejindse* : utána, nyomában.

كَيْمُور *kejmür* (a. k) : fűdj be, takarj be, rejt.

كَيْبُور *kejbür* : lapos nyílvas.

K (ك) mekszfüre, azaz ki, gi *)-vel kezdődő szók:

كَيْتْگُمْ *kitgüm* (a. k, p. g) : mennem kell.

كَيْتَارْگَانِي *kitergej* (a. k, p. g) : elmenetne, elindítana; elvenne.

كَيْتْگُولُوك *kitgülük* : elmenendő, kinek minek mennie kell.

كَيْتِيك *kitik* : menvén, elmenvén.

كَيْتَارْگَا *kiterge* (a. k, p. g) : menésre, menetel végett.

كَيْتُورْگَانِيَلَار *kitürgejler* (a. k, p. g) : vinnének, hoz[na]nak.

كَيْتُور *kitür* : vigy, hozz.

كَيْچْ قُورُون *kics kurun* (a. k, p. cs) : este után késő [idő].

كَيْچِيك *kicsik* (a. k, k) : kicsi, kicsiny.

كَيْچِيكْتِي *kicsiti* (a. k, p. cs) : a. m. oszm. gecsdí, valamennyi jelentésében : elmúlék, mellette elmenő, átkele stb.

كَيْچِيكَاي *kicskej* (a. k, k) : elmúlnék.

كَيْچِيكَا *gicsge* (p. g, g; p. cs) : hátulsó nyak; hátul való rész.

كِرْيَاس *kirjasz* (a. k) : a perzsával közös szó : ház külsőbe, pitvara.

*) V. úr szerint még : ke.

کیرگالی *kirgeli* (a. k, p. g) : mióta bemegyen; bemenés végett.

کیرگوا *kirgüge* : még bemegyen.

کیرگونگ *kirgüng* : bemened kell.

کیریشنی *kiristi* : együltt bemené, együltt vula; de használtatik még más szóval is, p. o. *kila-kiristi*, a. m. *ejlemege basladı*, hozzá kezdé valami tevéshöz, belcerezskedék.

کیریشکای *kirisgej*, p. o. *tama kirisgej* = oszm. *tamlagha baslaja*, elkezdene cseppegni.

کیریدی *kirdidin* (a. k) : újra, vissza, hátra.

کیز *kiz* (a. k) : nemez.

کیزدیک *kiz-dik*¹⁾ (a. k) : sétáljon, tegyen útat; meg: sétálván.

کیز *kisz* : vágj, mess valamit, parancsolólag.

کیزکولادی²⁾ *kizküledi* : metéle.

کیزکالی *kizkeli* : vágás végett; mióta vág.

کیزاموز *kizemüz* : vágnánk, szabnánk, p. o. ruhát.

کیزاک *kizek* (a. k, k) : téglá.

کیلگن *kilgen* (a. k, p. g) : jövő.

کیلآلمان *kile-alman* : nem jöhetnek.

کیلوی *kilüji* : jövése, jövedele.

کیل *kil* : jöj.

¹⁾ V. úr ezt *kezdik*-nek olvassa, valamint a *kizmek* ige alakjait mind e-vel : *kesz* stb. B.

²⁾ A' kéziratban *ki* van hagyva az *...* betű.

كِلْدُورُ *kile-dur* : jő (most, = oszm. *gelijor*).

كِلْدُورْغَانِيْن *kile-turganin* : (az ő) jövőben volt; jövőjét (azaz : azt, ki közülök jövőben van).

كِلْمِيشِيْن *kilmisin* : jöttünk (tkp. *jöttem*).

كِلِيْب *kilib* : jövőn.

كِلِيلِيْب *kililib* = oszm. *gelinib*, jövetvén (passive).

كِلْغُونْكَ *kilgung* (a. k, p. g, g) : jöned kell.

كِلْتُورْغَالِي *kilturgeli* (a. k, p. g) : mióta hoz; hozás végett.

كِيْمَسَان *kimszen* : arany színű bőr, melyet a' tükrök a' tükrökre alkalmaznak.

كِيْمَة *kime* : hajó (oszm. *gemi*).

كِيْمُور *kimur* (a. k) : szén.

كِنْ *gene*¹⁾ (p. g) : kicsinyítő szócska.

كِيْنْكَاش *kinges* (a. k, p. g) : tanácskozás.

كِيْتْكَاشْتِي *kingesti* : tanácskozók.

كِنْكَ *geng*²⁾ (p. g, g) : tágas, széles.

كِيْوُرْدِيْلَار *givurdiler* : hagyának, letőnek (oszm. *kojdular*).

كِيْجِيْكَ *kejik*³⁾ (a. k, k) : szarvas, gím.

¹⁾ Olv. *gine*. B. ²⁾ Olv. *ging*. B. ³⁾ Olv. *kijik*. B.

K (ك) mazmûme, azaz kö, kü-vel kezdődő szók:

كُوبْ *köp* (a. k) : sok.

كُوبَلَكْ *köpelek* (a. k, k) : lepke.

كُوبْرُوكْ *köprük* (a. k, k, p. p) : híd.

كُوبْ كُوبْ *köp köp* : erős erős, sok sok (= sokszor).

كُوتَارْكَونَكْ *kütergüng* (a. k, p. g, g) : hoznod kell.

كُوتَارْدِي *köterdi* : hoza.

كُوتَلْ *kötel*¹⁾ (kü-) (a. k) : vezetéklő (oszm. *gedek* = hátraléklő, mit a kerván után vezetnek, annélkül, hogy valaki rá ülne).

كُوجْلُوكْ *güdslük* (p. g, a. ds, a. k) : erős.

كُوجُونْ *gücsün* (p. g) : erővel, bajjal, alig.

كُوجُورْكَونَكْ *gücsürgüng* (p. g) : költöztetned kell.

كُورْكَانْ *görgen* (gü-) (p. g) : ha valaki Timur Khan nemzetségéből egy leányt elveszen, azt *görgen*-nek nevezik; meg arról is mondják, ki maga király nemzetségéből való, és két királyleányt elvett; egy khan leányától és egy khan fiától lett *sehzáde* (királyfi).

كُورْكَانْ *körgen* (a. k, p. g) : látó (oszm. *gören*).

كُورْكَوسِي *körgüsi* : látnia kell.

كُورْكَارْدِينْ *körerdin* : látásból, -ról stb.

كُورْكَاجْ *körgeds* : látván (mihelyt lát v, láta, görtüdsék).

كُورْكَايْ *körej* : látnék.

¹⁾ Így van írva a kéziratban; meglehet hogy a végén való *l* helyett *k* akart volna iratni : *kötek*. B.

کورار *kör er* : lát.

کورمایدور ایردی *kör mej - dur - ir di* : nem látott
[vala.

کور دیک *kör - dik* (a. k, k) : lászson (oszm. gör szün).

کورماین *kör mej in* : nem látnék ; míg nem lát.

کورگوزر *kör g ü z ü r* : láttat, mutat (gö szterir).

کورمک *kör me k ge* (a. k, k, p. g) = oszm. gör mege.

کورگونک *kör g ü n g* : látnod kell.

کورمکینگ *kör me gi n ge* (a. k, p. g, g) : a végett
hogy te láss ; a végett hogy téged lássanak (tkp. látásodra).

کورک *kür ü k* (k ö -) : kotló tyúk.

کورکالی *güz ke li ge* (p. g, a. k, p. g) : szépségében.

کورک *gür g* (p. g, g) : szép, szépség.

کورکادی *gür ke di* (p. g, a. k) : szép vala, szép lön.

کورکایب و کورکاتیب *gür ke ti b, gür ke ji b* : széppé
tévén ; szép lévén.

کورکلون *gür gl ü k* : szépséges.

کورکلونکی *gür gl ü k ni* : szépségest, szépet.

کورک *küre ge* (k ö -) (a. k, p. g) : pohárszék.

کورک *küre ge* (k ö -) (a. k, p. g) : sátorfalbeli póz-
nák ; a sátorfal különféle szövetből való függönyei.

کورچک *kür c se k* (a, k, k, p. cs) : evező lapát.

کورلالی *köz le li* (a. k) : szemeljünk, vigyázzunk (göz-
lejelim).

کورکو *köz g ü* : túlkör.

كُوزْلُوكُ *gözlük* (p. g, a. k) : *szemes*.

كُوسَا *köszeü* : *üszök*.

كُوكْسُوكُ *kögssük* (a. k, p. g, a. k) : *mell* (pectus).

كُوكْلَا *kükle* (a. k, k); (*kö-*) : *pengess, játszál* (hangszeren).

كُوكُ *kük* : szintén *pengetni* (hangszert).

كُوكْتَا *kükte* : szintén *pengess*, parancsolólag.

A' Muh.-lug.-ben Nevai a' كُوكُ szót több értelemre magyarázza : 1) *kök* : *coelum* ; 2) *kük* : *zene* ; 3) *kök* : *gyökér* ; 4) *hegy* (?) ; 5) réten való *zöldség* (?) .

كُوكْرَا *kügrek* (a. k, p. g, a. k) : *máj*.

كُوكْمُتُولُ *kökümtül* (a. k, k) : *sötét kékes* (güm-gük).

كُوكَارْكَوْبَحَا *kögergündse* (a. k, p. g, g) : *míg kékül*.

كُوكُولْتَاشُ *kökül-tas* (a. k, k) : ha valakinek fia dajkájának fia van, s mind a két fiu ugyanazt a tejet szopja s egymás mellett fölnevekszik, a dajka fiát nevezik ama névvel. (Tkp. *kebel-társ* = *milchbruder*).

كُوكْلَاكَا *küleke* (a. k, p. g) : *árnyék*.

كُوكْلَاكَانَكَا *külegeng* : *árnyékol*.

كُوكْلَانُ *gölek* (p. g, a. k) : (*gü-*) *tenger hullám*.

كُوكُلُومْلُ *külümlü* (a. k) : *nevetnivaló, nevetség*.

كُوكْلُكُ *külgü* (a. k, p. g) : *nevetés*.

كُوكْلَاكَاجُ يُوَزْلُوكُ *külekedsjüzlük* : *nevető mosolygó arcú*.

كُوكْلُكُومُوكُ *kül-kümük* (a. k, k, k) : *egész kék; sötét-kék* (oszm. *gümgük*).

كُوكُلُ *gül* (*göl*) (p. g) : *mezítelen*.

كُومُورْدِي *kömurdi* (a. k) : tetemet vagy egyéb valamit eltemete, elása.

كُومُوكْلُوكُ *kömulkluk* : eltemettetett, elásatott valami.

كُومَاكُ *kömek* (a. k, k) : nyak; buzgóság, tisztelet, segítség.

كُومَرَاكُ *kömrak* (a. k, k) : vékony, lágyék (az ember testén).

كُونْكَرَانْمَا *köngrenme* : ne rágódjál.

كُونْدَسِيلِكُ *kündsilik* (a. k, k, a. ds) : minden nap.

كُونْسُ *künesz* : nap (günes, sol); fölötte meleg nap (dies).

كُونْجُ *göneds* (p. g) : öröm, dicsekedés.

كُونَانْجِي *gönen dsi* (p. g) : örülte, dicsekvék.

كُونَانْدُورُوبُ *gö nendürüb* : örültete, dicsekedtete.

كُونْجَمَنْدِي *köjmeni* (a. k) : ürügye, vonakodék.

كُونْجَمَنْمَمَا *köjmenme* : ne ürügyelj, ne vonakodjál.

كُونْجَمَنْبِي *köjmeni b* : ürügyelvén.

كُونْجِدِي *köjdi* (a. k) : ége.

كُونْجِيكَايُ *köjgej* (a. k, p. g) : égne.

كُونْجِيكُوجِي *köjgüdsi* : égő.

كُونْجِيكَايَا *köjgenge* : égettnek.

كُونْجِدُورْغَالِي *köjdürgeli* : égessünk, gyógytsunk.

كُونْجِدُورْغَايُ *köjdürgej* : égetne.

كُونْجِيكَايَا *köjkenek* (a. k, k, k) : egy madár (kácsér?).

كُونْجِيَا *köjeü* : vő (vej-e; oszm. göjegül).

L meftûhe, azaz la, le-vel kezdődő szók :

لَشَّ *les* : *holttest, dög.*

لَا *la (le)* : *óh! jaj!*

L mekszûre, azaz lÿ, li-vel kezdődő szók :

لَيْكُ *lik* (a. k), لَيْغُ لَيْكُ *lÿg, lÿk* : ezek még egy másik szóval használatnak : *fulan-lÿ*. (A *lÿk, lik* képző = oszm. *lÿ, li* (*lu, lu*), mely mellékneveket képez, mint magy. *os, es*).

لَيْكُ *licsek* (a. k) : *kendő, kezkenő.*

L mazmûme, azaz lo, lu, lő, lü-vel kezdődő szók :

لُونُكُ *lunk* : *előköttő, kötény.*

لُونُكُ *luk* (a. k) : *vastag, kövér.*

M meftûhe, azaz ma, me-vel kezdődő szók :

مَرْلُ *merel* : *nöstény szarvas.* — A Muh.-lug. szerint a török a himszarvast *bugu*, a nöstényt *merel*-nek hívja.

مَاشِيلُ *masmil* : *perzsa, kinek a dülbend (turban) kötője hátulról lelóg.*

مَاشَابُ *masab* : *néminemű szövet, dervisruha.*

مَاجُ *mag* : *galamb, melynek feje, farka, szárnya egyszínű, akár fekete, akár fehér; a miszerint aztán szidh-*

mag (fekete), *bejaz-mag* (fehér)-nek nevezik, s akármely más színnel hasonlóképen.

مَلَّش *meles* : *enyelgő, kecses szép leány*; egy csagataji néptörzs.

مَامُوْغُ *mamug* : *pamut*.

مَنكَا *manga* (p. g) : *nekem*.

مَنِيْنِكَ *mening* (p. g) : oszm. *benim* (a *ben* = én, genitivusa).

مَانْغَلَا *mangla* (p. g) : *homlok*.

مَانْغَرَا *mangra* (p. g) (*mengre*) : a juh, ökör, s egyéb állatok *bőgése*, *bégetéséről* mondatik, s parancsolólag : *bőgj*.

مَانْغِيْش *mangış* (p. g) : a szép nők *kecses, enyelgő mozdúlata*.

مَاجْرُوْكَ *majruk* : *görbe, hibás, szégyenes*.

مَاجُوْكَ *majuk* : *gyümölcsön vagy virágon való pehely*.

M mekszüre, azaz mĭ, mi-vel kezdődő szók :

مِيْكَدْسِيْن *mikedsin* (a. k, ds) : *nüstény disznó*.

مِنَاجِيْ *minej*¹⁾ : *lóra ülő*.

مِيْن *min* : *ülj föl*.

مِيْنَمِيْن *menmen*¹⁾ : *föültnék (én)*.

مِيْنِكَ *ming* (p. g) : *ezer, számnév*.

مِيْكِكَ *migig* (p. g, g) : *szeplő (az arczon)*.

مِيْنْدَاكَ *mīndsak* : *apróság, apró ajándék*.

¹⁾ Oly. *minej*; *minmin* (*minemin* ?). B.

مَنْدَوُ mendev¹⁾: a ló vállán való föltúrt bőr.

مِنْگِيز mingiz (p. g): arcz színe, színbőr.

مِنْگِيزِيتِي mingizitti (p. g): hasonlíta.

mazmûme, azaz mo, mu, mö, mü-vel
kezdődő szók:

مُونْدُو *mondü: vadászoktól fölállított vadfogók, török,
lyekbe a vadak beléésvén, átszúrják magukat.

مُونْدَاقِي mundaq: ilyen.

مُونْگِديک mung-dik (p. g, a. k): ekképen, mint ez.

مُونْدَا munda: itt.

مُونْگ mung: oszm. bunung (bu = ez genitivusa).

مُونْگُوز munguz (p. g): szarv.

مُونْگ mung (p. g): baj, nyomor, munka (régibb je-
tésében véve: labor, aerumna).

مُونْگَالْدِي mungaldî: bajlódék.

مُونْگِلَاشْتِي munglasdî: együtt valakivel bajlódék,
omorkodék.

مُونْگَرَا mungra: a juh, ökör böggése, bégetéséről mond-

مُونْگُورْغَاب mungurgab: ugyanaz (t. i. bögvén). [ják.

مُول *mol (mul): szükséglő, szegény.

مُولْدُور *moldur: harmat.

مُؤچَك möcsök (mü-): csók.

¹⁾ Olv. mindeü (mindev). B.

مُوشَكْ *músek* (mü-) : kándl (?).

مُوشُوكْ *mosuk*¹⁾ : macska.

موز *muz* : fagy, jég.

مو *mu* ez is egy olyan szó, mely csak egy másikkal együtt véve tiszta értelmet nyer, *fulan-mu ikin?* (kérdő szócseka = magy. -e, -é?)

مُورِي **murî* : ablak; vízvezető csatorna.

مُورَجَلْ *mürtsel* (mö-) : vár őr (?)

مُونَجَا *mundsa* : ennyi.

N meftûhe, azaz na, ne-vel kezdődő

szók :

ناغو *nagu* : miért.

ناری *narî* : túl, azontúl, azóta.

نَارِيَرَاكْ *narîrak* : túlsóbbra, odébb.

نَاكْدَسِي *nakdsi* : a kádi (bíró)-nak helyettevalója.

نَاَجُو *nadsu* : fenyűfa.

نَيْتِي *nejti* : mi vala (oszm. ne idi).

N mekszûre, azaz nî, ni-vel kezdődő szók :

نِيْمَا *nime* : valami.

نَيْتَاي *nitej* : mit mondjak.

نِي اِيَرْدِي اِيْكِين *ni irdi igin* (p. g) : mi vala.

¹⁾ Oly. mörük. B.

نِی *nî, ni* : (accusativus ragja) p. o. *fûlan-nî*.

نِیتَاک *nite k* (a. k) : *néhánya*.

نِیکَا *nige* (p. g) : *minek, mivéggett*.

نِیَلَاکَامِین *nejlegemin* (p. g) : *mit tennék, mit te-*
[gyek.

نِیتْتِی *nitti* : *mit tön*.

نِیچُوک *nicsük* (a. k) : *hogyan, mikép; miért*.

نِی *ni* : *mi* (oszm. *ne*).

نِیَلَر *niler* : *mit teszen*.

نِیتْرُک *nitrük* (a. k) : *hogyan, mikép, mint*.

نِیْش *nise* : *mint, minthogy*.

نِیْنِک *nîng, ning* : genitivus ragja.

N mazmûme, azaz no, nu, nŏ, nû-vel
kezdődő szók :

نُتُوکْجِی *nutukcsî* : *solyomkápa*.

H (ه) meftûhe, azaz ha, he-vel kezdődő
szók :

هَارْدِی *har dî* : *elfárada, lakada*.

هَآ *ha u* : *igen, igenis*.

H mekszûre, azaz hÿ, hi-vel kezdődő szók :

هَیْرُول , هَرَاُول *hîr ul, hîra v ul* : az örök után kül-
dőtt segédbölcsapat; elbcsatározók.

H mazmûme, azaz ho, hu hõ, ht-vel kezdõdõ szók :

هُرَّارٌ *hurar* : fúj.

J meftûhe, azaz ja, je-vel kezdõdõ szók :

يَاسَانُكُ *jaszan g* (p. g) : kiterjedt, tágas, lapos.

يَاشُ *jas* : kis gyermek.

يَاتِيْشُ *jatîs* : azok, kik éjjel a paradíshot őrzik.

يَامٌ *jam* : futár számára való ló (melyet állomásonként vált).

يَامُجِي *jamcsî* : futár.

يَاكْتِي *jakti* : ráhatást tûn, nyomot, jegyet hagyva.

يَاكَّارُ *jakar* : hatást teszen.

يَاكْمَايُ *jakmaj* : nem tesz hatást.

يَاكْمَاكُ *jakmak* : tulajdonítani, fölírni.

يَاكْمَا *jakma* : ne vádolj, ne tiltess föl vétkesnek.

يَالَانُكُ *jalang* (p. g) : meztelen; még föl nem öltött ruhaszövet.

يَاْرْمَاكُ *jarmak* : pénz (akcsa).

يَاَنْدِي *jandî* : fordúla.

يَاَنْ *jan* : oldal.

يَاَنْدُوْرُ *jandur* : fordít (valami felé).

يَاَرْوْتُوْنُكُ *jarutun g* : ragyogtassatok, fényeltessetek.

يَارُوتَقَاجْ *jarutkad s*: fényessé tevén, mihelyt fényessé tesz vagy tett.

يَارُوتْ (javítsd így: يَارُوبْ) *jarub*: fényes lévén, fényelvén.

يَارُوشْتِي *jarusti*: fényes vala, fénylők.

يَارُوغْ و يَارُوكْ *jarug, jaruk*: fényes.
يَاتْ *jat*: idegen.

يَاتْلِيَقْ *atlık*: ledny.

يَاغْدُو *agdu*: fény.

يَاسَازْ *aszar*: egyenlít, kiterít.

يَاسَآيْ آلُورْ *aszaj alur*: egyenlíthet.

يَاوُكْ *avuk*: közel, közelvaló.

يَاوُدِي *audî*: közel vala, közeledék.

يَاوَسَا *ausza*: ha közel lesz.

يَاوُشُورْ *ausur*: közeledik.

يَاوُومَانْكَ *avumang*: ne menjetek közel, ne közeledjete.

يَاوُغْ *ang* (p. g): uj.

يَاوُغْ لَابْ *anglab* (p. g): újítván (?)

يَاوُودَاسْتَايْ *jandastaj*: hozzá közeledne, azaz meléje menne.

يَاوُورُونْ *asurun*: elrejtett, titkos.

يَاوُورُغُوسِي *asurguszi*: rejténie kell.

يَاوُورَايْ *asuraj*: rejténék (én).

يَاشُون و يَاشِين *jasin, jasun* : légy rejtve, rejt-
közzél.

يَانِكَا و يَانِكَا *jangak, jangag* : orca.

يَارَاشَا *jarasa* : illendő, alkalmas.

يَارَاش *jaras* : két ellenség egyezkedése.

يَاتْكُرْدِي *jatkurdi* : fektete.

يَسَالْ **jeszal* : hadcsapat.

يَسَاوُلْ *jaszavul* : csaus.

يَالَاوْ و يَالَاوْ¹⁾ *jalaу, jalavuz* : fénylés, villogás.

يَاوْمَاسْ *jaumas* : nem közeledik.

يَاوِيْآلْمَاسْ *javi-almaz* : nem közeledhetik.

يَاوُوتُوْدُورْ *javutup-dur* : közelített, közelvalóvá
[tett.

يَاوُتْسَا *javutsza* : ha közelít.

يَارْغُو *jargu* : megtámadás, harcz.

يَاكْتُوْ *jaktu* : lealdozás (a napé; p. o. mihr jaktusz, nap
lemente.)

يَارْمَانِيْبْ *jarmanib* : magas helyre fölkapaszkodván.

يَاتُوْغْ و يَاتُوْغْ *jatuk, jatug* : zenehangbeli leszállás
és harmonia.

يَاوُچِيْنْ *jaucsin* : vendégfogadó (konak).

يَانْكِلِيْغْ *janglig* (p. g) : -ként, gyandnt.

يَارْغُوْجَاكْ *jargudsak* : kézi malom.

¹⁾ A kéziratban hibásan ez van : يَامَالَاوْ *jamalau*; az idézett ver-
sek ugyanis csak *jalaу*-t adnak, a mi különben is a *jalavuz* mellett
könnyen mint egyedül helyes ismerhető föl. B.

يَارْغَاجْ jargads, jaragads : érendő, mi
valamit ér.

يَا زَيْغَلِيْغْ jazıglıg : írott, a mi íratott, írva van.

يَاوُكْ javuk : a mi elveszett, eltűnt.

يَاوُنُوبْ javunub : elvesztetvén, elveszvén.

يَا دِئْتِي jaditti : elgyengíte.

يَا دَامَانْ jadaman : nem leszek gyenge, el nem gyen-
gülök.

يَا نَحِيْلَتَانْ jandsikan, jandsilkkan :
a mi ösazegyűretik v. gyűretett.

يَا نَا jana : más; újra, megint.

يَا نَايِي janajı : más.

يَا نَا jana : újra, megint; még egyszer (v. ö. kaila).

يَا زُغُورْمَانْ jazgurmanğ : ne vétkezzetek, ne sértse-
tek, ne károsítsatok.

يَا لَيْقَدِي jalıkdı : hogyha a fölötte nagy zajtól be-
dugúl a fül, megstíketül.

يَا لَيْنْمَاكْ jalınmak : magát megalázván hizelegni.

يَاوْغَانْ jaugan : a mi dörzsöltetett, ösazegyűretett.

يَاوَانْ javan (jeven) : étel.

يَا سَالْدِي jasaldı : egyenlítették.

يَا قُغُونْ jakgung : égetned, gyújtandod kell.

يَا لَيْنْ jalın : hogyha a kutya hőség miatt nyelvét
kilógatja; meg : fénylő tüz, láng.

يَا رْغَاغْ jargag : börruha.

يَا پورغان *japurgan*: levél (oszm. *japrak*).

يَا راي *jaraj*: érteke (valamit).

يَان *jan*: fordulj.

يَا مغور *jamgur*: eső (pluvia; = oszm. *jaghmur*).

يَا غين *aggin*: szintén eső.

يَا غيش *aggis*: esőzés.

يَا دارمو اير كين *adar-mu irkin*: gyenge, beteg-e?

يَا قتي *jakti*: valami tettet valakire rávetni, ráróvni.

يَا وشان و ياوشان *javusan, javuskan*: közeledő.

J mekszfüre, azaz *jĩ, ji* ¹⁾-vel kezdődő

szók:

يَتِي *jitti*: juta, érkezék; elvesze; fordíta; hét, számnév.

يَتِكُورُوب *jitkürub*: juttatván valahová, mintegy: érkeztetvén.

يَتِيلِبْ دُور *jitilib-dur*: érkezett, ért valahová.

يِيكُولُوك *jiguluk* (p. g. a. k): ennivaló.

يِيپَارْدِي *jiperdi*: küldö.

يِيْنَك *jeng* ²⁾ (p. g): ruha-ujj; meg: győzz.

يِيپ *jip*: evén.

يِيشِيلْدِي *jisildi*: oldaték.

¹⁾ V. úr szerint még: *je*. ²⁾ Olv. *jing*. B.

جِغَادِسْ *jigads*: fa; mérőföldmutató; rőf, öl.

جِيلَاكْ *jelak*¹⁾ (a. k): egyszerű mellény.

جِيمْرِيلُورْ *jemrilür*²⁾ (*jimrilür*): aprítottak (?).

جِيلْدَسِيلِكْ *jildsilk*: évi út, évi járó.

جِيْغِيْ *jiggi*: sírás; gyűjtemény, rakás; visszatartóz-

جِيْغْ *jig*: tartóztass vissza; parancsolólag. [tatás.]

جِيْغَلَايْ *jiglay*: sírnék; sírván.

جِيْغَنْ *jigen*: evő.

جِيْتَكُورْغُونْدَسْ *jitkurgündse*: még juttat valahová.

جِيْتَكُورْلِيْنْ *jitkurlin*³⁾: juttatnék, juttassak.

جِيْتَكَنْدِيْكْ *jitken-dik*: u mint érkezék.

جِيْتَكْدِيْكْ *jitek-dik*: elveszendő; elveszett, s minek
vesznie kell, azaz valami értéktelen dolog.

جِيْنَكِيلْ *jingil*: könnyű, azaz súlytalan.

جِيْرْلِيْغْ و جِيْرْلِيْكْ *jirliḡ, jirlik*: aldvaló; porba-
[való.]

جِيْوُتْتِيْ *jivutti* (*jivutti*): változtata.

جِيْپْ *jip*: kötéll, fonal (*gyep-lő*).

جِيْ, جِيْ: csak még egy másik szón előforduló vég-
zet, p. o. *duḡ-jī-din*: imádság-d-tól, *khuḡa-jī-din*:
ur-d-tól.

¹⁾ Olv. *jilek*. ²⁾ *jirimlür*. B.

³⁾ Vajjon nem *جِيْتَكُورَايْ* *jiktürej* helyett olvasta-e a fent kiírt ala-
alakot az eredeti kézirat másolója? B.

J mazmûme azaz jo, ju, jû, jtü-vel kezdődő szók:

يُورُوشُ jürüş : járás, utazás.

يُوسُونُ *joszun (jüşzün) : jegy; szabály, szokás, törvény; alak, természet.

يُومَالَاتِيبُ jumalatib : hengerítvén, gördítvén.

يُولُوكْتِي joluktî : találkozik.

يُولُوكُشتِي jolukustî : szintén találkozik.

يُولُوتْكُونْدَا jolutkundsá (sic! jolukkundsá, 3 helyett 3?) : még találkozik.

يُورُونُ *jorun : ruha-folt.

يُورَآيُ jürej : járnék, járjak.

يُومَرَانُ jumran : a ki látott, pillantott.

يُولُوبُ jolub : utat találván, jövőn.

يُولْدَابَانُ joldaban : útnak indítani, utalni (tkp. utalván).

يُولْدَادِي joldadi : utat mutata.

يُوكْلَابُ jukleb : terhelvén.

يُوزْكِينَا jüzgine (p. g),

يُوزْغِينَا juz-gina : arczocska, kicsinyítéssel.

يُوكْلَامِيشُ joklamış : érintett, tapogatott.

يُوكْتِي joktî : érinté, tapogata, üte.

يُوكْكَارِي jokkarî : fent, fentvaló.

يُيْرَلَايُ jirlaj : énekelne.

يُزَلِّدِي *jüz lendi*: arcát tartá, azaz fordúla valamerre.

يُغُرْدِي *jügür di*: futa, szalada.

يُزْغُرْغُرْغُنْغ *jürgürügüng*: futnod kell.

يُغَان *jugan*: valamit vízzel mosó; meg: *jogan*, oszm. *joghun*: vastag.

يُوب *jub*: valamit vízzel mosván.

يُوعَاي *jugaj*: mosnék.

يُوَالِي *juali*: mossunk.

يُوقَار *jokar*: érint, redhat.

يُوقِ اِيْرَسَا *jok irsze*: ha nincs; különben.

يُومَاي *jumaj*: valami nyíltan valót becsuknék; mosnék ¹⁾.

¹⁾ Sie! de azt várnók: *nem mosnék*, s hibásan van a török magyarázatban *jujain a jumajain* helyett.

Sajtóhibák.

Al	18	alólól	اولدی
Lap	sor		olvasd
4.	2.	felülről	Nazm-ül-dsevâhir
5.	1.	"	függeszsz
6.	16.	alólól	Neszâim-ül-muhabbet
	12.	"	Fevâid-ül-kibr, Mizân-ül-evzân
14.	8.	"	iszitmis
15.	12.	"	ایشاری <i>iseri</i>
	11.	"	اشتان <i>istan</i>
18.	4.	"	ایلینسام
21.	11.	"	ottä
	10.	"	ötrük-gine
22.	1.	"	اچار
23.	5.	felülről	okhsaszî
26.	12.	alólól	oldsar
	2.	"	öldser, öldser
29.	9.	"	bakhsî
35.	1.	felülről	بوتمانکز
36.	5.	"	بورلادی
39.	8.	alólól	azaz
42.	1.	"	tavus
47.	13.	felülről	ne akadalyozz
52.	15.	"	توکان
56.	1.	alólól	csidsen
57.	16.	felülről	csikku-dik-dur
58.	4.	"	csinedi
59.	11.	alólól	چوقتی, összegyüle
61.	6.	felülről	devvads
65.	8.	alólól	سَرَاغْمْ
88.	10.	felülről	kitib
90.	5.	alólól	کینک
91.	1.	felülről	kö, kü, gö, gü

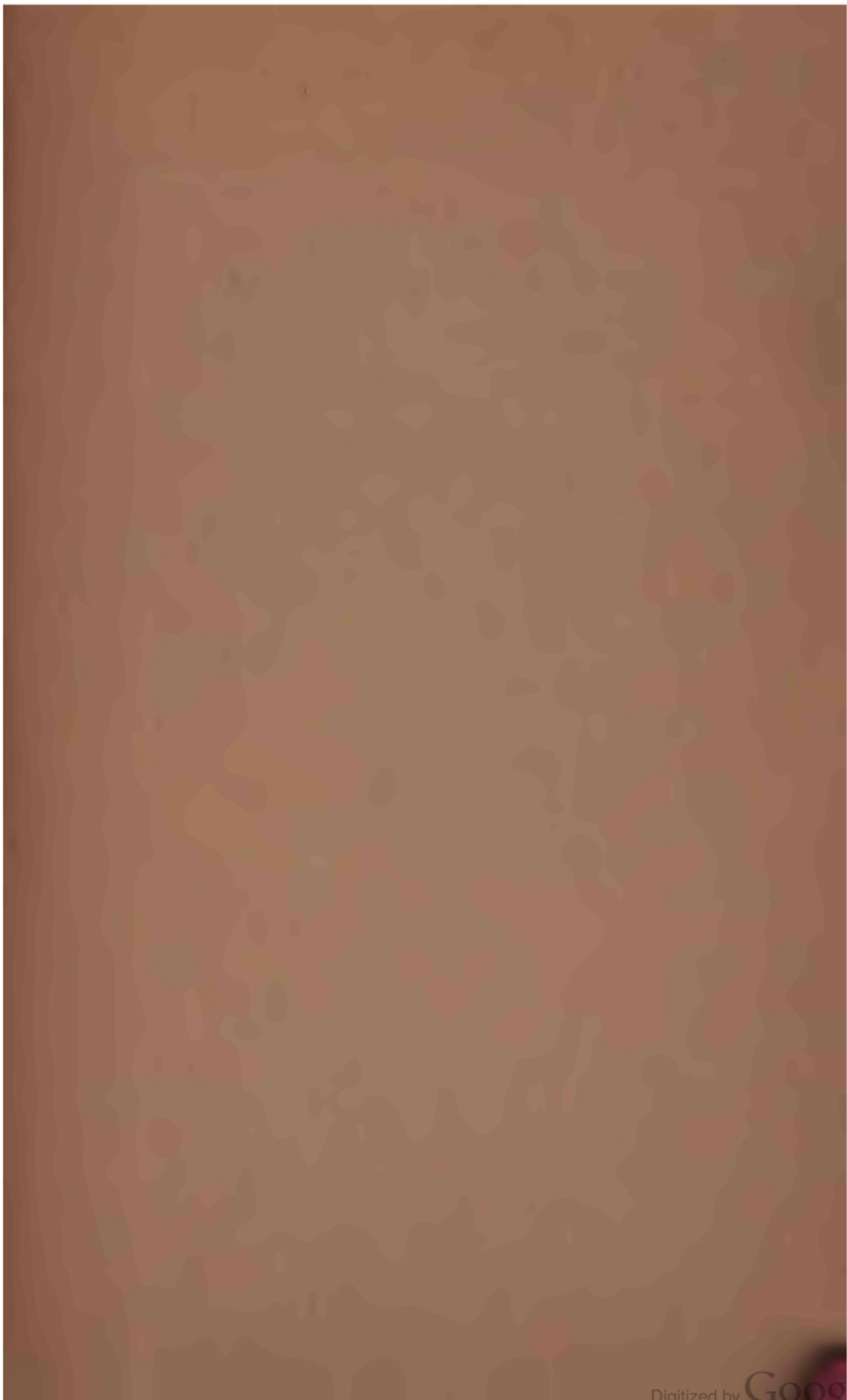

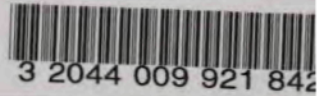

THE BORROWER WILL BE CHARGED
AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK IS NOT
RETURNED TO THE LIBRARY ON OR
BEFORE THE LAST DATE STAMPED
BELOW. NON-RECEIPT OF OVERDUE
NOTICES DOES NOT EXEMPT THE
BORROWER FROM OVERDUE FEES.

